

HUMÁN INNOVÁCIÓS SZEMLE

Munkaerőpiac – foglalkoztatás – képzés – humán kutatás-fejlesztés és innováció – humán erőforrás- és szervezetfejlesztés – regionális, térség-, terület- és település-, valamint szolgáltatásfejlesztés

Szerkesztőbizottság

ALBERT LŐRINCZ Csanád (PhD; Partiumi Keresztény Egyetem, Románia)
ALBERT LŐRINCZ Enikő (Prof., PhD; Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia)
BIRHER Nándor (PhD, Dr. habil.; Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Károli
Gáspár Református Egyetem, Magyarország)
BORDA Viktória (MSc; Pécsi Tudományegyetem, Magyarország)
BORST, Joan (PhD; Grand Valley State University, USA)
DOBAY Kata (MSc; Pécsi Tudományegyetem, Magyarország)
FLÓRA Gábor (Prof., PhD; Partiumi Keresztény Egyetem, Románia)
GARAI Péter (PhD; Nemzeti Közszerzésügyi Egyetem, Magyarország)
GÁBRITY Molnár Irén (Prof. Dr.; Újvidéki Egyetem, Szerbia)
JUHÁSZ Gábor (PhD, Dr. habil.; Pécsi Tudományegyetem, Magyarország)
MOLNÁR Dániel (PhD; Pécsi Tudományegyetem, Magyarország)
SZEDLÁRNÉ GÁLL Ibolya (MSc; Emberi Erőforrás-gazdálkodási Tanácsadók Országos
Szövetsége, Magyarország)
VOJTEK Éva (MSc; Pécsi Tudományegyetem, Magyarország)

Alapító főszerkesztő/felelős kiadó

JUHÁSZ Gábor (PhD; Dr. habil.)

Borító

JUHÁSZ Balázs

Tördelés, szerkesztés

KAPITÁNY Zoltán

Szerkesztőség

Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány
e-mail: hisz@humanexchange.hu;
web: <http://humanexchange.hu/human-innovacios-szemle>

Nyomda

Sz. K. Stúdió Kft., Pécs

ISSN 2062 - 0292

TARTALOM

Dr. Gábor Juhász – Viktória Borda – Éva Vojtek: DESIGNING STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL/ SOLIDARITY ECONOMY	4
Páncsity Adrienn: A LOKÁLIS IDENTITÁS JELENTŐSÉGE AZ ENDOGÉN RÉGIÓFEJLESZTÉSEKBEN	19
Szóke Brigitta – Garamvölgyi Judit: A HUMÁN ERŐFORRÁS GAZDÁLKODÁS ÉS A STRATÉGIÁBA FOGLALT TUDÁSMEGOSZTÁS KAPCSOLATA	30
Birher Nándor – Sebestyén József: MINŐSÉGÜGYI MEGFONTOLÁSOK A DUÁLIS KÉPZŐHELYEKKEL KAPCSOLATBAN	40
Mezi Melinda –Gipp Róbert: AZ ESL ÉS A LEMORZSOLÓDÁS PREVENTÍV KEZELÉSE, ILLETVE ÚJ TÍPUSÚ KÉPZÉSI ÉS SZAKKÉPZÉSI MÓDSZER BEVEZETÉSE	48
Csipkés Hajnalka-Szende: A KÖZÖSSÉGI OLDALAK HASZNÁLATÁNAK KOCKÁZATAI SERDÜLŐKRE NÉZVE	77
Dr. habil. Albert-Lőrincz Csanád: ÉRTELMES PÁRBESZÉD VAGY FUNDAMENTALIZMUS	89

DESIGNING STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL/SOLIDARITY ECONOMY

DR. GÁBOR JUHÁSZ – VIKTÓRIA BORDA – ÉVA VOJTEK

Abstract

It is essential to have a strategic approach to develop social / solidarity economy as being a part of local economy. This approach should cover the identification of specific local problems, needs, requirements and resources, as well as the definition of peculiar objectives, activities, methods and tools associated with them. It should also set out the pathways to achieve the goals, provide alternatives, as well as ensure meeting the criteria of sustainability. The goals to be achieved and the activities and tasks related to the realization of the goals are carried out by the actors in partnership. The absence of careful planning, preparation and experienced management, as well as the lack of partnership based on effective communication, common interest and cooperation can undermine the feasibility of the strategy.

Strategic planning must include negotiations of interests with all participating parties and also community development. If the citizens are successfully addressed and involved in the phases of planning, preparation and implementation the strategy will be realized more effectively and successfully. If, on the other hand, the processes and events are not in accordance with the goals, or the actions can be associated with only a limited number of actors, it obviously reduces the overall effectivity. In this case the intensity and extent of the expected impacts, as well as the social acceptance of development initiatives also become lower.

The design and implementation of local economy development strategy is primarily the task of local communities and not local governments. As social economy development strategy has to be planned within the framework of local economy development strategy, it is also their responsibility. Accordingly, the methods and tools of community development play an important role in the steps of strategy development and implementation. Consequently, the planning and implementation of a development strategy for a local resource based social economy must be approached from several points of view at the same time. Economic, social, cultural and environmental aspects must be taken into account in order to meet the sustainability criteria.

Keywords: local economy, local community, social economy, strategic view, strategic creation, negotiations of interests, developing communities, sustainability

Strategic planning of the social economy to be created as part of the local economy

The design and implementation of an economic development strategy is an essential element of local economic development (LED). Similarly, in the case of local economy-related social / solidarity economic development (SED) it is also expedient to conduct strategic planning, based on which social economy can be developed as an integral part of the local economy at different stages of implementation. The most important tasks to launch the strategic planning of LED and SED are getting in

contact with local actors, selecting key people and involving them in the development process, as well as building trust with locals.

First it is essential to provide the basis of cooperation with locals, then the assessment of actual local needs and requirements can be carried out. Putting deficiency symptoms and bottlenecks, as well as economic, social and environmental aspects in the appropriate context (to conduct a situation analysis) is the prerequisite of defining problems and dilemmas and determining the range of stakeholders.

Sharing the same problems, dilemmas and deficiencies can be a ground for defining common interests and promoting involvement. These can be the basis of goals and activities which require the use and allocation of local resources and capacities in community actions.

Strategic creation starts with organizing community actions (which emerge from common goals) into a complementary system of content and logical structure (Juhász, 2006).

It is important to note that LED strategies – and also the incorporated SED strategies – should reflect specific values and attitudes that are characteristic of the local community, and should be organized in an autonomous and spontaneous way. The bottom-up organization of strategy creation and implementation may be expedient in local developments. They must rely on current, and relevant problems, needs and resources. When plotting the future state we want to achieve it is necessary to start from local conditions which we compare with the desired future economic, social and environmental situation of the settlement and the local community. Strategic goals are declared during the strategic planning and the various development projects and programs based on it. These are created with the aim to respond to problems and deficiencies of the settlement and the local community. We also set up activities, tasks, resources, capacities, deadlines, and responsibilities within a given time frame.

The strategic planning of LED – and its integral part SED – can be described as a process, which is based on the dynamic concept of “change”. The planning and preparation phases as well as the implementation and sustainment phases are repeated from project to project, they are interrelated and are constantly revised. The preparation of the new strategy already begins in the implementing phase, since changes can occur at any time in the target system and even when carrying out tasks due to newly arising problems, deficiencies and bottlenecks. In addition, some previous relevant and current issues and problems may disappear (Juhász, 2006).

Contacting local actors, building a relationship of trust with the local population

The design of social economic development (SED) that belongs to local economic development (LED) is most often forced by external factors in Hungary. This can be either compliance with legal obligations or a precondition for obtaining an external source of funding. Although, based on the theoretical considerations of LED and its associated SED, it is not necessary to adapt to such external pressure, yet it appears that in most cases, these factors motivate the design of local development strategies.

One of the most important preconditions of the success of development initiatives at the municipal and regional level is establishing contact with local actors. During this process the representatives of the development initiative try to draw the attention of the local population to the fact that the development of the

local economy is a common interest for which, together, the residents themselves can do a lot. Without this contact, the community cannot be encouraged to think and act together. A strategy developed with the involvement of local actors must take local values and attitudes of the local community into account, in line with the development goals and tools to be declared. (Czene, Ritz; 2010). “Bottom-up” initiatives may enable a municipality to establish its own development strategy in awareness of its own situation, potentials and capabilities, albeit with external assistance. The success of these grassroots programs lies in the extent to which local stakeholders are involved. It also depends on the success of a long-term partnership that can ensure the permanent sustainability of the results and impacts achieved, not only from planning to the professional and financial completion, but also beyond. An essential part of the “bottom up” development dynamics is the mapping and coordination of the relations and effects of the individual actors and programs. Improving the operation and strategies of individual businesses, strengthening the quality of the local business environment is part of the “bottom-up” economic development (Csete, 2012).

The basis of local development is therefore the involvement and dynamisation of the local society, the creation of a common interest, the allocation of local resources in order to enforce common local interests. During the planning and implementation of the local economic development strategy, local actors, in cooperation with external experts, carry out activities in line with local conditions and expectations. In this process they adapt to the external environmental conditions, preserving local values and traditions and resources (Czene, Ritz; 2010).

Involving local actors in development processes is indispensable for several reasons. Networking is an important tool of increasing credibility, justice, fairness and transparency as this makes the design process public. In addition, it contributes to increasing the confidence of local actors in the process, as they can be constantly informed and kept involved in making decisions. Involvement can also increase efficiency, as it makes it easier to understand real needs, to adopt a strategy and the actions and interventions that take place within it, and to further reduce stakeholder resistance and mistrust (Swinburn, Goga, Murphy, 2004).

In addition to involving local actors in local development, the formation of attitudes is also crucial. Without the commitment, enthusiasm, conscious behaviour and active participation of local actors, it is not possible to revitalize the local economy and flourish in a sustainable way. It is also important to develop a supportive attitude from the beginning. Accordingly, special emphasis is placed on activities aimed at creating conscious shopping and consuming habits, which contribute to the creation of local markets for locally produced products. In addition, it is particularly important that local governments, local entrepreneurs and other actors strengthen local identities, prioritize local resources, products, services and local knowledge. This issue also includes the improvement of the entrepreneurial spirit and willingness, the motivation of the establishment of entrepreneurial communities, as not only the material factors, infrastructure and knowledge are essential elements in their establishment, but also the approach itself. It is also helpful if there is recognition for the work done in the society of the settlement. Community development is also a basic factor, which promotes the development of solidarity and cooperation skills, dynamizing the functioning of local relations, and also the development and sustainability of trust relations between actors (Czene, Ritz; 2010). Establishing a relationship with local actors and gaining their trust starts at the beginning, but it is a task that must be maintained

throughout the entire process. The actors must work on this continuously since this is one of the factors that guarantee the implementation of local developments.

Selection and involvement of key actors in the development process

One of the essential steps of local development initiatives is to identify the key actors, discover and plan the way and intensity of their contribution (knowledge, experience, volunteer work, provision of financial or other resources). The identification of key actors can cover a wider spectrum: the involvement of local governments and market actors, as well as civil organizations and the local population in the planning and implementation of local development is a widespread method worldwide. Building partnerships between key players will allow actors to achieve more with the same investment and implement new methods. It also enables them to work more cost-effectively to access resources and develop the local economy and society. The aim of building the partnership is to bring together local actors who have an impact on the development of the local economy and society and to create a common agenda that promotes and sustains successful and long-term development. The partnership should be a mutually recognized opportunity for the participants, so that the implementation is characterized by openness and innovation (Swinburn, Goga, Murphy, 2004). The established clusters can serve as a framework for networking, which may be suitable for improving the competitiveness of a region in global competition without decrease of local employment rate. The aim of establishing clusters is to bring together companies of a region – which can be either rivals or cooperate with each other – and help them realize that their cooperation can be beneficial for all of them. They must be convinced that rivalling companies from other regions and countries can be a real threat to them, and not competitors from the same area (Csete, 2012).

Thus, in addition to local governments, local businesses and non-governmental organizations, as well as the local population, are key actors in local economic and social development.

The actors can represent and enforce their aspects and interests successfully if they are open to the establishment of partnerships from the very beginning of the process. Therefore, it may be reasonable to set up a local development committee or working group, which should be able to manage and promote the partnership-related elements of the strategy throughout the process. It is important that all stakeholders must be represented in the working group and none of them can play a dominant role. Optimally, the working group should include representatives of all actors of the local economy and social development: the local government sector (representatives of local government management and economic institutions), local business actors: enterprises and their organizations (chambers, professional bodies, associations), representatives of knowledge transfer institutions (secondary and higher education institutions, vocational training, retraining), development agencies (governmental and business agencies) as well as local non-governmental organizations (Bajmócy, 2011). The significance of the working group depends on how successfully it can reach and involve a wide range of actors in the later stages of planning and implementation of the strategy, therefore it is expedient to invite key influential people with a wide network of contacts.

Situation analysis, assessment of local needs and requirements

One of the most important prerequisites of economic and social planning and strategy design is to have a sufficient amount and quality of usable data on the problems, needs and requirements of the given area, locality and local target groups. Effective planning requires knowledge of the current situation of the local economy and society, as well as the needs and demands arising from it. These can be discovered in several steps, the primary aim is to gather information on the basis of which, after a proper systematization, strategic development directions leading to the desired future conditions can be developed (Bajmócy, 2011). Situation exploration and needs assessment can be defined as a complex, multi-step process.

During the planning it should be clarified what situation analysis and needs assessment should focus on (do we have a pre-formulated assumption, for example), and also who do we want to reach (members of the target group, other institutions represented by the target group, potential collaborators). It is also important to define the data and information we want to get and also the methods and the sources from where we want to access them (Kőnig, 2011).

Different actors may have different perception of the problems therefore it is important that the stakeholders have an insight and influence on the situation assessment process. Thus, the situation assessment should take place in parallel with (or right after) the identification of the actors to be involved. The situation assessment can cover many factors and processes, as economic and social processes are not isolated phenomena, they always include aspects of additional issues from their environment. Therefore, it is useful to compare the results and recommendations of those situation surveys which focus specifically on economic and social aspects, with analyses from other perspectives as well. In addition, even different conclusions can be drawn from the same situation analysis. Consideration of the different aspects, the decision between possible arguments and counter-arguments is not the sole competence of the experts carrying out the analysis, but may require actual community consideration and decision (Bajmócy, 2011).

One of the basic planning and implementation tools of strategy creation is the logframe method, the careful application of which can be a guarantee for the implementation of projects and ensuring their sustainability. The logframe consists of two phases: problem analysis, definition of objectives, and strategy analysis belong to the analysis phase, while the preparation of the logical framework matrix belongs to the planning phase.

The analysis phase involves mapping the situation of the target group aimed by the project and the different aspects of the given social problem. As a result of the situation survey, we will hopefully have a very large set of information in our possession, which in this form is not yet suitable for the preparation of the target. It is therefore necessary to condense and systematize the information obtained during the situation survey. The first step of the analysis is to summarize the strengths and weaknesses of the external system of conditions, to break down the problem to be analysed into components. For this purpose we can use SWOT analysis, which is a commonly used, popular method adapted from corporate practice and looks back on nearly half a century of use.

This allows us to organize complex ideas into a simple, clearly structured table. The procedure is built on a simple logic and it is excellent for identifying the right directions for the strategy, since it presents a balanced mapping of pros and cons. The analysis is a snapshot displayed in a simple structure, which clearly shows

the state of the studied phenomenon in a table, divided into four parts. The top row contains a list of Strengths and Weaknesses, while the bottom row is a list of Opportunities and Threats. The aspects in the top row contain the internal criteria for the examined organization, while the bottom row contains the results of the examination of the wider environment.

In the analysis we divide the external and internal factors of development into four distinct groups.

- Strengths: all the positive internal factors that function properly and can be influenced by us (simply put: in which we are better than others)
- Weaknesses: all the negative internal factors that do not function well but can be influenced to improve the situation (simply put: in which we are worse than others)
- Opportunities: all the positive external, favourable conditions, which, although they cannot be influenced, can be used to build on the strengths.
- Threats: all the negative externalities and limitations that cannot be influenced and reduce the chances of success can pose a risk. (Bajmócy, 2011)

Problem analysis is the next step in the analysis phase. In order to be able to determine the details of the development strategy, we need to go deeper than the SWOT analysis, we also need to explore the reasons for the situation. Therefore we need to focus on weaknesses. This method can be used to create the problem tree, thus revealing the chain of problems, exploring their causal relationships. Each problem identified needs to be analysed and placed at one of the levels representing the hierarchical structure between the causes. We have to identify all the main and sub-problems, arrange them vertically according to the cause-and-effect relationship, this way we get a branch diagram of the problems, in which the causes are in the bottom rows and the effects are in the top rows. It can make our analysis easier if we write down the problems on labels and then arrange them under each other according to the causal relationships. The result of this method is a tree structure, which clearly outlines the causal relationships of the problems in the area (Dr. Andriska, 2004).

When creating a problem tree, the question arises as to how deeply it is worth discussing the problems. No exact regularity can be established regarding the number of levels, however, based on the examination of international and domestic strategic documents, it can be stated that a triple structure already provides meaningful information and can significantly support the establishment of the goal hierarchy. Obviously, it may be necessary to include many more levels, four to five, to break down overall strategic issues and map out options for intervention. Another methodological note is that the number of levels of the problem tree is not necessarily the same under all circumstances; some of the factors might be divided into only one or two levels, while others into three or five levels.

After finalizing the problem tree, goal formation begins, but in order to do this we must first create the target tree. Defining the goal is not a set of activities, but, while the problem tree shows the negative correlations of the current situation, the target tree describes a positive future state, which can help us to define the specific targets of the development activity. To properly prepare the target tree, all we have to do is put the negative correlations of problem tree into reverse then we get the positive result. Instead of applying the cause-and-effect system, the target tree represents the options of problem solving in a system of assets and results. The

way we define targets should be specific, measurable, and accurate. After that we can decide which part of the target tree we want to implement, select the target for which we will be able to work effectively. There is a definite relationship between the levels of targets: the goals of the first level are the most comprehensive, but the lower we go, the more detailed our targets will be. In order to avoid failures, we should transform only those elements of the problem tree into targets, which can be solved or at least ameliorated by the development.

If all the targets that belong to a goal on a certain level have already been achieved, we can move up to the next goal. It follows from the method that the quality of the problem tree determines the quality of the target tree, i.e., the potential inaccuracies of the problem tree remain. A poorly structured problem tree results in an inaccurate target tree, which can jeopardize the success of the whole economic development intervention.

The “success factors” obtained during the SWOT analysis, or the elements of the target tree, only form the basis, but in no way supersede the next step of strategic planning, the setting of goals. In addition, both methods can provide room for the subjectivity of the analysts: experts with different perspectives and different theoretical backgrounds would presumably create a different SWOT table or problem tree based on the same situation analysis. Therefore, a wide-ranging, open discussion of the results of the situation analysis is an important stage in the strategic process (Bajmócy, 2011).

There are several data collection techniques available for the assessment of community needs and it is extremely difficult to select the most appropriate measurement method for the given goal or for the specific target group. The methods that can be applied for the needs assessment are grouped according to whether they are primary or secondary method. Primary methods allow first-hand access to information obtained directly from stakeholders through direct channels. Secondary methods, though, only allow the analysis of the resources already available, the exclusive use of which can thus lead to errors in many cases. Primary methods include surveys (general population, subpopulation), various observations, interviews (individual, focus group) or questionnaires. The secondary methods include the analysis of indicators and statistics, the collection and analysis of literature sources, as well as document analysis. The advantage of the secondary methods is that they are relatively cheap, their disadvantage is that in the case of information from external sources, it is not known how the examined population or problem is defined by the creators of the sources we use. We can get reliable data if it is collectable, correct, complete, comparable and transparent.

Getting to know and assessing the real needs of the given settlement and community is a precondition of any well-founded planning and strategy-making process. This means not only registering quantifiable needs, nor is it a one-sided ‘survey’, but presupposes multi-stakeholder communication in which stakeholders and decision-makers are constantly exchanging information. Without being aware of real needs, their magnitude, as well as the strategy based on them, the use of resources will not work sufficiently. To put it simply, needs assessment is the collection and analysis of data and information, followed by conclusions. In practice, however, there are various situations that determine the purpose and function of needs assessment, as well as the content and methods. We can talk about needs assessment in two approaches: based on the first, needs assessment is a tool for establishing new development ideas, in which the main goal is to explore a specific area and get the information and data necessary for planning. Under the second

approach, needs assessment is a regularly recurring activity that is an integral part of the process of operation and development of the local economy and society, which we carry out, mostly annually, in order to have up-to-date information on relevant needs and expectations.

Identification of affected parties and stakeholders

The third and last step of the analysis phase is the strategy analysis, in other words the development of the strategy to achieve the development goals. The strategy includes a set of goals that can be integrated into a development process taking the time and the available resources into account. With the design of the strategy, the goals of the development become largely fixed, so by the end of the strategy analysis phase, our goal-oriented development process becomes precisely identifiable.

The local economy and social development directly or indirectly affects a wide range of local actors (and sometimes some actors in other areas). At the same time, during the strategy-making process, only a narrow circle of stakeholders is able to effectively represent its interests and significantly influence the processes. Therefore it is advisable to separate the two circles and call the former affected parties and the latter stakeholders.

In order to prepare the strategy properly, it is advisable to conduct a stakeholder analysis, as the basic precondition of all successful planning, programming and development is to take into account the persons, organizations, groups affected, who can influence it and whose interests the goals represent. The first step is to analyse the impact of the stakeholders on the planned project, and then to rank them, to define the success criteria and motivational factors of the given partnership. The definition of interest groups and the examination of their characteristics are especially important because these groups can influence the implementation of development with their expectations and objectives.

Interest groups are all organizations, institutions, individuals, including the public, private and civil spheres that are related to a given strategy. The forms of involvement of interest groups are different. Their main types: target group (to whom the activity is focused on), partners (with whom we carry out the activity together), decision-makers, funders, intermediary organizations, regulatory institutions (Dr. Kovács, 2004).

The affected parties need to be grouped according to how closely they are related to our activities. In this respect, we distinguish between primary, secondary and tertiary, (etc.) interest groups.

By creating a dialogue between stakeholders in the implementation of the strategy we can obtain their support for the development, the content of the intervention can be tailored to real needs, and the chances of development success in general can be increased. The task is to develop a strategic planning in which the actors have real opportunity to get involved in the processes, if they consider it important.

Reconciliation of interests, conflict management, development of common interests

The development of settlements and micro-regions requires a complex, multi-directional process. Micro-regional developments are primarily based on the

dynamization of endogenous (internal) resources, among which the human factor is of primary importance.

As Koivunen and Langén (2003) point out, the analysis of potential stakeholders assumes the following goals and tasks: mapping the social / economic resource base with regard to different actors; gathering information on the needs, requirements, expectations and goals of each actor; grouping and categorizing potential participants according to their specific goals, interests and resources also taking opportunities and limitations of their participation into account; identification of current and further possible conflicts between stakeholders, as well as connection points and opportunities for cooperation (Juhász, 2006).

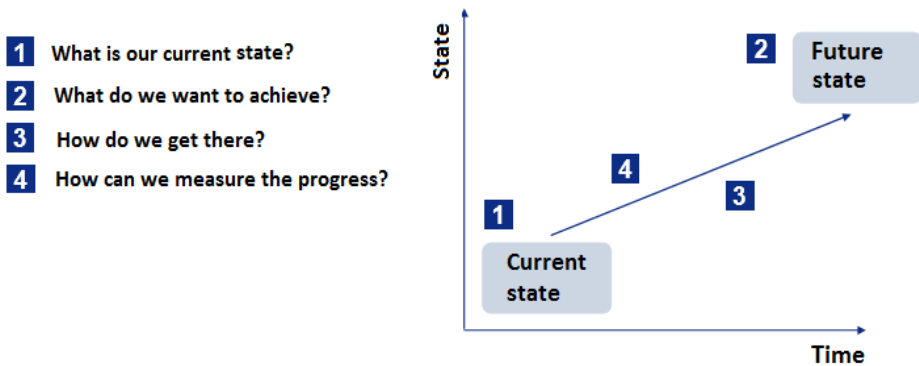
Along the various interests, there are many sources of conflict, focal points of confrontation, which in some respects dynamize the actions of individual actors, on the other hand, protracted and deepening conflicts consume some resources and create irreconcilable contradictions. In the case of communities, organizations, institutions and projects, these can result in the development of crisis situations. These have negative effect on the quality and nature of community ties, as well as group-, organizational and community level cohesion and also the quality of cooperation and related communication. In order to prevent and compensate for these crisis situations and to ensure the effectiveness of cooperation within the framework of micro-regions, it is necessary to explore various interests and conflicts and it is also essential to aggregate interests and manage conflicts. It is necessary to apply conflict management actions in order to promote the common interest of the parties. The aim of these conflict management actions is to increase the competitiveness and efficiency of the micro-region socially and economically by involving the various actors in development processes and making them interested. Promoting participation also entails the development of tools and opportunities for local decision-making and action (Juhász, 2006).

In each micro-region and municipality, networks of local governments, businesses, NGOs and other organizations of individuals represent the actors who may be subject to conflict management. Deciding which conflict management strategy can be effective depends primarily on how successfully the types of conflict between these actors can be identified. The identification of conflict types can be carried out by a modelling process based on the following questions. It is necessary to examine how and to what extent the parties of the conflicts are able to express and assert their specific interests. It is also important to clarify what enforcement mechanisms and related power mechanisms and structures influence the outcomes of conflicts in the micro-region. It is also important to examine the effectiveness and duration of the conflict management techniques in overcoming the problems and crises that arise and how constructive these conflict management strategies are. The factors determining the chances of participation need to be explored and also the extent of democratic participation in resolving conflict situations. In the exploration phase, therefore, it is worth focusing on what actors generate and complicate conflicts and finding out whether the outputs offer opportunities for a shift towards consensus. This process should also define the social and cultural factors that provide opportunities, but also set the limits for the use of conflict management techniques (Balogh, 2003). It is necessary to select the treatment method according to the above. The selection and elaboration of the conflict management tools to be used must also correspond to the starting points representing the social, economic and cultural characteristics of the given locality or micro-region.

Designing the strategy

The strategy describes the path between the current state and the target state, in other words it defines the series of activities that lead from the current state to the achievement of the desired future state. This approach is based on four elements: the current state, the future (target) state, the way to get there and the procedure for measuring progress.

Figure 1. Strategic approaches

Source: KPMG

We can use different approaches in the process of strategy creation, depending on where we start from and where we want (or can) get to, and what tools we choose. There are two distinct alternatives of strategic approach, the “Evolutionary Strategy” and the “Vision-Driven Strategy”.

Figure 2. Evolutionary and Vision-Driven strategy

Source: KPMG

The evolutionary strategy relies on a restricted basis. It is characterized by risk aversion as well as the enforcement of the traditional design approach. Strategy documents prepared on an evolutionary basis have an extensive situation analysis, which provides the basis for the completed plan. As a result of restrained ambitions,

the horizon of planning does not enter the so-called innovative sphere, thus leaving no room for ideas and intentions that would mean radical change. Accordingly, the principle of less risk - less return applies. By rejecting the use of innovative capacities, the overall effectiveness and efficiency of design is also reduced (Strategy Creation Handbook, 2009).

In the case of a vision-driven strategy, the basis of the approach lies in the well-developed target state (vision). Therefore a detailed and well-developed vision should be available as a starting point for planning that requires serious innovation capacities. The description of the path to the target state begins with the breakdown of the vision into sub-goals. This process sets up a possible alternative of the applicable strategic process starting up from the current state (Strategy Creation Handbook, 2009). The documentation of the strategy usually defines a complex set of goals. Its most common element is the vision, outlining the desired future situation of the region. The achievement of the vision is facilitated by the previously defined goals – the importance and difficulties of setting up these goals have already been discussed. The goal system itself is typically multi-level – includes the development of comprehensive goals and more specific targets. Properly identified goals basically provide answers to specific local problems, so they should be influenced mostly by the problems identified and summarized in the situation analysis, as well as the ideas of each local actor about the directions that are considered desirable. In practice, however, it is advisable (though not necessary) to consider additional aspects.

Monitoring and revision of strategy

Monitoring can be defined as the continuous tracking of the fulfilment of the goals defined during the planning of the strategy, in other words keeping track on the realization process. It is based on the quantification of previously set goals. The key to the monitoring activity is that current values of the previously defined indicators are continuously collected and analysed by the implementers of the interventions in order to receive a clear indication of the current status of the program and its parts on a regular basis. Although monitoring primarily involves continuous data collection and analysis, a broader interpretation of monitoring may also be relevant. This actually includes setting up and planning the monitoring system, defining the indicators, and then collecting and analysing the data during the implementation phase. It also involves proposing possible intervention in the program implementation process and, finally, decision-making as a management task at the end of the process.

An organization that supports the developments to be implemented, which can be the Commission of the European Union, a national government, but also a foundation or a private actor, devotes its resources to the given activity because its goals at least partially coincide with its own goals. That is why it is important for the supporting organization / person to have regular information about the progress of the program, as this will allow it to monitor the fulfilment of its own goals. Monitoring thus contributes to the most efficient use of the resources offered by the donor. As a result of continuous monitoring activities the person or organization responsible for the implementation of the improvements also receives information on the success of the project, or whether it is progressing in accordance with the goals. If not, monitoring will reveal the background to the failure and thus allow for intervention, modification in the implementation process of the program, helping

the overall effectiveness of program implementation. It follows, therefore, that monitoring is primarily an activity that supports management and promotes the effective and successful implementation of the program.

Monitoring, control, evaluation: these three tasks are usually mentioned together, although their role and function is different in the life cycle of development activities. While in the case of larger and more complex development programs the main implementing organization and its functional units, divisions can ensure the enforcement of all management activities, in the case of individual projects the different functions can be performed by the same units. However, in order to properly manage the life cycle of the development activity, it is important that the three activities appear separately as an individual and complete unit. In practice, a number of problems and difficulties, as well as imperfections in the implementation of interventions, can lead to inadequate differentiation of these activities or, as a consequence, to incomplete implementation.

In the implementation phase of the development cycle, monitoring the progress and measuring the stage of completion of the project has a key role. By regularly comparing the situation described in the plan with the actual situation and quantifying the differences, important information can be provided to decision-makers, who, based on this information, can make decisions to eliminate greater (exceeding tolerances limit) differences.

Summary

Social economy can be one of the special areas of the local economy, with activities and initiatives related to social solidarity, justice and fairness. The key actors in the local social / solidarity economy are non-governmental organizations and non-profit enterprises, which use profits for specific social purposes. The social / solidarity economy typically provides alternative employment opportunities and livelihoods for vulnerable groups in society, on the verge of social exclusion. These activities mostly require the active participation of the participants, voluntary work, and often mutual assistance. In addition to social enterprises employing disadvantaged workers, this includes community enterprises that emphasize community cohesion and goals, as well as cooperatives that improve the position of the self-employed by bringing the surplus of households beyond self-sufficiency to the market. The success of such initiatives cannot be measured solely in terms of economic performance, as they, in addition to the economic product, also play a very important role in social integration and value creation, transmission and preservation (self-help, individual responsibility, democracy, equality, justice, solidarity). Areas of a social economy with strong employment goals (including alternative or community employment) based on meeting local needs can be: providing employment opportunities through social (community) land programs; social and cultural services; landscape management; processing of agricultural and forestry products; handicrafts; tourism. Those interventions are also included which link social care to community employment (local employment in home help, child custody or childcare) or the promotion of activities that can be covered by community service work.

The natural, environmental, economic, social and human resources of the settlement and the micro-region must be taken into account simultaneously in the planning and implementation of social / solidarity economy developments that come to the fore as part of the local economy. In order to achieve the jointly

formulated goals, conditions must be provided that can guarantee in the long run the improvement of the living conditions of the population and the improvement of the population retention capacity of the region and the settlements. Therefore, special interventions are needed, which, based on self-organization, reveal local needs, requirements, motivations and interests, are able to mobilize and integrate the available resources and capacities (Juhász, 2006).

References

Balogh, E. (2003). Conflict and consensus. What can mediation promise in economic conflict resolution? (in Hungarian: Konfliktus és konszenzus. Mit ígérhet a mediáció a gazdasági konfliktusrendezésben?) *CEO Magazin*, 2003: (6).

Bajmóczy, Z. (2011). *Introduction to local economic development (in Hungarian: Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe)*. Szeged: JATEPress Kiadó.

Beke, P. (1995). Community development behaviors 2. (in Hungarian: Közösségfejlesztői magatartásformák 2.). *Parola Füzetek. A Közösségfejlesztők Egyesületének folyóirata*. 1995:(1).

Brunda, G., Kun, Zs. (2008). *Employment - local economic development. Methodological guide (in Hungarian: Foglalkoztatás - helyi gazdaságfejlesztés. Módszertani útmutató)*. Budapest: MTA Gyermekszegénység Elleni Program, Programiroda. Available: http://www.kozterhalo.hu/dokumentumok/foglalkoztatatas_helyi_gazdasagfejlesztés.pdf

Csete, M. (2012). *Regional and environmental economics (in Hungarian: Regionális és környezetgazdaságtan)*. Available: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0017_15_reg_kornygazdtn/ch03s03.html

Dr. Czene, Zs.; Dr. Ritz, J. (szerk., 2010). *Local economic development. Suggestive solutions, good practices. Regional Development Booklets 2. (in Hungarian: Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési Füzetek 2)*. Budapest: NFM, NGM, VÁTI Nonprofit Kft.

Jávor, B., Beke Zs. (2012). Participants and apathetics. The situation of social participation in Hungary (in Hungarian: Résztevők és apatikusak. A társadalmi részvétel helyzete Magyarországon). *Working Papers in Political Science*, 2012/10. Available: https://politikatudomany.tk.mta.hu/uploads/files/archived/6915_2012_10_javor_b_eke.pdf

Juhász, G. (2006). *The role and significance of interest in the implementation of micro-regional developments. (in Hungarian: Az érdek és érdekelttség szerepe és jelentősége a kistérségi fejlesztések megvalósításában)*. In: Juhász Gábor: Social and labor market interests, civic roles (in Hungarian: Társadalmi és munkaerőpiaci érdekek, civil szerepek). Kaposvár: Human Exchange Alapítvány. p. 75-91.

Kerekes, P. (2003). *Professional interpretation and elaboration of EU projects (in Hungarian: Eu pályázatok szakszerű értelmezése és kidolgozása)*. Budapest: MMIII-Bau-Dok Alapítvány.

Koivunen, K., Langén, (2003). *Project Cycle Management. Tool for Better Planning and Management*. (Manuscript) Jyvaskyla: Jyvaskyla Centre of Adult Education International Relations.

Dr. Kovács, K. (szerk.) (2006). *Project planning and project cycle management knowledge in public administration (in Hungarian: Projekttervezés és projektciklusmenedzsment ismeretek a közigazgatásban)*. Budapest: Magyar Közigazgatási Intézet.

König, É. (szerk.) (2011). *Strategic planning in social work (in Hungarian: Stratégiai tervezés a szociális munkában)*. Debrecen: Szociotéka,

Mártháné, M.M. (2010). *Needs assessment – service planning. Methodological recommendation (in Hungarian: Szükségletfelmérés – szolgáltatástervezés. Módszertani ajánlás)*, Budapest: NCSSZI.

Merei, F. (1996). *A hidden network of communities. (in Hungarian: Közösségek rejtett hálózata)*. Budapest: Osiris kiadó,

Perlman, R., Gurin, A. (1993). *Voluntary Associations. (in Hungarian: Önkéntes egyesületek)*. In: Community Organization and Social Planning (in Hungarian: Közösségszervezés és társadalmi tervezés). Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete. pp. 12-28.

Pierce, D. (1989). *Management of Change. Social Work and Society. Vol. V*. New York: Longman.

Strategy Creation Handbook (in Hungarian: Stratégia-alkotási kézikönyv). (2009). Budapest Főváros XIII. Kerület Polgármesteri Hivatal. Available: https://www.budapest13.hu/wp-content/uploads/2011/04/strategia_alkotasi_kezikonyv.pdf

Swinburn, G., Goga, S., Murphy, F. (2004). *Handbook on Local Economic Development. (in Hungarian: A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve)*. London: Bertelsmann Stiftung, Gütersloh; UK DFID; Washington D.C.: The World Bank.

Vercseg, I. (1995). Local action in the new social order. (in Hungarian: A helyi cselekvés az új társadalmi rendben). *Parola Füzetek. A Közösségfejlesztők Egyesületének folyóirata*. 1995: (3).

Vicsek, L. (2006). *Focus group. Theoretical considerations and practical application. (in Hungarian: Fókuszcsoport. Elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás)*. Budapest: Osiris Kiadó.

Vida, A. (2004). *Methodological guide. Assessment of the social situation of settlements in family support services. (in Hungarian: Módszertani útmutató – a települések szociális helyzetének felmérése a családsegítő szolgálatokban)*. Szeged: Dél-Alföldi Regionális Módszertani Családsegítő Szolgálat.
Available: <http://www.bgycsagy.hu/anyagok/terkep.doc>

Vörös, M. L. (2004). *Competitive projects and tenders. (in Hungarian: Versenyképes projektek és pályázatok)*. Tatabánya: TRI-Mester Bt.,

A SZOCIÁLIS / SZOLIDÁRIS GAZDASÁG FEJLESZTÉSÉRE IRÁNYULÓ STRATÉGIA KIALAKÍTÁSA

DR. JUHÁSZ GÁBOR – BORDA VIKTÓRIA – VOJTEK ÉVA

A szociális / szolidáris gazdaság helyi gazdaság részeként történő fejlesztése kapcsán alapvető fontossággal bír a stratégiai szemlélet alkalmazása: ez magában foglalja a helyi, specifikus problémák, igények és szükségletek, valamint erőforrások feltárását és az ezekhez kapcsolódó sajátos célok, tevékenységek és módszerek, illetve eszközök, a célok elérését biztosító utak, alternatívák meghatározását, illetve a fenntarthatóság kritériumainak való elégtételt úgyszintén. Az elérendő célokat és a célok megvalósításához kapcsolódó tevékenységeket, feladatokat a szereplők célszerűen partnerségben kivitelezik. Gondos tervezés, előkészítés, hatékonyan működő kommunikáción alapuló, közös érdekeltséget és együttműködést képviselő partnerség és tapasztalt menedzsment hiányában a stratégia gyakorlatban való megvalósíthatósága kétségessé válhat.

A stratégiaalkotásnak része kell, hogy legyen a szereplőkkel való érdekegyeztetés és közösségfejlesztés úgyszintén. Minél inkább sikerül megnyerni és bevonni a helyi lakosságot a tervezési, előkészítési és megvalósítási, valamint működtetési fázisokba, annál nagyobb hatékonysággal, eredményességgel és hatásossággal kalkulálhatunk a stratégia gyakorlatban való megvalósítása során. Amennyiben viszont nem a célok irányába mutató folyamatok, történések zajlanak, illetve csak a szereplők szűkebb köreihez kötődnek a vázolt tevékenységek, úgy nyilvánvalóan csökken az említett hatékonyság, a várt hatások intenzitása és kiterjedtsége, illetve a fejlesztési kezdeményezések társadalmi elfogadottsága is.

Mint ahogy a helyi gazdaságfejlesztési stratégia megalkotása és végrehajtása, úgy a helyi gazdaságfejlesztési stratégia részeként megalkotásra kerülő szociális gazdaság-fejlesztési stratégia sem elsősorban önkormányzati, hanem helyi közösségi feladat. Ennek megfelelően a stratégiaalkotás és a megvalósítás lépéseiben a közösségfejlesztés módszereinek és eszközeinek jelentős szerepe kell, hogy legyen. Az említettek alapján a helyi erőforrásokra épülő szociális gazdaság fejlesztésére irányuló stratégia tervezése és megvalósítása egyszerre több szempontból közéletendő: gazdasági, szociális és kulturális, valamint környezeti aspektusokból egyaránt, annak érdekében, hogy eleget tegyen a fenntarthatóság kritériumainak.

Kulcsszavak: helyi gazdaság, lokális közösség, szociális gazdaság, stratégiai szemlélet, stratégia alkotás, érdekegyeztetés, közösségfejlesztés, fenntarthatóság

A LOKÁLIS IDENTITÁS JELENTŐSÉGE AZ ENDOGÉN RÉGIÓFEJLESZTÉSEKBEN

PÁNCSITY ADRIENN

Absztrakt

A tanulmány a lokális identitás, mint az endogén forrásokra épülő fejlesztések egyik - a szerző véleménye szerint is - meghatározó elemével, továbbá az endogén forrásokra épülő fejlesztésekkel foglalkozik. A lokális identitás koncepciója az 1960-as években esik a társadalomtudomány és a földrajztudomány vizsgálódása alá. A lokális identitás, mint endogén fejlesztési potenciál is gyakran megtalálható a szakirodalomban, melyek leginkább azt hangsúlyozzák, hogy az erős helyhez való kötődés hajtóerő lehet a vidék fejlesztésében, hiszen az erősen kifejlett lokális identitás a lakosság cselekvési hajlandóságát javíthatja. (Schmied 1987, írja Borner 2005)

A térrendezési politika hiányosságainak kiküszöbölésének lehetséges eszközei az endogén fejlesztési stratégiák, melynek előnyei az exogén stratégiákkal szemben, hogy jobban figyelembe veszik az adott régió igényeit és lehetőségeit, mivel a szereplők helyben döntenek a saját régiójuk fejlesztéséről. (Maier – Tödtling 1996, írja Borner 2005) A területi egyenlőtlenségek kiküszöbölésének egyik lehetséges eszköze a helyi gazdaságfejlesztés, amelynek beavatkozási színtere a lokális térség. „A helyi gazdaságfejlesztés a helyi gazdasági folyamatokba történő tudatos beavatkozást jelent, azzal a céllal, hogy a helyben élők számára a korábbinál kedvezőbb szituáció jöjjön létre”. (Bajmóczy 2011 13. o)

Kulcsszavak: endogén források, lokális identitás, területi egyenlőtlenségek, helyi gazdaságfejlesztés

Bevezetés

Jelen tanulmány megírásában kiemelkedő szerepet játszott a nagyvárosoktól elzárt, hátrányos helyzetű településeken élő emberek mindennapjaihoz, hagyományaihoz, közösségi életükhöz fűződő érdeklődésem. A gazdasági központoktól távolabb fekvő vidéki térségekben jelentős az elvándorlás, s meggyengültek a hagyományos helyi közösségek alapját jelentő tényezők is. Gyakran feltett kérdés, vajon a mai modern, globalizált világban jut-e elég idő egymásra, vannak-e még a közösségi összetartozást elősegítő erők, milyen erős a szolidaritás, melyek a helyi identitást meghatározó vagy gátló tényezők?

A lokális identitás fogalmával kapcsolatban nincs egységes megállapodás, hiszen ez a fogalom több tudományterületen is megjelenik, amely magyarázatot ad az egyes különbözőségekre. A lokális identitás koncepciója az 1960-as években esik a társadalomtudomány és a földrajztudomány vizsgálódása alá, és mint endogén fejlesztési potenciál is gyakran megtalálható a szakirodalomban, továbbá nagy hangsúlyt helyez a lakóhely iránti elköteleződés fontosságára, a közösségi kapcsolatok -és helyi hagyományok ápolására, megőrzésére.

Számos tanulmány szól arról, hogy az erős helyhez való kötődés hajtóerő lehet a vidék fejlesztésében, hiszen az erősen kifejlett lokális identitás a lakosság cselekvési hajlandóságát javíthatja. A helyhez való kötődés emeli az életminőség értékelését, a

felelősségérzetet, az elkötelezettség érzését a lakosokban. (Schmied 1987, írja Borner 2005) A gyakorlatban ez nagyobb aktivitást jelent, egymás segítségét, a helyi gazdaságok támogatását, közös rendezvényeket. Az erős helykötődés nemcsak a jól működő közösség szempontjából lényeges, hanem gazdasági szempontból is. Hiszen a helyhez való kötődés erőssége hajtóerő lehet a vidékfejlesztésben. (Schmied 1987, írja Borner 2005) Véleményem szerint ebből a megállapításból kiindulva, az endogén forrásokra épülő fejlesztések során érdemes megvizsgálni egy fejleszteni kívánt térségben azt is, hogy vajon milyen mértékű a lakosok helyhez való kötődése. Erős kötődés esetén javíthatja-e ez a lakosság cselekvési hajlandóságát, mennyire tesz nyitottá és innovatívvá egy közösséget? Természetesen figyelembe kell venni, hogy a lakóhelyhez való erős kötődés meglétében számos lehetőség rejlik, de önmagában kevés a lényeges gazdasági fejlődéshez; ahhoz más egyéb potenciálok kiaknázása is szükséges, mégis úgy vélem, hogy a lakóhelyhez való kötődések erőssége jelentős és megfontolandó vizsgálatok tárgyát képezheti egy program kidolgozása és megvalósítása során.

A magyar társadalom térbelisége, területi egyenlőtlenségek

Az 1989-1990-es rendszerváltás jelentősen befolyásolta a magyar társadalom településpolitikáját és térbeli elhelyezkedését. Megváltoztak a települések fejlesztését befolyásoló tényezők, a gyáripár funkcióvesztését követően a szolgáltatóipar gyorsan túlsúlyba került és a külföldi beruházók telephelyválasztása – elsősorban az infrastrukturális adottságok és a szakképzett munkaerő hiányában – eltért a 90-es évek előtti területekétől. A külföldi beruházók által támogatott régiók gyors fejlődésnek indultak, míg a funkciójukat veszített térségek leszakadása visszafordíthatatlanul elindult. A szocialista nehézipar hagyományos területein – Komló, Ózd, Miskolc-Diósgyőr, Salgótarján – elindult a lakosság elvándorlása és az ott élők tartós munkanélkülisége miatti elszegényesedés. Az eltérő fejlesztések következtében Magyarországon nagymértékben növekedtek a területi egyenlőtlenségek és tartósan lemaradó, foglalkoztatóval nem rendelkező térségek alakultak ki, jelentős hátrányba kerülve ezzel a centrumhelyzetű területekkel szemben. (Valuch 2015) „Ugyancsak a rendszerváltást követő két évtizedben bontakozott ki és erősödött fel a magyar társadalom vagyoni és etnikai alapú szegregálódása. A főváros egyes részein, és az ország foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű területein – például Borsod vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve az aprófalvas övezetekben mélyszegény övezetek és részben etnikai alapon gettósodó települések jöttek létre. Vannak tehát olyan társadalmi csoportok, és vannak olyan országrészek Magyarországon, amelyeket a gazdasági növekedés meg sem érintett, amelyek esetében a leszakadás tartóssá válása a legsúlyosabb probléma”. (Valuch 2015 68. o)

Az aprófalvak a magyar településhálózat leghátrányosabb helyzetű elemei. Hátrányos helyzetük nem csak méretükből fakad, hanem abból, hogy az elmúlt időszak településpolitikája funkció nélküli településnek tekintette őket. A rendszerváltást követően ma minden település önállóan gazdálkodhat, dönthet forrásai felhasználásáról. Új lehetőségeként jelent meg az aprófalvas települések életében az egyéni gazdálkodásra épülő mezőgazdasági formák újraéledése vagy az idegenforgalomra, a kulturális adottságokra épülő lehetőségek kiaknázása. Ezekkel azonban nem tud minden falu egyformán élni, így a megvalósításuk tekintetében lényeges eltérések lehetnek. (Bajmócy- Balogh 2002)

Az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről a korszakváltást jelentette a területi tervezésben. (Rechnitzer 2001) „A törvény meghatározza a területfejlesztés célját, miszerint az ország mindegyik térségének biztosítani kell a szociális piacgazdaság kiépítését, a fenntartható fejlődés feltételeit, az innovációk térbeli terjedését, a főváros és vidék közötti különbségek mérséklését, a térszerkezet harmonikus fejlődését, s a térségi identitás megtartását és erősítését”. (Rechnitzer 2001 6. o.) A törvény értelmében elvárt együttműködések azonban hiányosak voltak, finanszírozási- és szakemberhiány is jelentkezett, a fejlesztési támogatások elaprózódtak és ténylegesen érzékelhető fejlesztő hatás nem valósult meg. A regionális politika intézményrendszerének kereteit az Európai Unió regionális politikájának alapelvei és működési rendszere határozta meg. (Rechnitzer 2001) „A fejlesztési stratégiákban és a későbbi programokban már több eleme megjelenik a *posztmodern regionális politikáknak*, így az endogén források feltárása és aktivizálása, a szereplői körök kiszélesítése, azok együttműködése, a helyi kezdeményezések felkarolása, az innovációs környezet alakítása, a területi egységek versenyképességének fokozása”. (Rechnitzer 2001 8.o)

Az endogén forrásokra épülő fejlesztések jelentősége

A múlt század 70-es éveiben a regionális tervezésekben és a regionális fejlesztési politikában jellemzően az exogén megközelítések domináltak, melyek egyre inkább a kritikák kereszttüzebe kerültek. Az exogén stratégiák lényege, hogy a regionális fejlődés külső tényezőire, a külső fejlesztési impulzusokra összpontosítanak, amilyenek például a munkaerő és a tőke mobilitása, illetve a megfelelő infrastruktúra fejlesztése. (Maier – Tödtling 1996) Az 1980-as évek óta azonban az endogén fejlődés és a vegyes endogén-exogén megközelítések váltak egyre jelentősebbé, és a térrendezési politikában az olyan jellegű regionális stratégiák kaptak nagyobb szerepet, mint amilyen az endogén regionális fejlesztés koncepciója. Továbbá, annak is köszönhető a régió belső erőforrásait előtérbe helyező programok előretörése, hogy a csupán exogén - a nem regionális növekedési impulzusokon alapuló, a regionális adottságokat figyelmen kívül hagyó - fejlesztések nem feleltek meg teljes mértékben az előzetes várakozásoknak. (Maier – Tödtling 1996) Az endogén fejlődés és a vegyes endogén-exogén megközelítéseknek leginkább azokban a programokban van jelentősége, amelyek a vidékfejlesztésre koncentrálnak. (Hahne 1985, írja Bohne A.-Kochmann L. 2008) Az endogén koncepció célja, hogy növelje főleg a periférikus vidéki régiók gazdasági, kulturális és politikai önállóságát. Az endogén fejlesztési stratégiák további előnye az exogén stratégiákkal szemben, hogy jobban figyelembe veszik az adott régió igényeit és lehetőségeit, mivel a szereplők helyben döntenek a saját régiójuk fejlesztéséről. A helyi programok kidolgozása során a helyi gazdasági és szociálisan rászoruló célcsoportokat is könnyebben el lehet érni. Az endogén forrásokra épülő fejlesztések során sok esetben nem az a cél, hogy a lehető legtöbb munkahely jöjjön létre, hanem hogy a már meglévő munkahelyek minősége javuljon. Tehát, lényeges szempont a már meglévő vállalkozások modernizálása, a regionális erőforrások fejlesztése, kiaknázása. (Maier – Tödtling 1996)

1. táblázat. Az endogén és exogén stratégiák összehasonlítása

Endogén fejlesztési stratégiák	Exogén fejlesztési stratégiák
Meglévő vállalkozások modernizálása	Betelepedés támogatása
Regionális erőforrások fejlesztése (vállalkozókedv, tudás, képesítések stb.)	Külső erőforrások bevonása (tőke, technológia stb.)
Szektorokon átívelő Környezeti projekteket is bevon Régió belüli közlekedés feltárása	Az ipari szektorra koncentráció Régiók közti közlekedés feltárása
A termékek minősége és az innováció miatt versenyképes	Tőkeigényes, modern eljárások, alacsony munkaköltségek miatt versenyképes
Régiós érdekcsoportok széleskörű részvétele	Vállalkozásokra összpontosít

Forrás: Maier és Tödtling (1996) nyomán

Az endogén kifejezés azt jelenti, hogy valami belülről kiindulva fejlődik. Az endogén régiófejlesztés alatt tehát a régió olyan fejlődését értjük, mely elsősorban nem külső pénzügyi és személyi jellegű segítségen alapul, hanem a saját erőforrások mobilizálásán és olyan kezdeményezések megvalósításán, amelyek a régióból magából érkeznek. (Leser 1997, írja Borner 2005) Az endogén fejlődés folyamata egy „bottom up”, „alulról felfelé” irányuló folyamat, mely a helyi lakosság aktív részvételére és tevékenységére épülő cselekvést jelent. Hahne szerint az endogén fejlesztési stratégiák célja a regionális problémák megoldása a regionális potenciálok kihasználásával és a regionális sajátosságok figyelembevételével, mely előtérbe helyezi a szocio-kulturális hagyományokat és a lokális térségre jellemző természeti és ökológiai feltételeket. A megközelítés továbbá azt hangsúlyozza, hogy a helyben előállított termékeket/értékeket újra felhasználhassák a gazdaság helyi vagy regionális szintjén. Endogén regionális potenciálként határozható meg továbbá:

- a tőkepotenciál
- a munkapotenciál
- az infrastruktúra potenciál
- a területi- és környezeti potenciál
- a piaci potenciál
- a szocio-kulturális potenciál
- a döntési potenciál. (Hahne 1995, írja Bohne A.-Kochmann L. 2008)

A szerző véleménye szerint, ha az endogén erőforrások kiaknázása a cél a regionális fejlesztések során, a helyi közösség szerepe kiemelkedő jelentőséggel bír. Ezt a nézetet támasztja alá Terluin azon teóriája, melynek egyik eleme a közösségi vezetésű vidékfejlesztési megközelítés, mely a helyi szereplők önszorgató képességének megerősítésére összpontosít és lényeges eleme a helyi gazdaságfejlesztés kialakítása, valamint az alulról felfelé irányuló partnerség kiépítése. (Terluin 2003, írja Bohne A.-Kochmann L. 2008)

„A nemzetközi és a hazai tapasztalatok alapján megállapítható, hogy az endogén forrásokra épülő fejlesztések hatására új impulzusok érhetik a célterületet”. (Káposzta 2014 409. o.) Ezen impulzusok hatására növekedés indulhat el az adott térség természeti, gazdasági és humán adottságait kihasználva, továbbá új gazdaságfejlesztési irányok fejlődhetnek ki, amelyek az endogén forrásokra épülve, de exogén forrásokkal kiegészítve érhetnek el növekedést. A fejlesztések eredményeként új munkahelyek jöhetnek létre, ezáltal növelhető a térségben élők

anyagi biztonsága, és csökkenthető az elvándorlás mértéke. Az endogén forrásokra épülő fejlesztések további előnye, hogy a közösségfejlesztés módszerével növelheti a lakossági részvételt, a közösségben rejlő erőforrások kiaknázásával, bevonva az ott élőket a döntési folyamatokba is. A fejlesztések célja minden esetben a területi potenciálok, a helyi adottságok felismerése és aktivizálása. (Káposzta 2014) „A lokális potenciálok, mint endogén erőforrások roppant széles skálán mozognak”. (Káposzta 2014 409. o.) Ezek felismerése meghatározó a fejlesztések megtervezése során. Befolyásoló tényező minden esetben a tőkepotenciál, a szakképzett munkaerő, az infrastrukturális fejlettség, a térség földrajzi fekvése és természeti adottságai, a szociokulturális adottságok és a nemzetiségi összetétel, valamint a helyi döntési és intézményi rendszer. Ezen tényezők önmagukban is értelmezhetők, de jellemzően összefüggenek egymással. (Káposzta 2014) „A területi potenciálok összekapcsolódhatnak, közöttük kialakulhatnak egymásra épülések, olyan szövevények, amelyek újabb aktivizációs tereket nyithatnak meg és más, további endogén forrásokat alakíthatnak ki. Mindezek alapján összefoglalóan: a területi potenciál egy-egy térség endogén forrásainak összessége”. (Káposzta 2014 410. o.) Ennek értelmében a területi potenciálok egymás közötti kapcsolatainak köszönhetően, az exogén forrásokkal kiegészítve erősödnek meg és képesek egy térség fejlődését segíteni. (Káposzta 2014)

A lokális identitás, mint endogén fejlesztési potenciál

A lokális identitás koncepciója az 1960-as években esik a társadalomtudomány és a földrajztudomány vizsgálódása alá. Az évek során különböző elképzelések születtek, különféle fogalmak lettek használatosak a szakirodalomban. 1965-ben megjelent egy tanulmány, melyben Treinen „szimbolikus helyhez kötöttségről” (*symbolische Ortsbezogenheit*)¹ beszélt. A 70-es években jelentkeztek a lokális és a regionális identitás fogalmi. A 80-as években „haza” (Heimat), a „hazatudat” a hazához való kötöttség fogalmi kísérték a kutatásokat.

A szakirodalomban nem a lokális identitásról szól a diskurzus, hanem gyakran a térhez kötődő identitásról. Ebben az esetben a városok bizonyos jellegzetes ismertetőjegyei - pl. a városépítészeti struktúra - segítik az identifikációt. Azonban ez nem jelenti azt, hogy a lakosok automatikusan azonosulnak is ezekkel a jegyekkel vagy a várossal. Göschel szerint *nem lokális identitásról, hanem lokális azonosulásról beszélhetünk.* (Göschel 1987, írja Borner 2005) Ezalatt azt a kapcsolatot érti, amellyel az egyén kötődik egy bizonyos helységhez.

Esser arra keresi a választ, hogy hogyan jön létre a lokális identitás, illetve identifikáció. Szerinte az azonosulás azt jelenti, hogy az egyén döntést hoz egy bizonyos tárggyal való azonosulásáról, jelen esetben a lakhelyükről. Az egyének akkor vállalják ezt az identifikációt, ha nincs más választásuk (pl. nem tudnának elköltözni), vagy a helyet, ahol élnek hasznosnak értékelik. Azaz, a személy a territóriummal akkor azonosul, ha számára az a hely hasznos, illetőleg funkcionálisan is megfelelő a hely, ahol él, és azt többnyire pozitívan értékeli. A lokális identitás kialakulásának feltétele az egyén lokális integrációja; ez azt jelenti, hogy az egyén a terület szociális rendszerébe integrálódott. Ebben az esetben a lokális integráció három fontos tényezőtől függ: az asszociációs időtől/időtartamtól, a

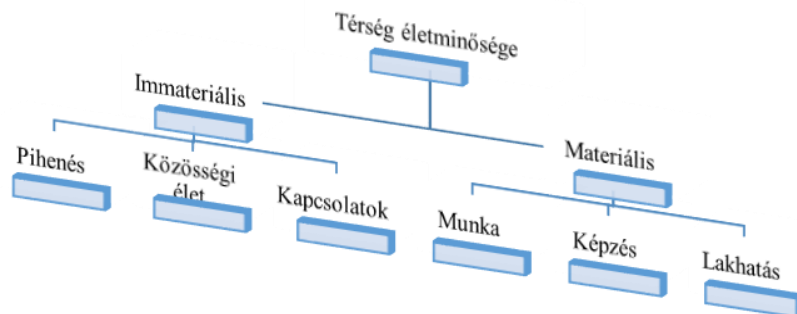
¹ A lokális identitást meghatározó fogalmakat kiemelés céljából használok a tanulmányon belül kurzív betűtípussal jelölve

funkcionalitástól és a hely reputációjától. Esser az *asszociációs idő* alatt azt érti, hogy az egyén mióta lakik az adott helyen. Minél régebb óta él azon a területen, annál több élménye van. Minél több élménye van, annál jobban kötődik és identifikálódik a térrel. A *funkcionalitás* a társadalmi kapcsolatokat jelenti, minél több van, annál beágyazottabb. Ezek a szociális kapcsolatokat a szomszédsági viszonyok, a baráti-és rokonni kapcsolatok és az egyesületek, klubok jelenthetik. Úgy véli, hogy minél több szociális kapcsolata van egy személynek, annál erősebben integrálódik a térbe és annál inkább identifikálódik azzal. A *reputáció* azt jelenti, hogy mennyire értékes számára a hely, hogyan tekint rá, a térség vagy egy területi csoport megítélése, vagy hírneve járul hozzá a lokális identitás, illetve a lokális identifikáció kialakulásához. Itt persze még vannak differenciálási lehetőségek, hiszen az egyén kora, társadalmi státusza, lakókörnyezetének minősége is befolyásolja ezeket a kategóriákat. Minél idősebb például egy személy, annál hosszabb ideje élhet az adott helyen, ebből kifolyólag sokkal inkább tud vele azonosulni. Úgy is megfogalmazhatjuk, hogy minél szebbnek ábrázolja a lakókörnyezetét, annál értékesebbnek tartja, ezért annál inkább tud vele azonosulni. (Esser 1987, írja Borner 2005)

Schmied a *helyhez való kötődést, illetve lokális identitást az egyén életteréhez való viszonyulásból vezeti le.* Ebben nagy szerepet játszik az egyén szubjektív életminősége, ami az életszínvonalnál tágabb fogalom, hiszen magában foglalja a jövedelmen és a fogyasztáson kívül a közérzetet befolyásoló egyéb tényezőket is. Ilyen lehet a környezet kulturáltsága, vagy a műveltség. Az objektív életminőség visszatükröződik a munkán, a lakáson, a képzettségen, a pihenéssel eltöltött időn és a közösségi életen keresztül. A kutatásaikban azt találták, hogy a következő faktorok befolyásolják a helyhez való kötődés erősségét:

1. Társadalmi kapcsolatok (a lakosok lakóhelyén kialakult társadalmi kapcsolatai)
2. A környezet, amelyben él (természet, táj, valamint a saját lakóháza)
3. Lényeges szerepet játszik a lakástulajdon
4. A lakosság életkora és a lakóhelyen eltöltött időtartam

1. ábra. A térség életminőségének összetevői

Forrás: Schmied (1987), saját szerkesztés

A tartós szociális kapcsolatok a kellő idő eltelte után alakulnak ki és válhatnak tartóssá. Mindemellett, ha megfelelő közösségi élet alakul ki, ha a lakosság nem szenved munkaerőhiányban, kellő munka adódik, akkor a lakosság nem kényszerül elvándorlásra. Vagyis abban, hogy az emberek egy helyben maradnak, az adott helyhez kötődnek, *materiális (munka, képzés, lakhatás) és immateriális (pihenés, közösségi élet, kapcsolatok) okokra is visszavezethető.* (Schmied 1987, írja Borner 2005) Az 1. számú ábrán látható, hogy ezek együttese határozza meg egy térség életminőségét, ami kihat a helyi kötődésre is.

A *lokális identitás, mint endogén fejlesztési potenciál* is gyakran megtalálható a szakirodalomban. Számos tanulmány szól arról, hogy az erős helyhez való kötődés hajtóerő lehet a vidék fejlesztésében. Schmied kiemeli, hogy az erősen kötődő város- vagy falukák inkább készek arra, hogy anyagi előnyökről lemondjanak annak érdekében, hogy a lakóhelyükön maradhassanak. A helyhez való kötődés mértékétől függően lehet aktív és nagyobb elköteleződés, közöny és passzivitás, elvándorlás. *Az erős lokális identitás egy endogén fejlesztési potenciál, hiszen az erősen kifejezett lokális identitás a lakosság cselekvési hajlandóságát javíthatja.* A helyhez való kötődés emeli az életminőség értékelését, a felelősségérzetet, az elkötelezettség érzését a lakosokban. A gyakorlatban ez nagyobb aktivitást jelent, egymás segítségét, a helyi gazdaságok támogatását, közös rendezvényeket. A fiatalok kötődése az elvándorlási hajlandóság mértékében is kimutatható. Az erős helyi kötődés egy további endogén potenciálja a fiatal és képzett emberek kis településökhöz való kötődéséből fakad és ezáltal az ő elvándorlásuk és az ott élő lakosság demográfiai elöregedése ellen hat. Ez tehát azt jelenti, hogy azok a fiatalok, akik kötődnek a lakhelyükhöz a felsőoktatási tanulmányaik vagy szakképzésük letelte után inkább készek visszatérni a városukba és ott felépíteni az egzisztenciájukat. (Schmied 1987, írja Borner 2005) A lokális identitás azonban csak akkor jelenthet endogén fejlesztési potenciált, ha nyitott a változásokra és innovatív. A társadalmi kizárás, idegenellenesség nem járul hozzá egy település fejlődéséhez. Ugyanakkor tegyük hozzá, hogy az erős lokális identitás, egy nyitott közösség sem gyógyír mindenre, hiszen, ha nincs gazdasági alap, ezt nem tudja helyettesíteni, csak a már meglévő struktúrákra tud jótékony módon hatni.

2. ábra. Potenciálfaktorok

Forrás: Niedermeyer (2000), saját szerkesztés

Niedermeier szerint az endogén fejlesztési potenciálok a természeti tér, a gazdasági tér, az élettér és a politika területein találhatók. Ezek kihatnak a régióra, mint termékre és meghatározzák annak fejlődését. E megközelítés szerint Niedermeier integrálja a lokális lakó- és élettérre vonatkozó szociális és minőségi faktorokat. Eszerint az élettér területén nem csak a munkaerőpotenciál, vagyis például a képzett munkavállalók megléte, illetve azok mobilitása játszik szerepet. Ez a terület magában foglalja például a lakosság közösségi potenciálját is, ami a lakosok összetartását és lokális identitását is jelenti. (Niedermeier 2000, írja Borner 2005)

Összegzés

Az eltérő fejlettségű területek felzárkóztatása nemcsak hazánkban, hanem az Európai Unió legtöbb tagországában jelen lévő probléma. Az Európai Unió regionális politikájának alapelvei hatására a területi egyenlőtlenségek felszámolásának fő eszköze közé tartozik az endogén források feltárása, illetve az alulról induló endogén fejlesztési forrásokra épülő helyi gazdaságfejlesztési programok kidolgozása és megvalósítása. Egyre nagyobb hangsúllyal jelennek meg továbbá a lokális erőforrásokra, a helyi kultúrára, a helyi adottságokra épülő stratégiák és kezdeményezések. Nézetem szerint a lokális identitás jelentősége manapság egyre fontosabbá válik, felismerve a helyi közösségekben rejlő gazdasági potenciálok szerepét. A lokális identitás, mint endogén potenciál önmagában természetesen nem elegendő egy térség gazdasági és szociális helyzetének javítására, hiszen a területi potenciálok összekapcsolására, a szektorok közötti összefogásra van szükség, így a szinergiák révén segíthető elő a térségek hátrányos helyzetből való kitorése. Mégis úgy gondolom, a mai globalizálódó, hektikus világunkban nagy szükség van a közösségi összetartozást elősegítő, a szolidaritást erősítő programok kidolgozására. A lokális potenciálok széles skálán mozognak, ahogy az a tanulmány előző fejezeteiben olvasható is, különböző szerzők, különböző elemeket sorolnak közéjük, ezek közül csak egy a lokális identitás. Véleményem szerint azonban érdemes fontolóra venni a fejlesztési stratégiák kidolgozása során a helyi identitás erősségét is, hiszen az elvándorlás és a lakosság cserélődése miatt gyengülőben vannak a lokális közösségek, amelyek nem kedveznek a helyi aktivitásra épülő programoknak.

Források

Bajmóczy, P., Balogh, A. (2002). Aprófalvas településeink differenciálódási folyamatai. *Földrajzi Értesítő*, 51(3-4), 385-405.
http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/FE2002/FE20023-4_385-405.pdf

Bajmóczy, Z. (2011). *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. Szeged: JATEPress
<http://www.eco.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/tudomanyos-kozlemenyek/bevezetes-helyi>

Bánlaky, P. (2005). *Tér-társadalom-kultúra*. in: Török, J. (szerk.), *A helyi társadalom, mint kultúrák közvetítő közeg* (pp. 42-49). Szeged: Csongrád Megyei Közművelődési tanácsadó Központ <https://docplayer.hu/19500914-Ter-tarsadalom-kultura.html>

Bohne, A., Kochmann, L. (2008). *Ökonomische Umweltbewertung und endogene Entwicklung peripherer Regionen – Synthese einer Methodik und einer Theorie*.

Working Paper No. 70. Universität Leipzig https://www.wifa.uni-leipzig.de/fileadmin/user_upload/AP/UL-WiFa_AP70_Bohne_Kochmann.pdf

Borner, A. (2005). Diplomarbeit. *Lokale Identität als endogenes Entwicklungspotential ostdeutscher Kleinstädte. Das Beispiel Luckau*. Technische Universität Dresden, Fakultät für Forst-, Geo- und Hydrowissenschaften Institut für Geographie, Lehrstuhl für Allgemeine Wirtschafts- und Sozialgeographie Prof. Dr. Winfried Killisch. <http://www.albertspeerstiftung.de>

Csoba, J. és mtsai. (2007). *Szociális gazdaság kézikönyv*. http://www.szocialisgazdasag.hu/uploads/pdf/szoc_gazd_kezikonyv.pdf

Csurgó, B. (2013): *Vidéken lakni és vidéken élni*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet. Budapest: Argumentum Kiadó

Csurgó, B., Szatmári, A. (2014). Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás. *Metszetek*, 3 (3.), 33-51. http://real.mtak.hu/18763/7/201403_03_csurgo_szatmari_0-1.pdf

Düll, A. (2009). *A környezetpszichológia alapkérdései. Helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest: L'Harmattan

Esser, H. (1987). Lokale Identifikation im Ruhrgebiet. Zur allgemeinen Erklärung einer speziellen Angelegenheit. *Informationen zur Raumentwicklung*. 1987 (3.), 109-118.

Göschel, A. (1987). Lokale Identität: Hypothesen und Befunde über Stadtteilbindungen in Großstädten. *Informationen zur Raumentwicklung*. 1987 (3.), 91-107.

Hahne, U. (1985). *Regionalentwicklung durch Aktivierung intraregionaler Potentiale. Zu den Chancen „endogener“ Entwicklungsstrategien*. München

Juhász, G. (2006). *Társadalmi és munkaerőpiaci érdekek-civil szerepek*. Győr: PALATIA Nyomda

Juhász, G. (2013). A szociális gazdaság szerepe és jelentősége a helyi társadalom és gazdaság fejlesztésében, illetve a térségi-területi felzárkózásban. *Szociális szemle* 6 (1-2.) 20-27. http://old.szocialismunka.btk.pte.hu/files/tiny_mce/SzSz2013_20-27.pdf

Juhász G. (2019). Szociális gazdaság és civil szektor. *Humán innovációs szemle* 10 (1.). http://humanexchange.hu/site/uploads/HISZ_2019.pdf

Káposzta, J. (2014). Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései. *Gazdálkodás*, (58) 5, 399-412. <http://abi.gtk.szie.hu/sites/default/files/upload/page/18.pdf>

Ladányi, J. (2012). *Leselejtettek*. Budapest: L'Harmattan

- Leser, H., (1997). *Wörterbuch Allgemeine Geographie*. München: Braunschweig
- Maier, G., Tödtling, F. (1996). *Regional- und Stadtökonomik 2. Regionalentwicklung und Regionalpolitik*. Wien: SpringerWienNewYork.
- Niedermeyer, M. (2000). Kleinstadtentwicklung. *Würzburger Geographische Arbeiten*, Heft 93.
- Pálné Kovács, I. (2019). A magyar önkormányzatok korlátai a helyi gazdaságfejlesztésben. *Tér és Társadalom*, 33(2), 3-19.
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3088/5202>
- Perczel, K. (1989). A magyarországi regionális tervezés történetéhez. *Tér és társadalom*, 3 (3.), 80-105.
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/142/284>
- Rechnitzer, J. (1997). Jegyzetek a területi tervezés új, régi kihívásaihoz. *Tér és Társadalom*, 11 (3), 57-65.
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/427/854>
- Rechnitzer, J. (2001). A halogatott racionalizáció, mint a területi politika sajátossága az átmenetben. *Tér és Társadalom*, 15 (2), 3-24.
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/801/1599>
- Schmied, W. (1987). Ortsverbundenheit – eine Triebkraft für die Entwicklung ländlicher Räume. *Informationen zur Raumentwicklung*. 1987 (3), 131-139.
- Swinburn, G., Goga, S., Murphy, F. (2004). A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve.
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/211891468140975725/pdf/337690HUNGARIAN0led1primer01PUBLIC1.pdf>
- Thoss, R. (1984). Potentialfaktoren als chance selbstverantworteter Entwicklung der Regionen. *Informationen zur Raumentwicklung*. 1984 (1-2), 21-27.
- Terluin, I.J. (2003). Differences in economic development in rural regions of advanced countries: An overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies*, 19 (3), 327-344.
- Treinen, H. (1965). Symbolische Ortsbezogenheit. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. 1965 (17.), 73-97 és 254-297.
- Valuch, T. (2015). *A jelenkori magyar társadalom*. Budapest: Osiris Kiadó
- Vercseg, I. (2011). *Közösség és részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület
- Virág, T. (2010). *Kirekesztve*. Budapest: Akadémia Kiadó

THE IMPORTANCE OF LOCAL IDENTITY IN ENDOGENOUS REGION DEVELOPMENT

ADRIENN PÁNCSTY

In this paper I will explore endogenous sources of innovation and local identity as one of its defining elements. The concept of local identity has been researched by geography and social sciences since the 1960s. Local identity as a potential area of endogenous development is often discussed in literature on the topic. Most of these emphasize that deep patriotism can be a driving force in regional development since strong local identity can enhance the participation of residents. (Schmied 1987 cited Borner 2005).

Endogenous development strategies can be effective in eliminating the shortcomings of regional development policy. As opposed to exogenous development strategies they take into account the needs and capacities of the region, since decisions on the development of the region are made locally. (Maier – Tödting 1996 cited Borner 2005). Regional inequalities can be tackled successfully with local economy development, as necessary measures are taken locally. „Local economy development means conscious intervention in processes of local economy with the aim of improving living conditions for local communities.” (Bajmóczy 2011, p. 13.)

Keywords: endogenous sources, local identity, regional inequalities, local economy development

A HUMÁN ERŐFORRÁS GAZDÁLKODÁS ÉS A STRATÉGIÁBA FOGLALT TUDÁSMEGOSZTÁS KAPCSOLATA

SZÓKE BRIGITTA – GARAMVÖLGYI JUDIT

Absztrakt

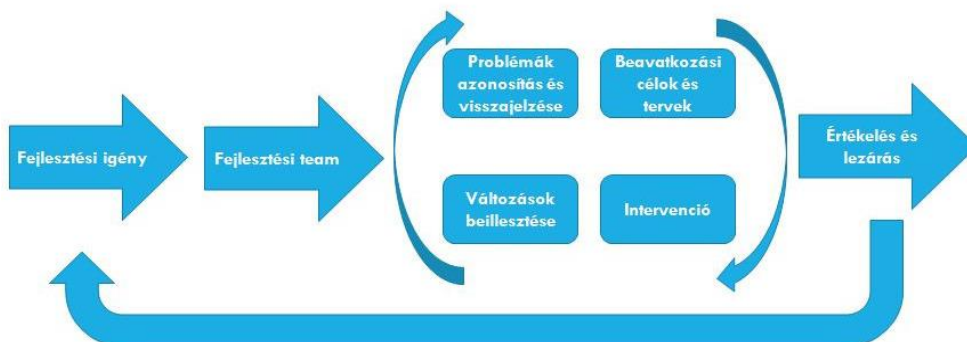
A vizsgálatunk kiemelt célja, hogy elemezzük a szervezetfejlesztési beavatkozások hogyan hatnak a vállalatokra és az emberi erőforrás-gazdálkodásra. Az elemzésünk rávilágít, hogy ahol működik külön humán osztály/részleg, vagy megjelenik HR szakember, ott nagyobb hangsúlyt fektetnek a tudásmegosztásra, és annak a stratégiában való kidolgozására. A tanulmányból kiderül, hogy milyen kapcsolat áll fent az emberi erőforrás gazdálkodás és a stratégiában foglalt tudásmegosztás között továbbá, hogy milyen összefüggés állapítható meg a munkavállaló ösztönzése és a szervezeti célokkal való azonosulása kapcsán. A kutatás által körvonalazódik, hogy azoknál a vállalatoknál, ahol aktív tudásmegosztást alkalmaznak, ott nagy odafigyeléssel kezelték a hirtelen jelentkező pandémiás időszakot, ellentétben azokkal a vállalatokkal, ahol nem fordítanak figyelmet a tudásmegosztásra.

Kulcsszavak: emberi erőforrás-gazdálkodás, szervezetfejlesztés, tudásmegosztás, stratégia

Bevezetés

Napjaink dinamikusan változó környezeti feltételei között alapvető követelmény a szervezetekkel szemben a változó, alkalmazkodó képesség. „Többféle változási/változtatási stratégia alakult ki, melyet a gyakorlatban eltérő sikerrel alkalmaznak.” (Ujhelyi, 2003, 41.o) Az alábbi 1. ábra a szervezetfejlesztés folyamatát szemlélteti.

1. ábra. A szervezetfejlesztés folyamata

Forrás: Kollár P. (2020) szervezetfejlesztés elmélete és gyakorlata

A szervezetfejlesztés (Organization Development = OD) a változásokra adott válasz, egy olyan komplex "tanító stratégia, amely a szervezeti hitek, attitűdök, értékek és

struktúrák megváltoztatására irányul annak érdekében, hogy a szervezet képes legyen jobban alkalmazkodni az új technológiákhoz, piacokhoz, és kihívásokhoz, illetve saját megújulási tempójához. (Kollár, 2020) A szervezetfejlesztés tulajdonképpen az egész rendszert átfogó, tervszerű program. A program irányításáért a szervezet felső vezetése felel, így elkötelezettnek tekinti magát annak végrehajtásában. Fontos, hogy a programnak illeszkednie kell a szervezet küldetéséhez, így általában hosszabb távra szóló törekvést foglal magába. Középpontjában az attitűdök és/vagy magatartások megváltoztatása áll és rendszerint a tapasztalati tanulás valamilyen formáján alapul. Az 1. ábrán szemléltetett folyamatból a beavatkozási célok és tervek mozzanatát emelnénk ki. A szervezetfejlesztési beavatkozás alatt előre megtervezett tevékenységek sorozatát értjük, amelyek célja a szervezeti hatékonyság növelése. A jó szervezeti beavatkozás megváltoztatja a jelenlegi status quo-t egy előre meghatározott cél elérése érdekében. Beavatkozások típusait Cummings (1944) alapján a következő négy fő kategóriába sorolhatjuk:

Humán folyamat intervenció (Az emberi magatartást és folyamatokat fejlesztő beavatkozás)

- tréning, coaching
- folyamat tanácsadás és csapatépítés
- konfliktuskezelés
- csoportok közötti intervenciók
- nagycsoportos beavatkozás

Techno-strukturális intervenciók (Szervezeti folyamatokat, struktúrákat érintő beavatkozás)

- szervezeti tervezés, újra tervezés
- leépítés
- folyamatok fejlesztése (humán controlling)
- munkakör tervezése, gazdagítás

Stratégiai intervenciók (Stratégiai beavatkozások)

- stratégia újraalkotás
- összeolvadások és felvásárlások
- stratégiai partnerség kialakítása
- kultúraváltás támogatása
- tudásmenedzsment programok

HR és teljesítménymenedzsment intervenciók

- célkitűzés
- teljesítményértékelés
- ösztönzési rendszer
- karriertervezés
- egyéni különbségek menedzselése
- munkahelyi egészség fejlesztése

Elméleti háttér

A humán folyamat intervenciók célja, hogy az egyének és a csoportok tagjai olyan új képességeket sajátítsanak el, amely révén produktívabbá válnak a munkafeladataik

végzése, és a kollégákkal való interakció, együttműködés terén. Tehát egy olyan beavatkozást takar, amelynek köszönhetően az egyének és a teamek képesebbé válnak a saját magatartásuk megértésére és fejlesztésére. Szervezeti folyamatokat, struktúrákat érintő beavatkozások (Techno-strukturális intervenciók) közé sorolható a szervezeti folyamatok tervezése és újratervezése, a munkakör tervezése és az emberi erőforrás az emberi teljesítmény elemzésével, mérésével foglalkozó humán kontrollig. A stratégiai intervenciók közül a tudásmenedzsment programok elméleti hátterét mutatjuk be, mivel a primer kutatásom egyik sarkalatos pontjaként is megjelenik. A tudás menedzselése az 1980-as évekig nyúlik vissza és a 90-es évektől tudatosan használt fogalomként avanszálódott. A tudásmenedzsment témakörét kutató szakemberek a következő definíciókat határozták meg: „A tudásmenedzsment olyan vezetési megközelítés, amely a tudás különböző formáit kezeli annak érdekében, hogy versenyelőnyt/üzleti értéket biztosítson egy adott szervezet számára.” (Szelezky, 1999, 23. o) „A tudásmenedzsment szerepe, hogy biztosítsa a vállalat versenyképességét az új tudásalapú gazdaságban.” (Szekeres, 2001, 15. o) „A tudásmenedzsment célja a szervezet hozzáadott érték termelésének növelése, az innovációs potenciáljának gyarapítása, a kulcsfogalma a szinergia.” (Noszkay, 2007, 3. o Tanuló szervezetté válni nem más, mint a deuteró tanulás, amely tulajdonképpen annak a tanulása, hogyan viselkedem én az adott helyzetben, hogyan állok helyt a feladatvégzés során A szervezetnek képessé kell válnia környezete lényeges jellemzőinek megfigyelésére, és az abból származó információk azonosítására, azok szervezeti normákkal való összevetésére, azoktól való eltérés azonosítására, ezek kiküszöbölésére történő akciók menedzselésére és kezdeményezésére. (Morgan, 1998) Az 1. táblázat a tudás menedzselésének lépéseit és a humán erőforrás gazdálkodás feladataival kapcsolatos összefüggéseket ismerteti. A tudásmenedzsment rendszer kiépítése voltaképpen hét fő lépésre bontható. Az első lépésben szükséges megindokolni, hogy milyen céllal támogatják a bevezetését (pl.: innováció támogatása, munkatársi kapcsolatok erősítése, külső szakértelem bevonása, intellektuális/szellemi tulajdon feltérképezése megőrzése stb.). Ezután meghatározásra kerül a tudásmenedzsment stratégia, amely megkívánja a szervezet jelenlegi helyzetének elemzését is. A tudásmenedzsment rendszer kiépítésének harmadik lépésében a tudásazonosításra bevonható eszközök meghatározása történik, például: belépési interjú, munkaköri leírás, kulcsemberek azonosítása, kompetencia térkép, intranet alkalmazása. A negyedik lépésben meghatározásra kerülnek, hogy a tudás megszerzésére milyen módszert/módszereket alkalmaznak. Segítségünkre lehet a tanulás, a saját tapasztalat, a különféle képzések, kutatás, tanácsadó alkalmazása stb. Amennyiben már kiépült a tudásmenedzsment rendszer az ötödik lépésben gondoskodni kell ennek a fejlesztéséről is, így megjelenhetnek a fejlesztési programok, rotáció, konferenciák, lifelong learning, tehetség programok alkalmazása is. A tudásmenedzsment egyik fontos alapeleme a tudásátadás, amely transzfer megvalósulhat az egyének és a csoportok között. (Argote – Ingram, 2000) A szervezetek tudásának menedzselését szolgálja, hogy támogassák és ösztönözzék a tudás megosztását és átadását is. Ez a lépés nem csak a betanulási szakaszban jelenhet meg, hanem a későbbiekben is gondoskodik az aktív tudásmegosztásról. Erre szolgáló eszközök lehetnek a vállalati intranet kiépítése, a különféle megosztási portálok, blogok, e-learning felületek használata, továbbá a rendszeresen megrendezésre kerülő szakmai workshopok. A tudásátadás sikeres alkalmazásának feltétele, hogy a résztvevők „közös nyelvet” beszéljenek. (Bencsik, 2013) Érdemes a tudásellenőrzésére is hangsúlyt fektetni, akár a különféle cég specifikus elemző

rendszerek alkalmazásával, de használhatjuk a balanced scorecard kiegyensúlyozott stratégiai mutatószámrendszert és számos erre kiépült ellenőrzési rendszert.

1. táblázat. Tudásmenedzsment lépések és a HR feladatok összefüggései

Tudásmenedzsment Ciklus Probst	HR feladatok és eszközök
Tudásprioritások meghatározása	HR stratégia HR stratégia, információ, kommunikáció, meggyőzés, információ, kommunikáció
Tudás azonosítása	Kompetencia mátrix, best practice, benchmarking, stb.
Tudás fejlesztése	Képzési rendszerek kidolgozása, karriertervek, talent menedzsment stb.
Tudás megosztása	Kultúraépítés (mentoring, minőségi körök, szakértői csoportok, stb.)
Tudás hasznosítása	Konfliktuskezelés, tanulói szervezeti működés működtetése és karbantartása
Tudás rögzítése	IT rendszerek működtetése, dokumentálás
Tudás ellenőrzése	Minden munkakörben, folyamatosan

Forrás: (Bencsik, 2013, 285. o)

Módszertan

A kutatási kérdésekre adott válaszokat és az ezekből levont következtetéseket a szakirodalmi feldolgozásából és a 27 db kérdésből álló kérdőívre adott válaszok alapján összeállított 144 főből álló minta, statisztikailag elemzett adatai alapján határoztuk meg. A vizsgálat 144 db kitöltésen alapul (N=144). Az elemzések során keresztábrázatot (crosstab) készítettünk, mivel a feltételes független ismérvek egy részének feltárásával praktikusabbá tehető az adatok tárolása is. Az így kapott táblázatokat nevezzük „kontingencia-táblázatnak”. (Hunyadi et al., 2000) A keresztábrázlatban szereplő változók közötti összefüggésre a Pearson-féle Khi-négyzet (Chi Square Tests) adja meg a választ. „A Khi-négyzet statisztika egyik fő jellemzője, hogy érzékeny a mintanagyságra, ugyanis a Khi-négyzet lineárisan függ a minta elemszámától, azaz ugyanolyan eloszlásoknál előfordulhat az a jelenség, hogy a két változó alacsony minta-elemszámnál (10 fő) nem mutat szignifikáns eredményt, míg viszonylag magas elemszám (1000 fő) esetén már igen.” (Sajtos – Mitev, 2007, 139. o) A kapcsolat szorosságát pedig a Cramer együttható fejezi ki, a mutató alapvetően 0 és 1 között szóródik, amennyiben az érték az „1” felé közelít, úgy erősebb a kapcsolat a két változó között. A tanulmányban a következő intervallumok alapján vontunk le következtetést: Gyenge kapcsolat $\leq 0,2$; Közepesen erős kapcsolatot $0,201-0,301$ között, szoros kapcsolatot $\geq 0,346$. Az elemzésből láthatóvá válik, hogy a különféle szervezetek stratégiájában milyen szerepet kap a tudásmegosztás, milyen formális tudásátadási formákat alkalmaznak és ezáltal milyen versenyelőnyökre tehetnek szert. Ezenkívül röviden a Covid-19 vírus okozta válsághelyzetre és annak szervezetben történő kezeléseire is kitérünk.

Eredmények

Az elemzésünk első része arra irányul, hogy van-e kapcsolat a szervezetnél működő emberi erőforrás gazdálkodás és a szervezet stratégiájába foglalt tudásmegosztás között. A keresztábra elemzés során a kapott χ^2 próba eredménye szerint szignifikáns összefüggés áll fent az emberi erőforrás-gazdálkodás és a stratégiában foglalt tudásmegosztás között, ami azt jelenti, hogy a vizsgált 144 elemű minta esetében van összefüggés a két változó között. A Cramer-féle együttható 0,258 értéke pedig megmutatja, hogy közepesen erős kapcsolat áll fent a két változó között.

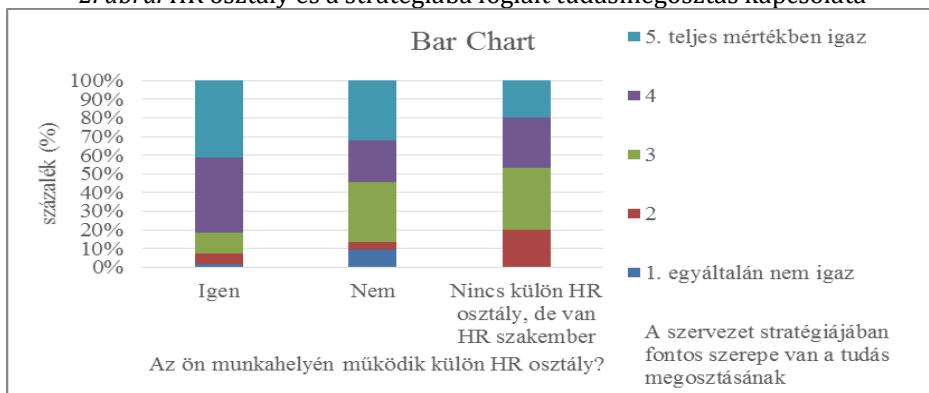
2. táblázat. Emberi erőforrás gazdálkodás és a stratégiába foglalt tudásmegosztás kapcsolata

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,212 ^a	8	0,014
Likelihood Ratio	16,749	8	0,033
Linear-by-Linear Association	7,125	1	0,008
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,365	0,014
	Cramer's V	0,258	0,014
N of Valid Cases		144	

Forrás: saját szerkesztés

A 2. ábra illusztrálja, hogy ahol működik külön HR osztály, ott a szervezet stratégiájában kiemelkedő szerepe van a tudás megosztásának, miközben azoknál a vállalatoknál, ahol nem működtetnek külön emberi erőforrással foglalkozó részleget vagy csak egy HR szakember támogatja a humán folyamatokat, ott kevésbé vagy inkább nem jellemző a tudásmegosztás megjelenése és annak fejlesztése.

2. ábra. HR osztály és a stratégiába foglalt tudásmegosztás kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

3. táblázat. Formális tudásátadási formák

		Konferenci a	Értekezlet	Coaching	Mentori rendszer	Utód- betanítás	Job rotációs program
N	Valid	144	144	144	144	144	144
Mean		3,12	4,12	1,49	3,25	4,10	1,40
Variance		2,119	1,042	0,979	2,678	1,409	0,620
Per- centiles	25	1,25	4,00	1,00	1,00	4,00	1,00
	50	4,00	4,00	1,00	4,00	5,00	1,00
	75	4,00	5,00	2,00	5,00	5,00	2,00
		Tréning	Csapat- munka során	Szerep- játékok alkalmá- val	Üzleti ebédek során	Work- shop	Megosztási portálok
N	Valid	144	144	144	144	144	144
Mean		3,55	3,97	1,20	1,38	2,94	3,45
Variance		2,445	1,622	0,344	0,895	3,108	2,515
Per- centiles	25	2,00	3,00	1,00	1,00	1,00	2,00
	50	4,00	4,00	1,00	1,00	3,00	4,00
	75	5,00	5,00	1,00	1,00	5,00	5,00

Forrás: saját szerkesztés

Az átlag kiszámítása alapján megállapíthatjuk, hogy a 3. táblázatban szereplő formális tudásátadási formák közül az értekezlet, az utódbetanítás és a csapatmunka során elsajátított tudásmegosztási és fejlesztési formákat alkalmazzák a leggyakrabban.

Fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy van-e kapcsolat a tudásmegosztás ösztönzése és a szervezeti célokkal/küldetéssel történő azonosulás között, ezt a 4. táblázat foglalja össze. A szignifikanciaszint kisebb, mint az általunk választott 0,05 (5%) szignifikanciaszint. Ez azt jelenti, hogy van kapcsolat a két változó között. A Cramer féle együttható alapján (0,410) pedig erősen szoros kapcsolatot állapíthatok meg.

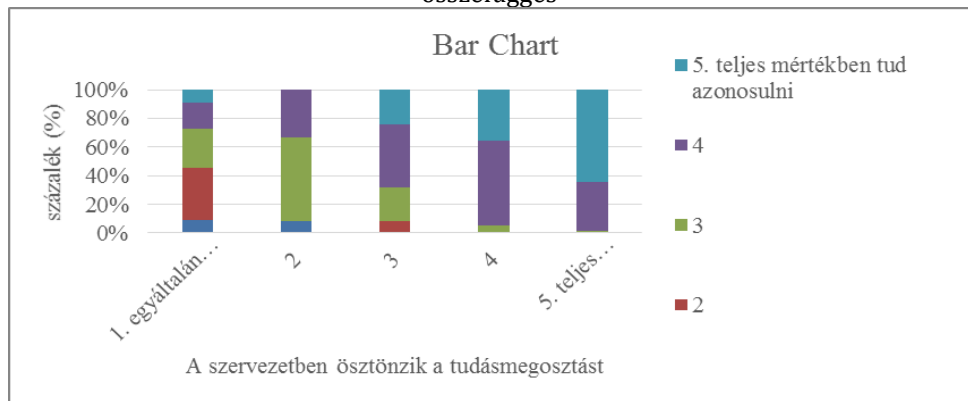
4. táblázat. Tudásmegosztás ösztönzése és a szervezeti célokkal való azonosulás összefüggése

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	96,638 ^a	16	0,000
Likelihood Ratio	80,360	16	0,000
Linear-by-Linear Association	57,959	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,819	0,000
	Cramer's V	0,410	0,000
N of Valid Cases		144	

Forrás: saját szerkesztés

Tehát a 144 kitöltő közül 38 fő teljes mértékben, 20 fő pedig inkább jellemzőnek tartja, hogy a szervezetben belül ösztönzik a tudásmegosztást, és a vállalati célkitűzésekkel is képes azonosulni, amelyet a 3. ábra illusztrál.

3. ábra. Vállalati küldetéssel való azonosulás és a tudásmegosztás ösztönzése közötti összefüggés

Forrás: saját szerkesztés

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy milyen kapcsolat áll fenn az aktív tudásmegosztás és a Covid-19 pandémiás időszak kezelése között. A keresztábra elemzés során a kapott χ^2 próba eredménye szerint van szignifikáns összefüggés az aktív tudásmegosztás és a Covid-19 pandémiás időszak kezelése között, ami azt jelenti, hogy a vizsgált 144 elemű minta alapján van kapcsolat a két változó között. A Cramer féle együttható alapján (0,283) pedig közepesen szoros kapcsolatot állapíthatok meg.

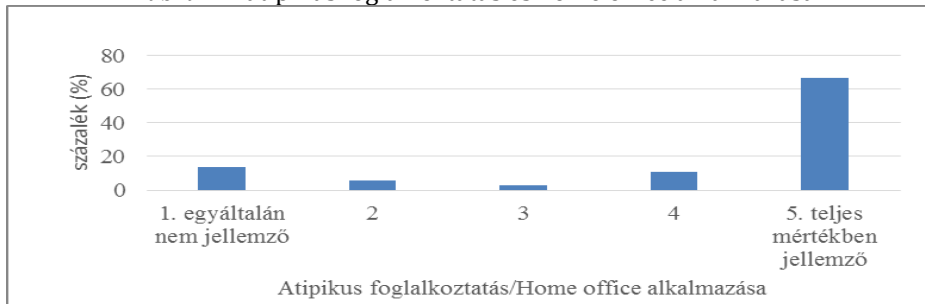
5. táblázat. Aktív tudásmegosztás és a Covid-19 pandémiás időszak összefüggései

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	46,291 ^a	16	0,000
Likelihood Ratio	46,432	16	0,000
Linear-by-Linear Association	20,607	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,567	0,000
	Cramer's V	0,283	0,000
N of Valid Cases		144	

Forrás: saját szerkesztés

A Covid-19 pandémiás időszak más-más formában változtatta meg az alkalmazottak munkaformáját. A 4. és 5. ábra prezentálja, hogy milyen formákban történt változás.

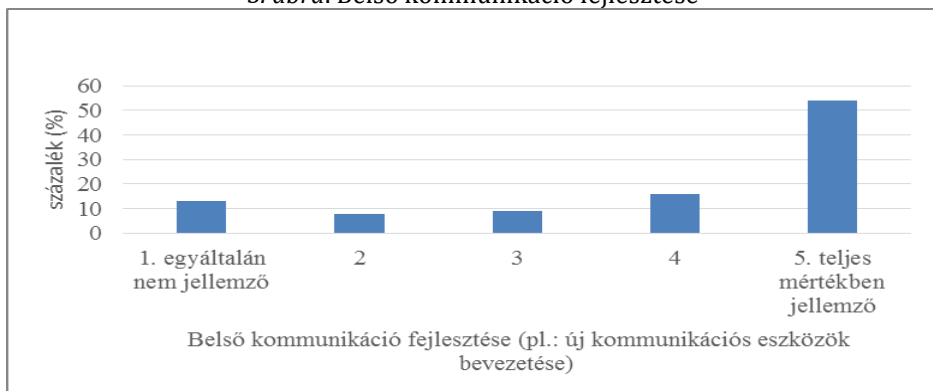
4. ábra. Az atipikus foglalkoztatás és home office alkalmazása

Forrás: saját szerkesztés

A minta 66,7% az atipikus foglalkoztatás és a home office bevezetéséről nyilatkozott, ezzel párhuzamosan a kitöltők 54,2% arról is beszámolt, hogy ezt a tevékenységet támogatva a szervezet gondoskodott a belső kommunikáció fejlesztéséről, és az új kommunikációs eszközök bevezetéséről. A szüneteltetett munkavégzés és a munkaerő leépítés (4,9%) és kapacitások csökkentése (4,2%) szerencsére csak kis mértékben volt jellemző.

5. ábra. Belső kommunikáció fejlesztése

Forrás: saját szerkesztés

Következtetések

A HR működése jelentős változásokon esik át. Míg az emberi erőforrás-gazdálkodás régebben tisztán adminisztratív támogató feladatokat látott el, napjainkban egyre inkább elvárják tőle az értékteremtéshez való proaktív hozzájárulást. A vizsgálataink alapján megállapítható, hogy azoknál a vállalatoknál, ahol működik külön emberi erőforrás gazdálkodási részleg (HR osztály), ott megjelenik a szervezet stratégiájában a tudásmegosztás. A primer kutatásunk rávilágít arra is, hogy a formális tudásátadási formák közül az értekezlet, az utódbetanítás és a csapatmunka során elsajátított tudásmegosztási és fejlesztési formákat alkalmazzák a leggyakrabban. A vizsgálatból kiderül, hogy azok a munkavállalók, akik olyan szervezetenél kerülnek foglalkoztatásra, ahol ösztönzik a tudásmegosztást, ők jellemzően azonosulni tudnak a szervezeti célokkal és küldetésekkel. Továbbá azon vállalatok, ahol a stratégiába foglalják és ösztönzik a tudásmegosztást, azoknál a

vállalatoknál nagyobb odafigyeléssel kezelték a Covid-19 pandémiás időszakot, hiszen volt gyakorlatuk az atipikus foglalkoztatás (home office) és a belső kommunikációs eszközök alkalmazása kapcsán.

Összefoglalás

Tanulmányoztuk, hogy a szervezetfejlesztési beavatkozások hogyan hatnak a vállalatokra és az emberi erőforrás-gazdálkodásra. Az elemzéseink alátámasztotta, hogy ahol működik külön humán osztály/részleg, vagy megjelenik HR szakember, ott nagyobb hangsúlyt fektetnek a tudásmegosztásra, és annak a stratégiában való kidolgozására. A formális tudásátadási formák közül a legtöbb vállalatnál alkalmazzák az értekezlet, a mentori rendszer és az utódbetanítási formákat. Annak ellenére, hogy az információtechnológia fejlődik, ahhoz képest a megosztási portálok alkalmazása ezen célokra viszonylag háttérbe szorult a többi eszközhöz képest. Bár valószínűsíthető, hogy a Covid-19 pandémiás időszaknak köszönhetően ez a formális tudásmegosztási forma is előtérbe került. A vizsgálatunkból kiderült, hogy azoknál a vállalatoknál, ahol aktív tudásmegosztást alkalmaznak, ott nagy odafigyeléssel kezelték a hirtelen jelentkező pandémiás időszakot, ellentétben azokkal a vállalatokkal, ahol nem fordítanak figyelmet a tudásmegosztásra. Tehát nem okozott jelentős problémát átállni az atipikus foglalkoztatásra (home office), és alkalmazni azokat a belső kommunikációs eszközöket (új kommunikációs eszközök megjelenése) amelyek egyébként is jelen vannak a vállalat működésében, hiszen a szervezet stratégiájában már megjelennek ezek a kérdéskörök. Továbbá nem elhanyagolható azzal az új kihívással foglalkozni, hogy a HR szakembereknek komoly fejtörést okozhat a pandémiás vészhelyzetből eredően kialakult hibrid rendszer, hogy a munkatársak egyik része már bejár, míg a többiek továbbra is otthonról dolgoznak. Fontos, hogy egy ilyen hibrid környezetben is képesek legyenek motiválni a csapatot, továbbá kihívást jelenthet az új munkatársak integrálása, a csapatkohézió fenntartása, megerősítése. Vannak olyan munkavállalók, akik képesek a megváltozott körülmények között is hatékonyan elvégezni feladataikat, míg másoknál a munka-magánélet egybemosódásával megterhelővé vált az új helyzet. A vállalatok számára javasolt a dolgozók mentális jóllétének támogatásának kidolgozása, hogy ezáltal segítse alkalmazottainak az új helyzet és munka-magánélet egyensúly okozta fokozott mentális terhelés enyhítésében, a stresszel és kiégéssel való megküzdésben, az általános lelki jóllét megteremtésében

Irodalomjegyzék

Argote, L., Ingram, P. (2000). Knowledge transfer: A basis for competitive advantage in firms. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 82(1), 150–169. <https://doi.org/10.1006/obhd.2000.2893>

Bencsik, A. (2013). *Best practice a tudásmenedzsment rendszer kiépítésében*. Harlow: Pearson Education Limited.

Hunyadi, L., Mundruczó, Gy., Vita, L. (2000). *Statisztika*. (3. kiad.) Budapest: AULA Kiadó.

Kollár, P. (2020). *Szervezetfejlesztés előadás anyag*. Szervezetfejlesztés elmélete és gyakorlata elméleti kurzus. GTK1099MAN. Szent István Egyetem Gazdaság- és társadalomtudományi Kar. 135 p. 2020. tavaszi félév (2020.03.01)

Morgan, G. (1998). *Images of Organization*. San Francisco: Berrett-Kochler Publ. Inc.

Noszky, E. (2007). *A tudásmenedzsment hazai fejlődéstörténete az MTA VSZB Tudásmenedzsment Albizottsága munkájának és eredményeinek tükrében*. 1-14 p. http://www.titoktan.hu/_raktar/_e_vilagi_gondolatok/Tudasmenedzsment-hazai-fejrl.pdf (Letöltés ideje: 2020. augusztus 6.)

Ujhelyi, M. (2003). Ember és szervezet: Hasonlóságok és különbségek az emberi erőforrás fejlesztés és szervezetfejlesztés között. *Marketing És Menedzsment* 37(4). pp. 37-49. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/1472/1312> (Letöltés ideje: 2020. augusztus 5.)

Sajtos, L., Mitev, A. (2007). *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*, Budapest: Alinea Kiadó, ISBN: 9639659087; 404 p.

Szelezcki, Zs. (1999). *A tudásmenedzsment koncepciója és háttere*. *Vezetéstudomány - Management and Business Journal*, 30(12). pp. 22-30. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/5172/1/VT_1999n12p22.pdf. (Letöltés ideje: 2020. augusztus 6.)

Szekeres, T. (2007). *Gazdaság és felnőttképzés*, In: Tanár-továbbképzési konferenciák. Budapest-Sófok-Hajdúszoboszló. Szerk. Dr. Zachár László. Budapest: NSZFI. 9-17. <http://site.nive.hu/hefop351/ttk/download.phpfilename=konferenciak.pdf>. (Letöltés ideje: 2020. augusztus 6.)

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND STRATEGIES OF KNOWLEDGE SHARING

BRIGITTA SZŐKE–JUDIT GARAMVÖLGYI

The main objective of our research is to discover how organizational development interventions affect companies and human resource management. Our analysis highlights that companies with human resources department or HR specialist place more emphasis on knowledge sharing and on developing knowledge management strategies. The study reveals how human resource management relates to strategies of knowledge sharing, as well as presents the connection between the motivation of employees and their identification with organizational goals. The research outlines that companies with active knowledge sharing policies have handled the recent pandemic situation with special care, in contrast to companies that do not pay attention to knowledge sharing.

Keywords: human resource management, organizational development, knowledge sharing, strategy

MINŐSÉGÜGYI MEGFONTOLÁSOK A DUÁLIS KÉPZŐHELYEKSEL KAPCSOLATBAN

BIRHER NÁNDOR – SEBESTYÉN JÓZSEF

Absztrakt

A duális képzőhelyeken kötelező az új szakképzési szabályozás értelmében a minőségirányítási rendszer alkalmazása, vagy ennek hiányában a megfelelő minőségkritériumoknak való megfelelés. Felvetődik a kérdés – figyelemmel a képzők jelenlegi adottságaira – hogy milyen minőségkritériumokat célszerű meghatározni ahhoz, hogy a minőség úgy növekedjen, hogy eközben nem nő jelentősen az adminisztrációs teher.

Kulcsszavak: minőség, duális képzés, minőségirányítás, minőségkritériumok, adminisztratív teher

Bevezetés

A duális képzőhelyek a hatályos, 2019. évi LXXX, a szakképzésről szóló tv. szabályai szerint a minőségbiztosítással kapcsolatosan új feladatokat kaptak.

A duális képzés lényege, hogy a képzésben részt vevő fiatalok tanulmányaik jellemzően gyakorlatorientált részét, a termelő-szolgáltató szektorban közvetlenül végzik el. Mindezt a következőképp népszerűsítik a felsőoktatásban, az EMMI honlapján a célcsoport számára:

„A duális képzés lényege, hogy az elméleti oktatásod a felsőoktatási intézményben, a gyakorlati képzésed pedig a választott partnerszervezetnél történik. Duális képzésben részt vevő hallgatóként így bepillantást nyersz az általad választott partnerszervezet működésébe, megismered a vállalati kultúrát, valamint a legkiválóbb szakemberektől tanulhatsz meg a szakma alapjait. Tanulmányaid befejezésekor pedig már olyan versenyképes tudással és gyakorlattal rendelkezhetsz, ami hatalmas előnyhöz juttat karriered elindításában, sőt, lehet, hogy már munkaszerződéssel a zsebedben veszed át diplomádat.

Az átadott tapasztalatok mellett a partnerszervezetek – egész évben – hallgatói díjazással jutalmaznak munkádat, valamint béren kívüli juttatásokat (pl. cafeteria, utazási költségtérítés, lakhatási támogatás) is adhatnak számodra, így képes lehetsz anyagilag függetlenné válni¹.”

A szakképzésben hasonlóak a célkitűzések, azonban talán kevésbé ismert maga a fogalom, - legalábbis az internetes találatok szerint, - mint a felsőoktatásban, annak ellenére, hogy a szakképzés lényegi eleméről van szó. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy amíg a felsőoktatási intézmények jellemzően nagyobb partnerintézményekkel szerződnek a duális képzés kialakítására, addig a szakképzés területén a szakmai képzést biztosító partnerek derékhadra kisebb vállalkozásokból, egyéni vállalkozókból áll.

Teljesen más kihívásokkal kell szembenézni akkor, amikor erre a szakmai hálózatra fókuszálva kívánunk minőségi elvárásokat érvényesíteni adminisztratív (jogszabályi) eszközöket alkalmazva.

¹ <http://www.dualisdiploma.hu/mi-az-a-dualis-kepzes>, letöltve: 2020. 10. 03.

Minőség és oktatás

Újra és újra visszatérő narratíva évtizedek óta a képzés minőségének javítása. Több olyan törekvés is volt, amely ezt a minőséget különböző minőségirányítási rendszerek kötelező bevezetésével kívánta elérni, folyamatosan figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy „a minőségre nem lehet kötelezni, mert a minőség belülről jön”².

A minőség a szervezet kultúrája, igénye arra, hogy a folyamatai egyre jobbak legyenek. Mivel azt, hogy mi a „jobb” egy folyamat esetén, nem lehet jogszabályban előírni, ezért jobbára legfeljebb a „papírgyártás” mennyiségét növelték, vagy a tanácsadók piacát bővítették a kötelezően előírt rendszerek.

Az elmúlt évek pozitív változása a „kötelező” rendszerekkel kapcsolatban, a felsőoktatás vonatkozásában az, hogy a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) egyre inkább szerződött szolgáltatóként végzi a tevékenységét, nem pedig hatóságként vagy hivatalként.

Szintén pozitív jelenségként kell kezelnünk, hogy az oktatási intézmények számára kötelezően előírt minőségirányítási rendszerek az elmúlt években kezdenek kikopni a gyakorlatból, hiszen ezek – a gyakran kiváló kidolgozottságuk ellenére – sem hoztak megfelelő eredményt. Gondolok itt a CEDEFOP jól kimunkált minőségirányítással kapcsolatban kialakított rendszerére is, amelynek a gyakorlati alkalmazása a szakképzés területén néhány év alatt szinte megszűnt³. Jól jellemzi a helyzetet az is, hogy a CEDEFOP hivatalos oldalán még mindig a 2009-es EQAVET dokumentumra hivatkoznak⁴, vagy az aktualitások fül alatt a legújabb hír 2018 márciusából üzen az olvasónak.

Önmagában tehát nem is a rendszerekkel, hanem azoknak a szervezetekre való oktroyálásával van a probléma. A kényszerből ugyanis legfeljebb adminisztráció, de biztosan nem minőség lesz.

Az új szakképzési törvény részben visszatér a régi útra azzal, hogy előírja a szakképzők számára a kötelező minőségirányítást, „19. § (3) A szakképző intézmény a tevékenységét minőségirányítási rendszer alapján végzi.”

részben viszont reményt is ad azzal, hogy a törvény végrehajtási rendelete (12/2020. (II.7.) Korm. a szakképzésről szóló tv. végrehajtásáról), viszonylag nagy szabadságot ad a rendszer működtetésére az alábbiak szerint:

47. § (1) A szakképző intézmény minőségirányítási rendszere

- a) minőségpolitikából,
- b) azonos szempontok alapján megvalósuló átfogó önértékelésből és
- c) az ezekre épülő beavatkozó, fejlesztő tevékenységekből áll.

(2) A szakképző intézmény minőségirányítási rendszere

- a) összhangban van a szakképző intézmény méretével és képzéseinek összetettségével,
- b) tükrözi azt, hogy a vezetési-irányítási, szakmai-képzési folyamatainak középpontjában a szakképzés minőségének növelése áll,

² Veress G., Birher N., Nyilas M., *A minőségbiztosítás filozófiája*, Budapest 2005.

³ https://www.cedefop.europa.eu/files/5561_en.pdf, a 2020-as statisztikai jelentésben egy esetben fordul elő utalásként a minőségirányítás kifejezés.

⁴ <https://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/projects/quality-assurance>, 2020. 10. 03.

c) a szakképzés feltételeinek folyamatos fejlesztésére irányul, ennek keretében – a szakképzés minőségének javítása érdekében – különösen a személyi feltételek folyamatos fejlesztésével elősegíti az oktatók továbbképzését és önképzését,

d) önértékelésre épül,

e) hozzájárul ahhoz, hogy a szakképző intézmény szakképzésialapfeladat-ellátási tevékenységével kapcsolatos változtatások, a szolgáltatások minőségének javítása megalapozott adatokon és visszajelzéseken alapuljon,

f) a szakképzésialapfeladat-ellátás külső és belső partnereinek a bevonására épül.

(3) A szakképző intézmény minőségirányítási rendszerét és annak módosítását az igazgató készíti el, és azt – az oktatói testület és a képzési tanács véleményének kikérését követően – a fenntartó hagyja jóvá.

(4) A szakképzési centrum részeként működő szakképző intézmény esetében a főigazgató meghatározza a szakképzési centrum és a szakképző intézmény minőségirányítási feladatait.

48. § (1) A szakképző intézmény a minőségpolitika keretében

a) megalkotja a szakképző intézmény küldetését, jövőképét és azokhoz kapcsolódó stratégiát alakít ki a szakképzésialapfeladat-ellátás minőségének biztosítása és javítása érdekében,

b) szabályozza a szakképző intézmény minőségirányítási rendszerének szervezeti kereteit, működtetésének feltételeit,

c) a szakképzésialapfeladat-ellátás minőségének biztosítása és fejlesztése érdekében minőségcélokat határoz meg,

d) a szakképzésért felelős miniszter által kiadott módszertani javaslat alapján elkészíti az oktatók értékelési rendszerét.

(2) Az oktatók értékelését – a minőségpolitikában meghatározottak szerint – az igazgató végzi. Az oktatók értékelési rendszere keretében az igazgató a további intézményvezetők és – döntése alapján – külső szakértő bevonásával háromévente

a) értékeli az oktató munkáját, erősségeket és fejlesztendő területeket határoz meg, jóváhagyja az oktató által az értékelés megállapításaihoz kapcsolódóan készített cselekvési tervet,

b) vizsgálja az Európai Szakképzési Minőségbiztosítási Referencia Keretrendszer alapján kidolgozott elvárásrendszer teljesülését, ennek keretében az oktató

ba) szakmai felkészültségét,

bb) a szakképzés-releváns korszerű módszertan alkalmazását,

bc) pedagógiai tervezését,

bd) pedagógiai értékelését,

be) együttműködését más oktatókkal, a szülőkkel és a gyakorlati oktatási partnerekkel,

bf) személyiségfejlesztő, csoportvezetői, tanulás támogató tevékenységét,

bg) innovációs tevékenységét és szakmai elkötelezettségét.

49. § A szakképző intézmény a minőségpolitikában meghatározottak szerint – rendszeres mérés és adatgyűjtés mellett – legalább kétévenként átfogó önértékelést végez. Ennek keretében

a) a szakképzésért felelős miniszter által kiadott önértékelési kézikönyv értékelési területei és elvárásai alapján erősségeket és fejlesztendő területeket határoz meg,

b) – a szakképző intézmény és a fenntartó számára a fejlesztő beavatkozások lehetőségének biztosítása céljából – éves rendszerességgel gyűjti és elemzi az önértékelési kézikönyvben meghatározott indikátorokat, méri a szakképzésialapfeladat-ellátás külső és belső partnereinek igényét és elégedettségét,

c) az önértékelési kézikönyvben meghatározott folyamatmodell alapján

- ca) szabályozza és működteti a szakképző intézményi folyamatokat a vezetési-irányítási, szakmai-képzési, támogató és erőforrás folyamat-területeken,
 cb) indikátorokkal rendszeresen méri a szakképző intézményi folyamatok működésének eredményességét és értékelésük alapján fejleszt azokat.

Külön ki kell emelni, hogy a szabályozás igyekszik a minőségirányítás leglényegesebb elemeit megragadni a politika, az önértékelés és a fejlesztés fogalmaival. Különösen is fontos, hogy mindezt a (2) bek. a) pontja alapján a szakképző intézmény méretéhez igazodva teszi. Ez sokat könnyíthet a tényleges gyakorlaton, azonban hiányzik a minőségirányítási rendszer tényleges céljának a megfogalmazása. Anélkül, hogy ne tennénk világossá, hogy a minőségirányításnak többlet értéket kell előállítania, nem sok értelme van a részletek szabályozásának. Egyértelműen hiányzik a fenntartó és a felsővezetés elkötelezettségének és felelősségvállalásának a definiálása. A minőségirányítás ugyanis egyáltalán nem az alsóbb szintek megfelelésellenőrzése, hanem a fenntartók és vezetők teljeskörű szakmai, anyagi, jogi felelőssége a szervezet javuló folyamataiért. Ha ez a garancia hiányzik, az egész minőségirányítás látszattá és felesleges költségé válik.

A jelenlegi szabályozásban ugyan megjelennek a PDCA ciklus elemei, azonban mintha hiányozna az ISO 9001:2015⁵ szerint jól meghatározott és a középpontba helyezett vezetői felelősség.

Ennek fényében mindenképp megállapíthatjuk, hogy a minőségirányítási rendszer 2022-es kötelező bevezetéséig van még bőven feladat a gyakorlati megvalósítást illetően.

Kifejezetten fontos kérdés lesz annak ellenőrzése, hogy a minőségirányítási rendszer működése valóban hatékony-e, azaz a minőségköltségek nem lesznek-e nagyobbak, mint az elérhető haszon? (Bár a kérdés értelmetlen akkor, ha a minőségirányítási rendszer működtetése „kötelező”, azaz nem lehet vizsgálat kérdése a működés gazdasági értelme. Noha mindez szintén alapvető szempont lenne egy jól működő rendszer esetében...

A jövőben világosan le kell írni, hogy hogyan működik a gyakorlatban az, amit az ISO 9001:2015 vezetőségi átvizsgálásnak hív, azaz hogyan kerül ellenőrzésre magának a minőségirányítási folyamatnak a működése?

Az önértékelés egyébként egy jó eleme lehet ennek a rendszernek, ha valóban tud illeszkedni a működési folyamatokhoz:

50. § *A szakképző intézmény az önértékelés és a külső értékelés alapján beavatkozó, fejlesztő tevékenységet végez, biztosítva ezzel a szakképzésialapfeladat-ellátásának folyamatos fejlesztését. Ennek keretében a szakképző intézmény cselekvési tervet készít, amelyet az oktatói testület fogad el, és a fenntartó hagy jóvá. A cselekvési tervet össze kell hangolni a szakképző intézmény éves munkatervével, annak végrehajtását és eredményességét pedig a következő önértékelés során értékelni kell.*

A minőségirányítási rendszerek hatása a gyakorlati helyek minőségére

Visszakanyarodva a duális képzéshez, látható, hogy a szakképzésben megjelenő minőségbiztosítás hatást kell, hogy gyakoroljon a gyakorlati képzőhelyekre is. Részben amiatt, hogy a jogszabály a minőségirányítási rendszer bevezetésének

⁵ ISO 9001:2015 MIR, Vezetői szerepvállalás (5).

hatályát 2022-re tolja, nem teszi kötelezővé a gyakorlati helyeken a minőségirányítási rendszerek bevezetését.

Azon túl, hogy ennek tényleg nem sok értelme lenne, valójában nem is megvalósítható. Ahogy azt korábban már jeleztük, hazánkban a gyakorlati helyek jelentős része kicsi, néhány főt foglalkoztató vállalkozás, vagy egyéni vállalkozás. Önmagában ezzel nincs is probléma, csak tudomásul kell venni, hogy a mesterek jellemzően a szakmájukban, és nem az adminisztrációban jártasak. Számukra a minőség nem a papíron van, hanem az elvégzett munkából látszik.

Más kérdés, hogy mindez nem lehet mentség arra, ha a tanuló méltatlan körülmények között tölti az idejét. Meg kell tehát találni azt az „arany középutat”, amelyik tudatosítja a minőségi iránti igény fontosságát, és egyúttal nem jelent túlzó többletterhelést.

A szakképzés (és természetesen a piac) világában alapelv, hogy annak van értelme, ami megéri. Első lépésben tehát világossá kell tenni, miért éri meg „bajlódni a tanulóval”. A magyarázat lehet a kedvező finanszírozásban, abban, hogy a tanuló potenciális munkaerő, vagy abban, hogy „mesternek, oktatónak lenni büszkeség”, vagy bármi másban, amit tudatosítani kell. Ezt követi az a szempont, hogy hogyan lehet még jobban csinálni azt, ami megéri (hogy még jobban megérje).

A minőségi folyamatok központja nem más, mint maga a mester. Ha a minőségirányítás történetét nézzük, ez a felfogás az ipari termelés előtti időket idézi, ahol kisebb csoportok nevelték ki a következő szakmai generációkat. Ezek az idők már elmúltak, pontosan emiatt alakult ki a minőségirányítás ipari rendszere. De akkor most hogyan kapcsoljuk össze ezt a két világot? Van-e egyáltalán közös felület?

A bonyolult folyamatleírásokat vissza kell vezetnünk egy egyszerű mester-tanítvány viszonyra. Ennek a viszonynak azonban szabályozottnak, mérhetőnek ellenőrizhetőnek és számonkérhetőnek kell lennie, úgy, hogy ne jelentsen akadályozó adminisztrációs terhet a minőség igazolható biztosítása.

Mindez leginkább a következő tevékenységeken keresztül valósulhat meg:

- a minőség, mint társadalmi és egyéni felelősség tudatosítása a képzőben
- a minőség, mint motiváció a tanulóban
- a lehető legegyszerűbb dokumentációs rendszer kialakítása
- a minőség mérhető kritériumainak objektívalt meghatározása, például továbbképzések teljesítése, szakmai versenyek, mesterremek formájában

A jogalkotó bölcsességének köszönhetően, a szakképzési törvény lehetővé teszi, hogy a szakmai képzés felügyeletét ellátó Magyar Kereskedelmi és Iparkamara rendszere alkalmas lehet arra, hogy ne bonyolult minőségirányítási rendszert, hanem minőségi követelményeket határozzon meg, és azok teljesülését ellenőrizze a következők szerint:

82. § [A duális képzőhelyek nyilvántartása]

(1) Duális képzőhelyként az a képzőközpont vagy – a szakképző intézmény kivételével – más olyan gazdálkodó szervezet vehető nyilvántartásba,

a) amelynél a szakirányú oktatás folytatásának feltételei biztosítottak,

b) amely a Kormány rendeletében meghatározott végzettséggel és szakképesítéssel vagy szakképzettséggel és gyakorlattal rendelkező személyt foglalkoztat,

c) amely a duális képzőhely által vállalt szakirányú oktatáshoz szükséges eszközzel és felszereléssel rendelkezik és

d) a 19. § (3) bekezdése szerinti minőségirányítási rendszert működtet vagy legalább a gazdasági kamara által kidolgozott szempontrendszerben meghatározott minőségi követelményeknek megfelel.

100. § [A gazdasági kamara]

(1) A gazdasági kamara

a) véleményt nyilvánít a szakképzési alapfeladat nem állami szakképző intézmény általi végzésének indokoltságára vonatkozóan,

b) javaslatot tesz a szakképzésért felelős miniszter számára a szakképző intézménybe történő beiskolázás irányaira,

c) a szakirányú oktatással összefüggésben

ca) kidolgozza a duális képzőhely nyilvántartásba vételére vonatkozó minőségi feltételeket,

cb) vezeti a duális képzőhelyek nyilvántartását,

cc) elősegíti a szakképzési munkaszerződések megkötését, ennek érdekében ösztönzi a gazdálkodó szervezeteket a szakképzésben való részvételre,

cd) minősíti és ellenőrzi a duális képzőhelyek szakirányú oktatási tevékenységét,

A világos, ámde annál nehezebben megvalósítható szakmai cél érdekében az MKIK „A gazdálkodó és egyéb szervnél, szervezetnél folyó szakirányú oktatás ellenőrzésére vonatkozó szabályzatban” írja le az ellenőrzés módszereit. Ebben a módszertanban az elsődleges követelmény az ésszerűség és hatékonyság megőrzése a minőségi kritériumok vonatkozásában is.

Rögtön világossá válik, hogy az MKIK számára előírt feladat nem valósítható meg egy lépésben, hiszen ez a feladat is a minőség kérdésre vonatkozó folyamat, azaz nem időponthoz, hanem időtartamhoz kötődik.

Egyszerűbben: folyamatosan vizsgálni és tökéletesíteni kell a minőségkritériumok, a minőségi követelmények meghatározását az MKIK oldaláról is.

Ez a tökéletesítés jelentheti azt is, hogy a jövőben:

- más-más kritériumokat kell előírni különböző méretű képzőhelyeknek
- más-más kritériumokat kell előírni a képzésben résztvevők száma szerint
- a vállalt és teljesített minőségkritériumok szerint lehet alakítani a finanszírozást
- az oktatók számára életpályamodellt lehet kialakítani figyelembe véve a minőségbiztosítás területén elért eredményeikre.

A jelenlegi modell

A jelenleg meghatározott modell igyekszik az imént felsorolt szempontok mindegyikét szem előtt tartani, és egy átfogó, ámde egyszerűen kezelhető kritériumrendszert kialakítani, egyidejűleg egy olyan támogató szolgálattal, amely első lépésben nem ellenőrzési, hanem a rendszer kialakításában segítő funkciót lát el. Itt a fókuszban egyértelműen a képzés minőségért felelős személyek azonosítása és a feladatra való felkészítése áll. Az első lépés, hogy a gyakorlati képzésért felelős legyen tisztában azzal, hogy számára „miért éri meg” a támogató képzést nyújtani, és a nagyobb hatékonyság érdekében „mit tudna még jobban” csinálni a következő időszakban (évben).

Ezen túlmenően az alábbi folyamat elemekre kell figyelemmel lenni:

Első lépésben meg kell vizsgálni kérelem esetén, hogy a gazdálkodó szervezet rendelkezik-e minőségirányítási rendszerrel, és ha igen, akkor az megfelel-e az Szt. 19. § (3) bekezdésében és a Vhr. 47 – 50. §-ában foglaltaknak.

Feltétlenül meg kell vizsgálni ebben az esetben is azt, hogy a rendszer működése folyamatos-e, és a folyamatosság a jövőben is biztosított és igazolt-e?

Amennyiben ez nem teljesül, meg kell vizsgálni, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara által meghatározott minőségi szempontrendszer feltételeinek megfelel-e és a szempontrendszerben meghatározott követelmények a duális képzőhely működése során érvényesülnek-e.

A nyilvántartásba vételi eljárás során a kamara megvizsgálja, hogy a duális képzőhely:

- rendelkezik-e a teljes képzési rendszerhez kapcsolódó folyamatszempléttel,
- megfogalmazta-e a képzési tevékenység leírását és célját,
- meghatározta-e a minőségcél és kapcsolatát a tevékenység céljával,
- rendelkezik-e mérési és ellenőrzési szempontokkal,
- méri-e a vevői elégedettséget,
- meghatározta-e vezetői felelősségi köröket és kijelölte-e a felelősöket,
- tervez-e helyesbítő tevékenységeket,
- hogyan kezeli a fentiek dokumentálását.

A fenti szempontok meglétét a lehető legegyszerűbb formában kell bemutatni és igazolni.

Összegzés

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy jó esély nyílt az új szakképzési törvény szabályozásával arra, hogy a minőségi szempontok fokozottabban érvényesüljenek a szakképzésben, azonban ezzel a lehetőséggel együtt fennáll annak a veszélye is, hogy ismételten az adminisztrációra, és nem a tényleges javításra kerül a hangsúly. Éppen ezért komoly felelőssége van az MKIK-nak abban, hogy egy kiegyensúlyozottan működni tudó rendszer alapjait fektesse le.

Felhasznált irodalom

Cedefop (2017). *On the way to 2020: data for vocational education and training policies. Country statistical overviews–2016 update*. Cedefop research paper; No 61. Luxembourg: Publications Office.

https://www.cedefop.europa.eu/files/5561_en.pdf (letöltve: 2020. 10. 03.)

Cedefop. *Quality Assurance*. <https://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/quality-assurance> (letöltve: 2020. 10. 03.)

Mi az a duális képzés? Duális Diploma. Emberi Erőforrások Minisztériuma. <http://www.dualisdiploma.hu/mi-az-a-dualis-kepzes>, (letöltve: 2020. 10. 03.)

Veress G., Birher N., Nyilas M. (2005). *A minőségbiztosítás filozófiája. Érték - erkölcs - minőség - versenyképesség – kiválóság*. Budapest: Jel Kiadó

QUALITY ASSURANCE CONSIDERATIONS FOR INSTITUTIONS OF DUAL TRAINING SYSTEM

NÁNDOR BIRHER, JÓZSEF SEBESTYÉN

The new regulations of vocational training require the implementation of quality assurance system, or at least the compliance with relevant quality criteria for all institutions with dual training system. It is yet to be decided, taking the capacity of the training institutions into consideration, what quality criteria should be defined in order to improve the quality without significantly increasing the administrative burden.

As a result of the new Act on vocational education there is a good chance that quality considerations will become more prevalent. There is also a danger, however, that the emphasis will be on administration instead of real improvement. Consequently, Hungarian Chamber of Commerce and Industry has a major responsibility to lay the foundations for a system that can work in a balanced way.

Keywords: quality, dual training system, quality assurance, quality criteria, administrative burden

AZ ESL ÉS A LEMORZSOLÓDÁS PREVENTÍV KEZELÉSE, ILLETVE ÚJ TÍPUSÚ KÉPZÉSI ÉS SZAKKÉPZÉSI MÓDSZER BEVEZETÉSE

MEZI MELINDA - GIPP RÓBERT

Mottó: „Voltunk mint ti, lesztek mint mi...” (Széchenyi mauzóleum sírfelirata)

Absztrakt

A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy teljesen új szemlélettel és összefüggés kereséssel hatékony alternatívát kínáljon a korai iskolaelhagyás és a lemorzsolódás problémájának enyhítésére, megelőzésére. A hitéleti nevelés erősítése, az intelligencia alapú tehetségmérés és a tudáselemekre épülő ismeretátadás jellemzik a program alappilléreit. A képzési alapelvek a KALOT program kiemelkedő eredményeit, valamint a fizikális és mentális nevelés harmonikus egységét hívja segítségül. A kidolgozott módszer célja, hogy Magyarországon a fiatal felnőtt korosztály boldogabb, sikeresebb és egészségesebb legyen, és a jelenlegi munkaerő-piaci elvárásoknak eredményesen megfelelhessen.

Kulcsszavak: korai iskolaelhagyás (ESL), lemorzsolódás, KALOT elvek és program, érzelmi intelligencia (EQ) fejlesztés, szakképzés.

1. Bevezető

Az értekezés kísérletet tesz arra, hogy teljesen új szemlélettel és összefüggés kereséssel egy hatékony alternatívát kínáljon a címben jelzett problémára annak érdekében, hogy Magyarországon a fiatal felnőtt korosztály boldogabb, sikeresebb és egészségesebb lehessen, teljesítve a jelenlegi munkaerő-piaci elvárásoknak megfelelhessen. Tisztázzuk először a fogalmakat és tekintsünk rá a statisztikai adatokra.

2. Fogalmak

Korai iskolaelhagyás (a továbbiakban ESL): egy társadalmi mutató: definíciója szerint azon 18 és 24 év közötti fiatalok arányát jelenti egy adott országban, akik nem szereztek középfokú végzettséget, és az adatfelvétel idején sem vesznek részt oktatásban, képzésben. Az Európai Unió szakpolitikai elvárásként fogalmazta meg, hogy a korai iskolaelhagyás aránya uniós átlagban 10% alá csökkenjen 2020-ig¹.

A lemorzsolódás egy folyamatra utal, amely jóval korábban kezdődik, mintsem a fiatal a statisztikai kategóriába kerül. A statisztikai arány javításának feltétele, hogy a korai iskolaelhagyás problémaköre, az ahhoz vezető folyamatok és a mögöttes okok kellő figyelmet kapjanak. A lemorzsolódásnak rendkívül komplex háttere van. Nehézzé teszi a probléma uniformizálását és egységes megoldását az is, hogy minden gyermek története egyedi. Ezt a komplexitást és a történetek egyediségét tovább színezik az egyes országok oktatáspolitikai, foglalkoztatás- és társadalmpolitikai motívumai, az intézménytípusok és az egyes intézmények

¹ A korai iskolaelhagyás megelőzése Erasmus+ projektek tükrében 6. oldal Tempus Közalapítvány

közötti eltérő tapasztalatok, a rendszerek belső feszültségei, de még gyakran a meggyökeresedett szokásjog által diktált megoldások is.

A lemorzsolódás jelensége ugyanakkor számos dologban mutat hasonlóságot nemzetközi összehasonlításban is, például abban, hogy a probléma elsősorban középfokon, a szakoktatás területén jelentkezik: ezt igazolják a hazai adatok is. A lemorzsolódás csökkentését célzó beavatkozásoknak viszont nem csak ezen a szinten kell történnie. A hazai és nemzetközi kutatások egyik legfontosabb tapasztalata, hogy a leghatékonyabb módszer a korai felismerés, a prevenció, a probléma idejében történő azonosítása².

3. Statisztikai adatok

Több szakmai cikk foglalkozik azzal, hogy egyre aggasztóbb a helyzet a két kategória statisztikai adatait tekintve, egyre nő a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkező 18-24 évesek és az iskolába nem járó 14-18 évesek aránya Magyarországon.

2018-ban a korai iskolaelhagyók, vagyis azok aránya, akik 18-24 évesen legfeljebb alapfokú végzettséggel (az általános iskola nyolcadik osztálya után) kerülnek ki az oktatásból, 12,7 százalék volt: ezt 95 ezer fiatal felnőttet jelent, és az Európai Unióban a hatodik legmagasabb.

Azoknak a 14-18 éves fiataloknak az aránya pedig, akik nem járnak iskolába, 2005 és 2017 között Magyarországon 2,8 százalékkal nőtt az OECD³ (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) által közzétett Education at a Glance 2019 című kiadvány szerint.

Civil szervezetek és néhány baloldali párt felelőtlenül kezdeményezte a Kormány által 2012. szeptemberében 16. betöltött életévre csökkentett tankötelezettség korhatárának újbóli 18. életévre történő visszaállítását, amely véleményem szerint helytelen megoldás lenne. Megnyugtató, hogy ezt a téves elképzelést az Innovációs és Technológiai Minisztérium nem támogatja, és kiáll amellett, a jövőben a szülő vagy törvényes képviselő kötelezettségévé teszi, hogy a már nem tanköteles korú gyerek legalább egy részszakmát megszerezzen.

3.1. Lemorzsolódás

Rengeteg diákot veszélyeztet a lemorzsolódás. A legrosszabb értékek iskolatípusonként és tájegységenként is eltérnek. **Az alapfokú oktatásban** pillanatnyilag Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legrosszabb a statisztika. A megyében több mint nyolcezer tanulót – azaz a diákok 15,60 százalékát – veszélyeztetett a lemorzsolódás a tanév első félévében. A korábbi időszakokhoz hasonlóan Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében sem sokkal jobbak az arányok: Nógrádban majdnem kétezer tanulót (a diákok 15,51 százalékát), míg Szabolcsban közel hétezer iskolást, vagyis a diákok 15,15 százalékát fenyegeti a lemorzsolódás. A legkevésbé a budapesti (5,64 százalék), a Győr-Moson-Sopron

² A korai iskolaelhagyás megelőzése Erasmus+ projektek tükrében 6. oldal Tempus Közalapítvány

³ Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) által közzétett Education at a Glance 2019 című kiadványa

megyei (6,75 százalék) és a Csongrád megyei (6,84 százalék) tanulókat veszélyezteti a lemorzsolódás⁴.

A szakközépiskolákban a legrosszabbak az eredmények. A borsodi szakközépiskolákban 32 százalékos a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók aránya, míg az előző félévben 19,43 százalék volt az arány. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében minden negyedik szakközépiskolás rontott nagyot. A legkevésbé a Tolna megyei szakközépiskolásokat érinti a probléma, de még ott is minden tizedik diák érintett⁵.

A gimnazisták közül kevesebben vannak a lemorzsolódás határán. Győr-Moson-Sopron megyében például egészen extrém adat született: a közel nyolcezer tanuló közül csak harmincnyezet fenyeget a lemorzsolódás veszélye, de az érintett diákok aránya Vas, Tolna és Csongrád megyében sem éri el az egy százalékot⁶.

A szakgimnazisták körében nagyok a területi különbségek. Fejér megye a legveszélyeztetettebb: itt a diákok 21,04 százalékát – azaz minden ötödik diákot – érinti a probléma. Nógrád megyében a tanulók közel 15, Győr-Moson-Sopron megyében ezzel ellentétben mindössze 6,15 százaléka tartozik a nagyot rontók táborába⁷.

3.2. Korai Iskolaelhagyás (ESL)

A korai iskolaelhagyás hátterében összetett okok állnak: társadalmi, gazdasági, kulturális, oktatási, nemi és családi tényezők egyaránt befolyásolhatják a jelenséget. Főként az alacsony társadalmi-gazdasági státusú csoportokat érinti a probléma, ugyanakkor az oktatás minősége is befolyásoló tényező lehet.

Éppen ezért az Európa 2020 stratégia egyik fő célkitűzése is a korai iskolaelhagyók arányának csökkentése. Az előzetes tervek szerint Magyarország esetében 10 százalékra kellene levinni az arányt.

A 2016-os 12,4 százalék után 2017-ben a 18-24 év közöttieknek már a 12,5 százaléka hagyta félbe a tanulmányait. Legutóbb 2006-ban volt ennyire rossz a helyzet, vagyis a friss statisztika 11 éves mélypontot jelent. Magyarországon a cigány lakosság majdnem kétharmada a korai iskolaelhagyó kategóriába tartozik⁸.

Ezzel a friss adattal az unión belül egyáltalán nem állunk előkelő helyen, a rangsor utolsó harmadában található Magyarország. Mögöttünk csak Portugália (12,6 százalékkal), Bulgária (12,7 százalékkal), Olaszország (14 százalékkal), Málta (17,7 százalékkal), Izland (17,8 százalékkal), Románia (18,1 százalékkal), és Spanyolország (18,3 százalékkal) áll⁹.

4. Generációs elméletek és jelentőségük

Nézzük, miben különböznek az oktatók az oktatottaktól és miért fontos ez a hatékony megoldási javaslat megfogalmazásához vezető folyamatban.

⁴ Eduline.hu

⁵ Eduline.hu

⁶ Eduline.hu

⁷ Eduline.hu

⁸ KSH

⁹ KSH és Eduline.hu

A generációk felosztása:

- Baby-boom idején születettek (1940–60-as évek) PRÓFÉTÁK
- X generáció (1960–70-es évek) NOMÁDOK
- Y generáció (1980–90-es évek) HŐSÖK
- Z generáció (2000-es évek) MŰVÉSZEK

A jelenleg iskoláskorú „Z” és Alfa generáció jellemzőit röviden, a teljesség igénye nélkül:

Z-generáció – 1995-2009

A Z-generáció tagjai már a digitális kor szülöttei, az Alfák előfutárai. Egészen kis koruktól kezdve körülveszi őket a digitális világ: a tévé, a kütyük, az internet – ezek segítségével pedig gyorsabb kommunikációra lettek képesek. Fontos számukra az információk gyors elérése. Einstein-generációnak is szokták őket nevezni. Kutatások szerint chat-üzeneteikben sokkal több érzelmet képesek kommunikálni, mint az előző generációk. Az online világ a személyiségük része lett. Társadalmi elidegenedésük fokozott.

Alfa-generáció – 2010-

Az Alfa generáció a 2010 után születettek korosztálya, őket – a Z-generációhoz hasonlóan digitális bennszülötteknek szokták hívni. A világ lakosságának egynegyedét teszik ki. Ők már úgy nőnek fel, hogy természetes számukra, hogy mindenkinek van mobiltelefonja és tévéje, valamint a wifi-kapcsolat is elérhető bárhol a világon. Az Alfák a különböző technológiai újításokra már nem eszközként tekintenek, hanem integrálják a saját életükbe. A generáció tagjainak nagy száma csonka családban nő fel, elmagányosodásuk fokozott.

A generációk közti eltérésekből adódó konfliktusok régi keletűek, hiszen már **Arisztotelész** is így nyilatkozott az időszámításunk előtti negyedik században: „Ezek a mai fiatalok is megérik a pénzüket, azt hiszik, mindent tudnak, és erről teljesen meg vannak győződve.” Illetve szintén ő: „A mai fiatalok gőgösek, mert sem az élet nem törte meg meg őket, sem a körülmények nyomását nem volt módjuk megtapasztalni.”

Ugyanerről a témáról **Horatius**, aki a fiatalok pénzherdálási szokásait nézte kritikus szemmel: „A csupas arcú fiatalság... még nem látja előre, hogy mi az, ami hasznos, csak pazarolják a pénzt.”

„Az a tragikus igazság, hogy Amerika Z generációsai nem többek egy rakás telefonfüggő, egocentrikus, hashtagelő, snapchatelő, kelzabáló, twerkelő, lusta, nyavalygós, félreinformált, politika korrekt, elkényeztetett narcisztikusnál, akik mindent halálosan sértőnek tartanak, és elhiszik, hogy valóban létezik 165 módja annak, hogy szexuálisan meghatározzák magukat” – írja **egy publicisztika 2016-ból**¹⁰.

Az időszámításunk előtti időktől napjainkig olvasható megállapításokat nézve az a leginkább elgondolkodtató, hogy minden esetben az aktuális nemzedék legnagyobb kritikussai azok, akiket ugyanúgy lesajnálta fiatalokukban.

A jelenlegi helyzet megoldása oktatáspolitikai szempontból azonban többet kíván annál, mint amit jó esetben az eddigiekben megtettek a generációs különbségeken alapuló hatékonyságnövelés érdekében. Ennek oka a két nemzedék nagyfokú

¹⁰ Pontos forrás nem azonosítható

digitalizálódása és a természettől, valós világtól való mérhetetlen elszakadása, amelynek súlyos társadalmi kihatásai jelentkeznek. Ugyanakkor a helyzet hordozza magában a megoldási javaslatot is.

A nevezett generációkra jellemzők például az alábbiak:

- a marketingesek és a cégek az ő „lájkjukat” vadásszák,
- elidegenedés, családi értékek nagyfokú devalvációja,
- pszichés terheltség gyakori kialakulása,
- jelentős számban fordul elő náluk figyelemzavar,
- valós érzelmek megélésének elsivárosodása,
- virtuális érzelmek nagyfokú megélése,
- tekintélyelv megtagadása,
- hipergyors kommunikáció,
- fejletlen érveléstechnika,
- környezettudatosabb gondolkodás,
- nyitott szemlélet,
- nagyfokú interaktivitás,
- digitális zsenialitás,
- globális szemlélet,
- kötöttségek elutasítása,
- 24 órában online üzemmódban vannak,
- a tanulmányok nem csak a tanulásról, előadásokról szólnak, hanem a barátokról, bulikról és fesztiválokról stb.

A munkaerő-piaci szempontból jellemző tulajdonságaik:

- jól érezzék magukat a munkahelyen,
- laza, kötetlen légkör,
- fizetési igény legalább nettó 400-500e Ft,
- kötetlen munkaidő,
- a hagyományos interjúztatás helyett náluk a game-based assessment (játék-alapú értékelés) célravezető
- nem akarnak napi 8 órában, 30 éven át egy pozícióban üldögni,
- atipikus foglalkoztatási formák kedvelése és elvárása,
- izgalmas, érdekes feladatok,
- gyors előrelépés, felemelkedés a ranglétrán,
- kreatívok, infokommunikációs zsenik,
- nyitottak az önképzés tekintetében,
- verseny és egyénközpontú beállítottságúak,
- nehezen kialakítható lojalitás (gyors döntés munkahely váltással, elhagyással kapcsolatban) stb.

Mindezekkel a szakemberek egy része is tisztában van. Ennek ellenére ma Magyarországon az Európában található néhány életképes modell ellenére (Dán, Finn példa) az iskolák oktatásmódszertana, de elsősorban a pedagógus társadalom gondolkodása, hozzáállása az X és Y generáció tagjaként eltérő mértékben ugyan, de nem tud, és egyelőre nem is akar olyan ütemben fejlődni, ahogyan azt a mostani generációk (Z és Alfa), valamint a jelenlegi társadalmi minta megkövetelné.

Az alapvető problémát az okozza, hogy a tanító és a tanított az anyanyelvük viszonylatán belül nem beszélnek közös nyelvet, és ami a legnagyobb gond, a legtöbb esetben nincs közös valóságtudatuk. Erre sokan, már a kétezres évek elején rájöttek, mégsem fogta az adást egy oktatáspolitikával foglalkozó döntéshozó sem.

„Megdöbbsentőnek tartom, hogy az oktatás minőségének romlásával kapcsolatos sok hűhó és vita közepette figyelmen kívül hagyjuk a legalapvetőbb okot. A tanulóink radikálisan megváltoztak. A mai diákok már nem azok, akiknek a jelenlegi oktatási rendszert tervezték.¹¹”

Ezen a helyzeten a kreditrendszeres pedagógus továbbképzés és a pedagógus minősítő rendszer sem tudott jelentős mértékben változtatni, hiszen már eleve a pedagógusképzéssel, az ott közvetített értékrenddel és módszertannal, didaktikával, valamint az oktató gárda szemléletével, elhivatottság és küldetésstudatának hiányával van gond. A könnyebb összevetés érdekében nézzük röviden a pedagógusokat, mint egy generáció képviselőinek jellemzését kicsit a magyar valósághoz igazítva:

X generáció: Magyarországon az köti őket össze, hogy valamennyien a Kádár-korszakban voltak gyerekek, de amikor 1990-ben az addigi társadalmi szabályok végre megtagadottá lettek, fiatal felnőttként egy ismerhetetlen jövő alakítójává kellett válniuk, ők lettek a rendszerváltó nemzedék képviselői. Sok tekintetben átmeneti generációról van szó, amely a „nagy” 68-as nemzedék után és a „hipermodern” Y/Z generációk előtt született. Magyarországon ez a nemzedék a rendszerváltás idején vált „nagykorúvá”, amikor a gyerekkorban megismert világ szabályai érvénytelenné váltak, az új világ viszont még kiismerhetetlen volt.

Közösségi gyermekkorot éltek, jó érzéssel töltötte el őket összetartozás, a mainál jóval nagyobb közbiztonságnak köszönhetően önállóbb, szabadabb életet élhettek a grundokon, a tereken. Gondolataikat, élményeiket levélben, ünnepi köszöntéseiket képeslap küldésével kommunikálták, fő meghatározó műszaki eszközük a színes televízió és a walkman volt, az események megörökítése – jó esetben – a családi fényképezőgéppel megtörténhetett.

Nekik felnőttként kellett megismerkedniük a számítógéppel, a mobiltelefonnal, az internettel, az e-maillal, felvenni a tempót a digitális technológia rohamos fejlődésével. Az X generációt az egyik legiskolázottabb és legmegbízhatóbb munkavállaló nemzedékként tartják számon. Előtérbe helyezik a tekintélyelvvel, és oktatásmódszertan szempontjából komoly kihívásokkal küzdenek. Nehezen változtatnak. Sok esetben elmondható róluk, hogy nincs meg az egészséges igényük a megújulásra, az újdonságok befogadására, a folyamatos továbbképzésre („jó volt ez így eddig is” szemlélet).

Y generáció: ennek a generációnak a jellemzői:

1. Különlegesek – legalábbis annak érezhetik magukat, mert gyerekkorukban rengeteget törődtek velük, sokkal többet, mint bármely korábbi generációval.
2. Védettek – ugyanezért. Sokuk fölött még harmincas éveikben is ott köröznék a gyereküket elengedni nem akaró „helikopter-szülők”.
3. Magabiztosak és optimisták.
4. Csapatban szeretnek dolgozni.
5. Ambíciózusok, erősen motiváltak, racionálisak és hosszú távra terveznek – szemben az előző generációkkal, akiket a művészet, a filozófia és a keleti vallások vonzottak.

¹¹ : *On the Horizon* (NCB University Press, Vol. 9 No. 5. 2001. október) Copyright 2001. Marc Prensky

6. Nagy nyomás nehezedik rájuk, mivel sokkal bizonytalanabb gazdasági környezetben léptek ki a világba, mint a szüleik.
7. Ami pedig a digitális technológiát illeti, ennek a generációnak a tagjai már rutinos felhasználóknak számítanak az X generációhoz képest.

Joggal tehetjük fel a kérdést, akkor belőlük miért nem válik tömegesen kiváló oktató-pedagógus. A válasz sajnos kézenfekvő. A pedagógus pályával szemben a jelentkezés pillanatában, majd azt követően sem támasztanak megfelelő elvárásokat. Ez az a pálya, ahol kimagasló értékekkel dolgozó (emberi élet, felnővekvő generáció a nemzet következő építői), egy társadalom legnagyobb értékét a tudást és a bölcsességet átadni hivatott embereknek lenne szükséges dolgozni.

Ugyanakkor a pedagógus pályára lépőket sem mentális, sem fizikális alkalmassági vizsgálatnak nem vetik alá, és valljuk be az egyetemi felvételi pontszámok, valamint a tudás béli elvárások is kívánni valót hagynak velük szemben.

A rövid generációs összefoglalóból már következtethetünk arra, a korai iskolaelhagyás és lemorzsolódás jelenségének kiemelt oka elsősorban abban keresendő, hogy a jelenlegi iskolarendszer egy régi, elavult gyakorlat szerint próbálja a tudás átadását megvalósítani azoknál, akik erre ebben a formában nem befogadók.

Nehezíti és súlyosbítja a helyzetet az is, hogy a tudás átadására hivatottak (pedagógusok) többsége nem ismeri és nem is akarja tudomásul venni az eddigi tapasztalataihoz képest eltérő attitűdöt mutató gyereksereget.

Az oktatási körülmények és metodika nem veszi figyelembe azt a kiemelten fontos tényezőt sem, hogy eltérő társadalmi, gazdasági, kulturális, és családi tényezőkkel állunk szemben (eltérő szegmensek). Ennek egyenes következménye, hogy az eltérő közegekből érkezők, elsősorban a devianciát és az alacsony társadalmi réteget magába hordozó diákok esetében ennek figyelmen kívül hagyása ellehetetleníti a sikert és a megfelelő integrációt.

5. Javaslatok a gyermekekkel foglalkozó szakemberek képzésére

Fentiekből is kitűnik, hogy alapjaiban új szemléletre van szükség tanítók és tanítottak között, amely fokozottan érvényes akkor, amikor tanulók, vagy tanulói csoportok valamilyen tanulási nehézséggel, hátrányos körülménnyel, társadalmi leszakadással, illetve devianciával küzdenek.

Megállapítható tehát, hogy Magyarországon is általános, sőt egyre mélyülő probléma a korai iskolaelhagyás, illetve a nagyszámú lemorzsolódás.

Tapasztalható, hogy az ennek megakadályozására tett intézkedések eddig nem hozták meg a kellő hatást, hiszen az adott problémát jelenleg is ugyanazzal a gondolkodásmóddal, hozzáállással, és ebből következően téves megállapításokkal kívánják orvosolni, amellyel létrehozták ezeket.

A kormány a Dobbantó programmal és a Műhely iskolákkal kíván segíteni a fenti jelenségen, biztosítva a felzárkózás lehetőségét, de meglátásom szerint a szemléletben haladó jellegű két program sem veszi figyelembe azt, hogy a „rendrakást” új alapok lefektetésével és szemléletváltással lehet csak hatékonyan megoldani. Az új alapok elsősorban a szakemberek képzésével kell, hogy kezdődjön. Meg kell értetni az oktatásban dolgozókkal, hogy más típusú nyelvezet, gondolkodásmód és oktatás módszertani eszközök szükségesek ahhoz, hogy a tudást eredményesen legyenek képesek közvetíteni. Erre, most nagy esély

kínálkozik, hiszen az új rendszer folyamatainak beindításában a leggyengébb láncszemnek mutatkozó X generáció egy része lassan kilép a munka világából.

5.1. Szakemberek képzése

Gyakorlatorientált, kreatív, a felnövekvő nemzedékek felé nyitott, igényes, következetes, szakmailag elhivatott főkre lenne szükség ahhoz, hogy minőséget produkáljunk az oktatásban amellet, hogy az oktatási intézményekben elsősorban a tudás iránti nyitottságra és annak használhatóságára készítjük fel a tanulókat. Ezért meglátásom szerint alkalmassági vizsgálatnak és több szintű képzésnek lenne szükséges megelőznie a pedagógussá, az oktatóvá és tanárrá válás folyamatát.

Kategóriákat szükséges a gyermekek, fiatalok, fiatal felnőttek oktatásában, nevelésében részt vevők között felállítani. Hiszen egyértelmű, amíg az egyik szinten kiválóan megfelelhet valaki, bizonyos magasabb szintű feladatok elvégzésére, már nem biztos, hogy alkalmas, vagy elhivatott lehet. Aki óvodapedagógus, pedagógiai asszisztens, oktató-szakoktató, tanár, vagy pedagógus szeretne lenni, annak egyöntetűen

- egy mentális és fizikális (ép testben ép lélek) alkalmassági vizsgán lenne szükséges részt venni, majd egy
- 3 napos érzelmi intelligencia tréningen.

Ezeknek az összesített eredményeknek a birtokában és kiértékelése után lehetne dönteni a jelölt alapvető pályalkalmasságáról.

Az oktatás-nevelésben részt vevők több szinten töltenének be képességüknek, habitusuknak, leginkább megfelelő munkaköröket. Ezek a következő szintek lennének:

- Pedagógus asszisztens (szabadidős pedagógus, általános segítő, nem felsőoktatási képzést igényel, hanem magasfokú érzelmi intelligencia mellett elsősorban fizikális és mentális megfelelést szervezőkészséget feltételez)
- Pedagógus (kompetenciaemeléssel, felzárkóztatással, fejlesztéssel foglalkozik, ha szükséges az oktató-szakoktató mellett a tanórák alatt órai segítséget nyújt a lemaradó, vagy tanulási nehézséggel küzdő diákoknak, ők kapnának képesítést a bölcsődékben és óvodákban végzendő munkakörökben is)
- Oktató-szakoktató (szakmai témák és közismereti tárgyak oktatói)
- Tanár (Tutor) (mestertanár, érettségire, felsőoktatási tanulmányokhoz készít fel, a leendő tanárok, pedagógusok tekintetében tutori programot vezet)

A szintek között, megfelelő gyakorlati idő igazolását követően átjárhatóságot kell biztosítani. A tanári, pedagógusi pályára az alkalmassági vizsgák lefolytatását követően beengedhetők lennének azok a jelentkezők is, akik gyakorlatorientált magasszintű ismeretekkel rendelkeznek egy-egy szakterülettel kapcsolatban. Folyamatos továbbképzés biztosítása és tutorálás mellett, a jelenlegi minősítő rendszer kiiktathatóvá válna.

5.2. Képzési, szakképzési rendszer új alapokon

Mottó: „Ne kelljen már mindenkinek ugyan úgy énekelni, rajzolni szeretni, mint matematika feladványok iránt érdeklődni és megoldani azokat!” (Saját gondolat)

Tudomásul kell venni, hogy a diákok, mint részek kezelésének, valamint a jelenlegi öt fokozatú skálás értékelésnek, és a sematikus, egyen-számonkéréseknek az ideje rég lejárt. A feladat másról szól, mégpedig arról, hogy az iskolás korosztályt a maguk teljes egészében kell látni és ennek megfelelően érdeklődését a neki legmegfelelőbb szintre hozni, értelmét kinyitni, ezzel boldogulását biztosítani.

Cél továbbá a diákok sokoldalú, tárgyi és személyiségközpontú fejlesztése, és ebben kiemelt szerep kell, hogy háruljon a pedagógusokra és a pedagógiai asszisztensekre is. Tudomásul kell venni, hogy minden emberpalánta és felnőtt ember kudarcckerülő, vagy sikerkereső kategóriába sorolható.

Ennek fényében az oktatási rendszernek meg kell adnia a végzettnak azt a lehetőséget, hogy a megszerzett, a számára adekvát tudással a tarsolyában boldog, sikeres, teremtő ember lehessen és a megfelelő szemlélettel képes legyen megújulni, talpon maradni a társadalom hasznos tagjaként. Képesé kell, hogy váljanak az asszertív kommunikációra, lehetőséget kapva ezzel arra, hogy az életben felmerülő bizonyos helyzetekben az önérvényesítést sikeresen, de ne mások kárára oldja meg. Az új szisztéma bemutatását kezdjük a legkisebbeknél, felfelé haladva a felsőoktatásba jutás lehetőségéig.

5.2.1. Bölcsőde

A kiegyensúlyozott, játékos hétköznapi helye. Sok kezűgyességet, fizikális és mentális egyensúlyt fejlesztő játékkal, alkotással a társas viselkedés alapszabályainak begyakorlása mellett a bölcsődei gondozásra szakosodott bölcsőde pedagógus segítségével. A közösségi szemléletformálás, valamint a környezetvédelem, ökológiai lábnyomunk kérdéseinek korcsoportoknak megfelelő megismertetése, elköteleződés kialakítása. A munkát továbbra is bölcsődei dajkák segítik. Beiratkozás: 6 hónapos-3 éves korig.

5.2.2. Óvoda

Sok kezűgyességet, fizikális és mentális egyensúlyt fejlesztő játékkal, alkotással a társas viselkedés alapszabályainak begyakorlása mellett a bölcsődei gondozásra szakosodott óvoda pedagógus segítségével. Logikai készségek és képességek, asszertivitás fejlesztése, az érzelmi intelligencia növelése, egészséges életmódra nevelés. A közösségi szemléletformálás, valamint a környezetvédelem, ökológiai lábnyomunk kérdéseinek korcsoportoknak megfelelő további megerősítése elköteleződés bevésése. Fizikális és mentális felkészítés az iskolai oktatásra, tudásvágy növelés. Beiratkozás: 3 éves kortól 7 éves korig.

5.2.3. Kisiskolások (1-4. osztályos tanulók)

Az alapfokú oktatás megkezdésének javasolt ideje: 7. betöltött életév. Az értő olvasás, írás, valamint a matematikai alpműveletek, a logikai készség és képesség, a velünk élő természet fontosságának, törvényszerűségeinek középpontba helyezése, az egészséges életmód és baleset-megelőzési ismeretek elsajátítása. Sok játékos,

gyakorlatorientált feladaton keresztül, alkotófolyamatok mellett egyéni és csoportfeladatokon keresztül. Az osztályok létszáma maximum 25 fő, ahol vizsgázott oktató vezetése mellett, pedagógus segítségével történik a tanórák megtartása. Ennek a korosztálynak a napi ajánlott tematikus órák számát 4 tanóránál szükséges maximálni. Ezt követően a pedagógus felügyelete és irányítása mellett, pedagógus asszisztens bevonásával délutáni foglalkozás keretében a délelőtti ismeretek játékos, gyakorlatorientált elmélyítése történik sok mozgás mellett. A tanulmányi idő alatt nincs házi feladat, ellenben érdekes projektfeladatokat, kísérleten, megfigyelésen alapuló feladatokat rendszeresen végezzenek a tanulók, amelyet saját maguknak, illetve csoportmunka esetén csoportban interpretálni szükséges. Értékelés egyéni, az oktató által választott módszer szerint, minden tanuló fejlődését önmagához mérten.

A 4. évfolyam végén az oktatónak pszichológus támogatásával javaslatot kell tenni konkrét szakmai indokolás mellett, szülő és gyermek bevonásával, hogy a felsőbb évfolyamban milyen intelligencia terület kiemelt fejlesztése mellett folytassa a gyermek a tanulmányait.

Akár mennyire is szeretnénk, nem lehetünk kiemelkedően sikeresek, ha nem olyasmivel foglalkozunk, amiben genetikailag jók vagyunk. Szakértők szerint általában csak egy, maximum két, extrém esetben három területen születünk kimagasló képességekkel. Ennek kiderítése, már a leírt bölcsődei folyamatban kiindulópontként kapott értékelések, az óvodában megszerzett tapasztalatok értékelésének figyelembe vétele mellett, a kisiskolás korban történt további mélyrehatóbb elemzések kapcsán ebben az életkorban már biztonsággal eldönthetők.

Fontos hát ezekkel tisztában lennünk. A Gardner-féle 7 intelligenciatípus figyelembevételével, ezek a következők¹²:

1. Verbális / nyelvi intelligencia

Nagy és változatos szókincs, kiváló beszédkészség jellemzi. Aki ebben erős, az gondolatait világosan, érthetően fejezi ki, leírásai, elemzései találók, vitái tartalmasak, izgalmasak. Legszívesebben könyvekből és külön írott jegyzetektől tanul. Erőfeszítés nélkül tanul idegen nyelveket. Igazi könyvmoly, ha teheti, szabadidejének nagy részét olvasással tölti. Kedveli a szójátékokat és a nyelvi fejtörőket, spontán képes rímeket, verseket faragni.

Híres emberek: Cicero, Lev Tolsztoj, Latinovits Zoltán, Marlon Brando, Robert De Niro, Winston Churchill

Gyakran választott szakmák: színész, író, politikus, idegenvezető, marketing szakember, tolmács, könyvtáros.

2. Logikai / matematikai intelligencia

Kiválóan átlát bonyolult összefüggéseket és összetett rendszereket. Kedveli a logikai feladványokat és a fejtörőket, legyen az sudoku, keresztrejtvény vagy Rubik-kocka. Szívesen foglalkozik bármilyen típusú probléma megoldásával. Kiemelkedően jó a számokban és az absztrakt gondolkodásban. Pillanatok alatt készíti bonyolult terveket, emiatt kiváló az időbeosztásban és a pénzügyekben.

Híres emberek: Albert Einstein, Arisztotelész, Neumann János, Szilárd Leó, Isaac Newton, Charles Darwin, Karl Marx.

¹² Kerner Tibor: Sziklaszilárd önbecsülés, Bagolyvár Könyvkiadó 73-78. oldal

Gyakran választott szakmák: könyvelő, gazdasági elemző, mérnök, építész, tudós, matematikus.

3. Vizuális / térbeli intelligencia

Ő az, aki elsősorban képekben gondolkodik. Emlékszik évtizedekkel korábbi dolgokra: lakások berendezési tárgyaira, régi városképekre, és még arra is, a családi összejöveteleken ki milyen ruhát viselt. Jól tájékozódik, elég egyetlen alkalommal valahol látogatást tennie, hogy bevésődjön emlékezetébe az útvonal. Kiválóan olvas térképet, remekül tud navigálni. Nagyszerűen lát térben, bonyolult helyzeteken is rögtön úrrá lesz. Jól kiigazodik műszaki rajzokon, szabásmintákon és bútor-összeszerelési útmutatókon. Perifériás látásának köszönhetően olyan részleteket is észrevesz, amelyek mások előtt örökre rejtve maradnának.

Hírek emberek: Michelangelo, Versace, Gaudi, Rodin, Van Gogh, Munkácsy Mihály

Gyakran választott szakmák: divattervező, szobrász, festő, iparművész, műszaki rajzoló, kertépítő, művészettörténész.

4. Zenei / ritmus intelligencia

Talán ezek a képességek a legnyilvánvalóbbak. Sok esetben ún. "abszolút hallásról" beszélünk: nemcsak a hangok relatív magasságát ismeri fel, hanem önmagában is ki tud énekelni bizonyos hangokat. Dallamokat első hallásra megjegyez és hibátlanul visszaad. Kiváló a ritmusérzéke, közös éneklésnél épp a megfelelő pillanatban lép be. Szereti a zenét, rendszerint nagy lemezgyűjteménye van, és sokszor hangszeren is játszik. Nagyon jól képes megjegyezni mondókákat vagy rigmusokat, amelyekhez kis dallam vagy jellegzetes ütem tartozik.

Hírek emberek: Mozart, Elvis Presley, Stradivari, Kodály Zoltán, Szörényi Levente, Presser Gábor, Luciano Pavarotti.

Gyakran választott szakmák: zenész, énekes, zenetanár, zenekritikus, hangszerkészítő, zeneszerző.

5. Testi / mozgáskoordinációs intelligencia

Jellemző rá a harmonikus mozgás a tánc illetve a sport terén. Szereti a tárgyakat megfogni, megérinteni, így szereve róluk mélyebb benyomást. Kiváló a kéz ügyessége, könnyen épít dolgokat. A ház körül szinte minden szerelési munkát el tud végezni, ritkán kell iparost hívnia. Szívesen játszik gyermekekkel "építő" feladatokat, mint például a lego- vagy a homokvárépítés. A nőkre jellemző, hogy szeretnek sütni-főzni, díszíteni, kötni, horgolni, a férfiak pedig legszívesebben barkácsolással, autószereléssel foglalatostkodnak szabad idejükben.

Hírek emberek: Puskás Ferenc, Markó Iván, Carl Lewis, Niki Lauda, Maradona, Fred Astaire, Gene Kelly.

Gyakran választott szakmák: villanyszerelő, lakatos, szobafestő, autószerelő, versenysportoló, edző, táncművész, szakács, fodrász, autóversenyző, pilóta.

6. Intrapersonális (magunkra vonatkozó) intelligencia

Ismeri erősségeit, és tudja, hol vannak a gyenge pontjai. Felismeri és kézben tartja érzelmeit. Nincsenek szélsőséges hangulatingadozásai. Jól kezeli a stresszt és gyorsan feldolgozza a kudarckokat. Sokat gondolkodik a világ és a dolgok értelmén, és ilyenkor szeret egyedül lenni. Mentés a szenvedélybetegségektől. Nincsenek önromboló szokásai. Képes önállóan célokat kitűzni maga elé és kitaróan dolgozni értük. Belülről motiválja magát, nincs szüksége külső megerősítésre.

Hírek emberek: Sigmund Freud, James Joyce, Arthur Schopenhauer, Ralph Waldo Emerson, Benjamin Spock, Kosztolányi Dezső, Németh László.

Gyakran választott szakmák: pszichológus, tanácsadó, író, költő, filozófus, képzőművész.

7. Interperszonális (emberi kapcsolatokra vonatkozó) intelligencia

Magas empátiás képesség jellemzi, gyorsan felismeri és beazonosítja mások érzelmeit. Emiatt nagyon jól tud másokkal együttműködni. Könnyen motivál és hatékonyan vezet másokat. Átlát olyan összetett emberi kapcsolatrendszeret, amelyekben mások esetleg úgy közlekednének, mint "elefánt a porcelánboltban". Hatékonyan kommunikál és gyorsan épít bizalmat. Kiemelkedően jól bánik a gyerekekkel.

Hírek emberek: Franklin Delano Roosevelt, Ronald Reagan, Nagy Sándor, Jack Welch, Arnold Schwarzenegger.

Gyakran választott szakmák: tanár, cégvezető, óvónő, házassági tanácsadó, üzletkötő, politikus, pszichiáter.

A 7 típust körbejárva beláthatjuk, hogy a tehetség sokszínű lehet. Azonban a hagyományos iskolák csak az első két intelligenciatípust mérik. Az IQ tesztek szintjén. Egy pillanatra gondoljunk bele, hogy ez mennyire nem helyes.

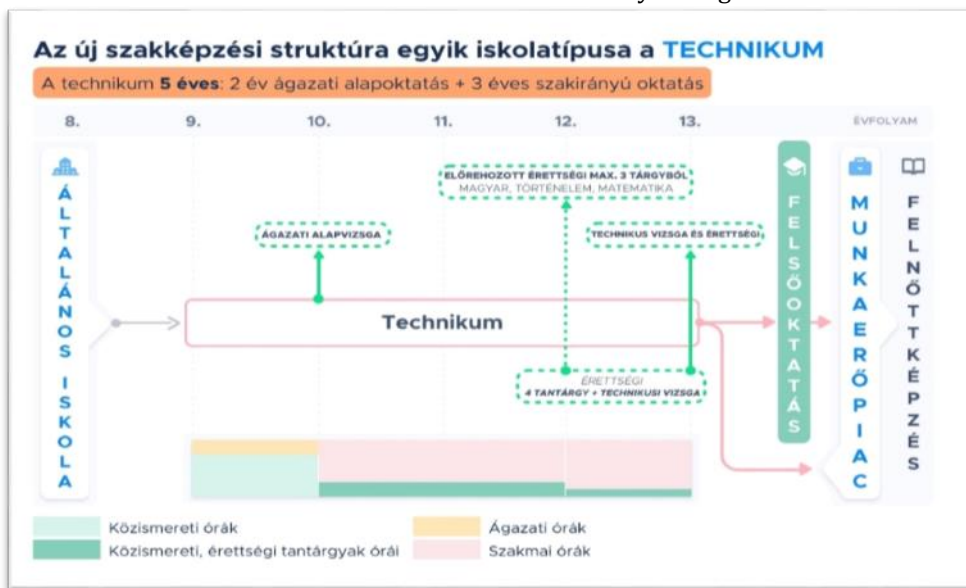
Aki nem fogalmaz jól és a matematikában sem tehetséges, lehet bármilyen más területen kimagasló képességű - emberi kapcsolatokban, sportban, kézügyességben, zenében -, iskolai eredményei legfeljebb közepesek lesznek, és maximum hobbi szinten teljesebben ki abban, amihez igazán ért. Ha az illetőnek még ezután sem veszik el a kedvét tehetsége kibontakoztatásától, követi a saját útját, és a munkájában is önmagára talál. (Forrás: Kerner Tibor: Sziklaszilárd önbecsülés, Bagolyvár Könyvkiadó).

5.2.4. Iskolások (5-8. osztályos tanulók)

A 4. évfolyam végén tett oktatói, pszichológusi javaslat, szülői vélemény és a gyermek bevonásával meghozott döntés alapján az iskoláskorú tanuló az intelligenciatípusának megfelelően megkezdheti az orientációs képzést. Az orientáció azt jelenti, hogy a választottaknak megfelelően az adott területet kiemelten magas óraszámú hallgatja, fejleszti eleve kimagasló képességét, tehetségét, de természetesen e mellett az alapvető műveltségét a társadalmi boldogulásnak megfelelő szinten hozzárendeli ezekhez. Így nap nap után sikerélménnyel gazdagodva, és motiváltan tölti tanulmányi idejét. A tanuló fizikális és mentális (elsősorban érzelmi intelligencia fejlesztés) harmóniájáról délutáni foglalkozások keretében pedagógus asszisztens és pedagógus bevonásával történik a fejlesztés. Házi feladat helyett projektfeladatokban kell megmérni a tanulók képességfejlődését és annak tendenciáját. A beazonosított intelligencia terület típusának megfelelő kiemelt óraszámú tanulmányaival kapcsolatban a tanulót a terület jellegének megfelelően szükséges értékelni.

A tanulmányi időszak végén csak azok a tanulók tesznek záróvizsgát, akik elsősorban orientációjuk, valamint eredményük alapján **gimnáziumi oktatásban** kívánják folytatni tanulmányaikat annak érdekében, hogy ezt követően emelt szintű érettségi vizsgát tegyenek és valamely felsőoktatási intézményben tanuljanak tovább.

1. ábra. Szakképzés 4.0 – A szakképzés és felnőttképzés megújításának középtávú szakmapolitikai stratégiája, a szakképzési rendszer válasza a negyedik ipari forradalom kihívásaira című kormánystratégia

Forrás: „Tájékoztató füzet az alapszakmákról az Ágazati Készségtanácsok ajánlásával 2020” című kiadvány, <https://szakkepzes.ikk.h>

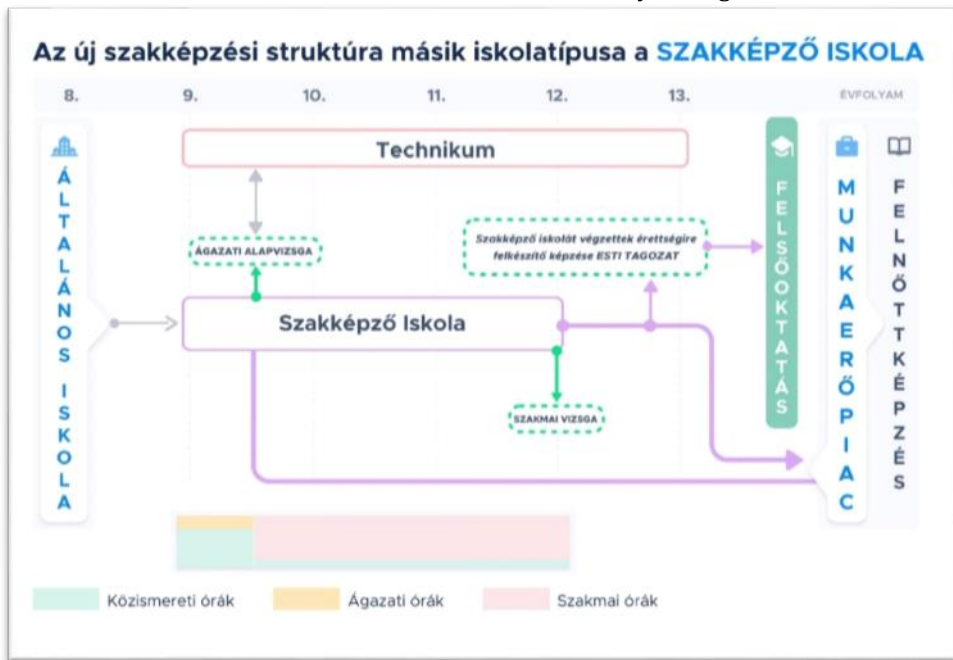
Technikusi, valamint Szakképző iskolai képzésbe a 8 éves képzési periódusban elért eredmények alapján van lehetősége a tanulónak jelentkezni és továbbtanulni a jelenleg érvényben levő rendszerben, a képeken feltüntetett átjárhatóságok figyelembevételével.

A Szakképző iskolába történő felvétel előfeltétele lenne azonban az, hogy a jelentkezőnek be kellene mutatni egy **BEFOGADÓ NYILATKOZATOT** attól a cégtől, vállalkozástól, ahol az adott szakma tekintetében a gyakorlati idejét kívánja letölteni. A Befogadó Nyilatkozat hiányában a Szakképző iskola nem teljesítheti a tanuló felvételét.

A duális képzést és a vállalkozások szerepét ily módon megerősíthetjük a szakképzésben. Továbbra is érvényben lenne az a kitétel, hogy csak olyan vállalkozás foglalkoztathat tanulót, akinél a gyakorlatvezetésre kijelölt munkatárs **mestervizsgával, vagy kamarai gyakorlati oktatói vizsgával és legalább öt éves szakmai gyakorlattal** rendelkezik.

A szakképzés megerősítése érdekében továbbá szükséges követelményként javaslom előírni azt, hogy amennyiben valaki önálló vállalkozás keretében szeretne dolgozni, az akkor tehesse ezt meg, ha adott szakmából mestervizsgával rendelkezik. Így szélesebb palettán mozoghatna a duális képzés rendszere, valamint egyértelmű kedvező fogyasztóvédelmi hatása lenne az intézkedésnek.

2. ábra. Szakképzés 4.0 – A szakképzés és felnőttképzés megújításának középtávú szakmapolitikai stratégiája, a szakképzési rendszer válasza a negyedik ipari forradalom kihívásaira című kormánystratégia

Forrás: „Tájékoztató füzet az alapszakmákról az Ágazati Készségtanácsok ajánlásával 2020” című kiadvány, <https://szakkepzes.ikk.h>

A két intézménytípusban feltüntetett órakeret felosztás helyes és alkalmas arra, hogy megfelelő minőségű oktatást kapjanak a tanulók és a szakmák jelöltjei. Azonban fontos kihangsúlyozni, hogy ez a rendszer is akkor lesz csak hatékony, ha az oktatásban részt vevő szereplőkkel szemben támasztott követelményeket és kategóriákat alkalmazunk (lásd az 5.1. Szakemberek képzése alfejezetben leírtakat) szem előtt tartva az intelligenciátípusú tehetséggondozást és fejlesztést.

Ezek az új alapok sem biztosítják sajnálatos módon azonban azt, hogy bizonyos társadalmi rétegek esetében képesek legyünk megfelelő mértékben csökkenteni a sikertelenséget és ennek következményeként az ESL-t, valamint a lemorzsolódást. Ehhez sokkal átfogóbb intézkedésre, egy a jelenlegi mellett kialakítandó új típusú szakmai képzést biztosító módszerre van szükség, amely figyelembe veszi a társadalmi különbségek és az ezzel kapcsolatos leszakadó rétegek specialitását, de emellett tisztában van kulturális és etnikai evidenciákkal is.

Ez az új típusú modell segítségül hívja a **modern kereszténydemokrácia** születésének kimagasló irányzatát a **KALOT** mozgalomban kialakított önszerveződést és **Kerkai Jenő** kiváló szakmai elgondolásait. Ez a rendszer egyszer már bebizonyította hatékonyságát és nagyszerűségét, valamint azt, hogy a gyakorlatban kiváló eredményekkel működtethető.

6. A KALOT mozgalomról röviden

6.1. A Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete, vagyis a KALOT mozgalomról röviden

A **Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete** XI. Pius pápa Quadraquesimo anno (1931) szociális enciklikája hatására megindult magyar katolikus szociális reformmozgalom legnagyobb hatású és befolyású szervezete volt. Kezdetől fogva az agrárfjúsági fiatalok megszervezésére törekedett, a falvak fiatalságának biztosított és ajánlott fel cselekvési keretet és lehetőséget. A megszólítottak valláserkölcsei nevelésére és gazdasági érdekvédelmére jött létre Szegeden 1935. szeptember-októberben, s mint katolikus alapon álló szervezet, működése során kettős célt tűzött ki maga elé: elitképzést és tömegszervezet kiépítését. Alapítói között jezsuita szerzetesek domináltak: a szervezet tényleges vezetője Kerkai Jenő (1904–1970), majd 1938. szeptembertől egy évig helyettese, Nagy Töhötöm (1908–1979) volt az irányító, aki a központot a fővárosba költöztette. Legközelebbi világi munkatársaik Farkas György (1908–1991) és Ugrin József (1910–1993) voltak. A KALOT szervezetileg az Actio Catholica fennhatósága alatt állott s a Magyarországi Katolikus Legényegyletek Országos Szövetsége (MAKLOSZ) ifjúsági mozgalmaként szerepelt, amelyet 1936. novembertől Kerkai Jenő főtitkárként vezetett¹³.

6.2. Kerkai Jenő a KALOT lelke

A modern kereszténydemokrácia kialakulásától elválaszthatatlan **Kerkai Jenő** politikai gondolkodása és mozgalmárszervező tevékenysége. Életműve, a Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete (továbbiakban: KALOT) minden bizonnyal a formálódó irányzat egyik legkomolyabb társadalmi bázissal rendelkező intézményének is tekinthető. A mozgalom története emellett arra is példaként szolgál, mit jelent a vallás társadalomszervező ereje.

6.3. Korai évek

A „Kisatya”-ként is emlegetett jezsuita szerzetes, Kerkai Jenő harmincegy esztendő, amikor 1935-ben létrehozta élete fő művét, a Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Titkárságát (később Testületét), a KALOT-ot – azt a katolikus hivatásrendi szervezetet, amely 1942-re a legnagyobb magyar egyesületté nőtte ki magát félmillió taggal és 20 népfőiskolával. Ez az agrárfjúsági szervezet szinte semmitmondó kezdetekből, szegényes eszközökkel indult el Szegeden, és vált pillanatok alatt országos jelentőségűvé. Indulására serkentőleg hatottak külföldi példák és a katolikus megújulás érezhető jelei is. Sikerének titkához azonban akkor jutunk közelebb, ha a történelmi miliőt és Kerkai Jenő személyes pályaképét együttesen vizsgáljuk.

Kerkai Jenő (született: Czinder Jenő) 1904. november 9-én látta meg a napvilágot Zala megyében Kerkaújfalun, ahol édesapja molnár volt. Négy éves korától az érettségiig Zalaegerszegen lakott anyai nagyszüleinél. Zalaegerszegen egyik

¹³ *Kereszténydemokrácia Tudásbázis barankovics.hu*

hitoktatója Mindszenty József volt. Érettségi után teológiai tanulmányait az innsbrucki jezsuita egyetemen kezdte meg, majd egy év múlva, 1924-ben felvételét kérte a rendbe is, miután szülei beleegyeztek, hogy a Jézus Társaságába belépjen. Egy évet Érden töltött novíciusként, majd Szegedre került, ahol bölcséleti tanulmányokat folytatott 1925 és 1928 között a Jézustársasági Bölcséleti és Hittudományi Főiskolán. Kerkai Jenő a szegedi évek után, 1928 és 1931 között a jezsuiták vezetése alatt álló Kalocsai Érseki Főgimnáziumban volt nevelő.

A magyar jezsuiták elméleti és gyakorlati munkássága közvetlenül illeszkedett XI. Piusz pápa Quadragesimo anno kezdetű enciklikájához. Az enciklika megírásakor a pápa nagymértékben támaszkodott a katolikus tudósok, köztük jezsuiták gondolataira is. Néhány jezsuita, különösen a németek, jelentősen hozzájárultak az enciklikában megjelenő társadalomtudományi elméletek bővítéséhez. Kerkai 1931 és 1935 között, innsbrucki teológiai tanulmányai során ismerkedett meg behatóbban nézeteikkel. Itt ismerhette meg a külföldi ifjúsági mozgalmak tevékenységét is, valamint személyesen találkozott Cardijn abbéval, a Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC) alapítójával. Kerkai Jenőt Innsbruckban is szentelték pappá 1934-ben, valószínűleg ekkor magyarosította nevét¹⁴.

6.4. Hazatérés Innsbruckból

Kerkai ezeknek a külföldi tapasztalatoknak és rendtársainak a hatására alakította ki saját elképzeléseit a Quadragesimo anno magyarországi gyakorlati megvalósításáról, amikor fiatal papként Szegedre helyezték és tanári, kispapnevelői munkája mellett szoros kapcsolatba került a szegedi tanyavilág paraszttársadalmával. Itt állt össze benne programmá a tennivalók sokasága.

Tanyai lelkipásztorkodása közben jutott a következő megállapításra: „Dolgoztam, mint nevelő a nevelőintézetekben, fiatalok között. Dolgoztam, mint tanár és lelkipásztor a városban és a tanyavilágban, és mit tapasztaltam? Azt, hogy a tanulóifjúság nevelésére mindenféle egyesületek, szervezetek, iskolák állnak rendelkezésre (...). De a parasztlegény-ifjúsággal, ezzel a közel egymillió tömeggel senki sem törődik. Pedig, ha igaz az, hogy az egész magyarság egzisztenciája a magyar mezőgazdasági társadalomra épül, akkor az is igaz, hogy viszont ennek a társadalomnak a jövője a magyar parasztifjúság erkölcsi, szellemi, szakmai megnevelésétől függ. Ezért kell minden erőnket a parasztifjúság megszervezésére fordítanunk.”¹⁵

Szegedi beosztása első évében, 1935-ben elkezdte tehát szervezni a KALOT-mozgalmat két világi munkatársa – Farkas György és Ugrin József – és később Nagy Töhötöm S. J. segítségével. A KALOT-mozgalom a szociális haladás és a hitterjesztés összefonásának szándékát tükrözte. Kerkai Jenő úgy vélte, nem egyszerre, hanem fokozatosan kell visszahódítani az egyháznak a tőle eltávolodott rétegeket.

Első lépésként az Actio Catholica (AC) szervezetének egyházközségi agrár legénycsoportjaival vette fel a kapcsolatot. A szegedi katolikus egyesületek közül a több évtizedes múltra visszatekintő, de országos szinten jelentéktelen Kolping-féle Katolikus Legényegyletet tartotta alkalmasnak arra, hogy körük építse az új mozgalom szervezeti magját. Számításba vette, hogy a jogilag önálló működéshez elengedhetetlen alapszabály hivatalos jóváhagyása mind egyházi, mind állami

¹⁴ *Kereszténydemokrácia Tudásbázis barankovics.hu*

¹⁵ *Kereszténydemokrácia Tudásbázis barankovics.hu*

részről hosszabb időt igényel. Az Országos Központi Katolikus Legényegylet (a tulajdonképpeni Kolping-egyletek) viszont a Belügyminisztérium által már 1892-ben jóváhagyott alapszabállyal bírt. Helyi egyesületeinek aktivizálása tehát nem ütközött törvényes akadályba.

A KALOT-mozgalom célja és forгатókönyve, a Négyes Célkitűzés tartalmazta az erkölcsi értékek elsajátítását. „Krisztusibb embert!”, „Műveltebb falut!”, „Életerős népet!”, „Önérzetes magyart!” – e négyes törekvés lett a KALOT legfontosabb üzenete. Belőlük jól kivehető, hogy a KALOT népi irányzatú, szociális tartalmú, keresztény jellegű ifjúsági mozgalom volt. Elsőrendű célként a társadalmi igazságosságért való küzdelmet és a földreformot tűzte ki, ugyanakkor szociális küldetéstudata mélyen keresztény tartalommal volt átitatva¹⁶.

6.5. Háborús évek

Az 1930-as évek második felében a politikai helyzet jobbra tolódása a KALOT számára is nehéz helyzetet teremtett. 1941–1942 folyamán a KALOT és a nyilas mozgalom látványosan szembe kerültek. A KALOT részt vett az antifasiszta erők gyűlésein és a Magyar Frontban is képviseltette magát. Szálasi hatalomátvétele után a mozgalom központja beszüntette tevékenységét, vezetői visszavonultak a rendházba. Kerkai 1944-ben illegalitásba vonult, majd egy munkatársával átszökött a fronton és Debrecenbe ment, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormányánál kieszközölje a KALOT működésének további engedélyezését. Kerkai fő célja a mozgalom életben tartása és a keresztényszociális eszmék terjesztése volt, ezért aktívan részt vállalt a politikában. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányánál a Kereszténydemokrata Néppárt szervezése érdekében is közbenjárt, támogatta Barankovics Istvánt, ugyanakkor a kisgazdapárttal is próbált kapcsolatban maradni. A KALOT-vezetők felismerték, hogy a veszített háború után Magyarország hosszú ideig a szovjet érdekszférához fog tartozni, ezért Kerkai is kereste az egyház és az állam közötti megegyezés lehetőségét. A „modus vivendi” reális célja az volt, hogy hátráltassák a vallás- és egyházüldözés kibontakozását. Ezért is kerültek szembe a „modus vivendi” megkötését ellenző Mindszenty bíborossal. A Kerkai és Mindszenty közti különbség azonban oda vezetett, hogy 1946. június 8-án Mindszenty végleg megvonta támogatását a KALOT-tól.

Időközben a Magyar Kommunista Párt is felismerte a KALOT-ban rejlő erőt, ezért 1946 nyarán belügyminiszteri rendeletre feloszlatták a katolikus ifjúsági szervezetek között a KALOT-ot is.

A mozgalom további sorsa szorosán összefonódott Kerkai Jenő személyével. Kerkai a mozgalmat lelki gyakorlatos mozgalommá alakította át. 1948. október 1-jén az új kaposvári jezsuita rendház házfőnöke lett és elkezdte „somogyi kísérletét”, de a kommunista politikai rendészeti szervek kezdettől fogva figyelték minden lépését. Letartóztatására 1949. február 12-én került sor. Konceptióis perben a Budapesti Népbíróság hat év kényszermunkára ítélte, amelyet azután fegyházbüntetésre módosítottak. Kerkai Jenő kikapcsolásával a KALOT szellemében működő Falu-Manréza mozgalom és a „somogyi kísérlet” is végképp befejeződött.

Ez a mély lelki életet élő ember tisztában volt a napi politikai helyzettel és a magyarországi szovjet megszállás következményeivel. 1948-ban írta egyik levelében: „Sokan biztatnak, hogy szökjem ki. De ezt nem teszem. Ha már halálra van

¹⁶ *Kereszténydemokrácia Tudásbázis barankovics.hu*

ítélve népünk, álljunk mellette, és haljunk meg vele.” Rómába invitálta Janssens jezsuita generális is, Kerkai azonban itthon maradt. Hamarosan le is tartóztatták, és ezzel megkezdődött huszonegy évig tartó kálváriája¹⁷.

7. A KALOT eszmeisége a mai magyar szakképzésben

7.1. Az ESL és a lemorzsolódás megelőzése, csökkentése

Elevenítsük fel a második fejezetben részletesen kifejtett fogalmak hátterét.

ESL: 18 és 24 év közötti fiatalok arányát jelenti egy adott országban, akik nem szereztek középfokú végzettséget, és az adatfelvétel idején sem vesznek részt oktatásban, képzésben. A korai iskolaelhagyás hátterében összetett okok állnak: társadalmi, gazdasági, kulturális, oktatási, nemi és családi tényezők egyaránt befolyásolhatják a jelenséget. Főként az alacsony társadalmi-gazdasági státusú csoportokat érinti a probléma, ugyanakkor az oktatás minősége is befolyásoló tényező lehet.

A lemorzsolódás egy folyamatra utal. A lemorzsolódásnak rendkívül komplex háttere van, azonban összességében elmondható az, hogy a probléma elsősorban középfokon, a szakoktatás területén jelentkezik. A lemorzsolódás okai között az ESL tekintetében már említett körülmények találhatóak meg, amelyek társadalmi, kulturális, és főként a családi tényezők befolyásolnak. A hazai és nemzetközi kutatások egyik legfontosabb tapasztalata, hogy a lemorzsolódás megállítására a leghatékonyabb módszer a korai felismerés, a prevenció, a probléma idejében történő azonosítása.

Nézzük a megoldási javaslat rendszerének elemeit először felsorolás jelleggel:

- A veszélyeztetettség korai felismerése (például bölcsőpedagógus, óvodapedagógus, az eKRÉTA szűrés adatai, az iskolai pedagógus asszisztens, pedagógus, oktató, pszichológus jelzése alapján) és ennek megfelelő elgondozás.
- 12. betöltött életévben megkezdett, speciális bentlakásos jellegű komplex, természetközeli fejlesztés és oktatás a szakképzés területén.
- Intelligencia alapú tehetségmérés, gondozási metodika kiválasztása és szakmaválasztás.
- Fizikális és mentális egyensúly kialakítása és fejlesztése az érzelmi intelligencia eszközeivel.
- Fizikai leterheléssel, és rendszeres testneveléssel az egészséges testi-lelki fejlesztés megvalósítása, amellyel igényesség, rendszeretet és kitartásra nevelés valósítható meg.
- Hitéleti nevelés és lelki támogatás.
- Tudáselemekre épülő képzési program, amely igény esetén biztosítja a továbbtanulási lehetőséget, perspektívát biztosítva a tanulóknak.
- Kiemelten magas gyakorlatorientált ismeret és tudásátadás.
- Vonzó, a családok számára is elköteleződést és együttműködést biztosító ösztöndíj program bevezetése.
- A meglévő és rendelkezésre álló erőforrások felhasználása a képzés kialakításának helye szempontjából.

¹⁷ *Kereszténydemokrácia Tudásbázis barankovics.hu*

7.2. A veszélyeztetettség felismerése

A pedagógusok, oktatók és tanárok képzésében kiemelt fontosságú kell, hogy legyen az a tudás, amellyel képessé válhatnak, akár apróbb jelek alapján is kiszűrni azokat, akik esetleg korai iskolaelhagyók, vagy lemorzsolódók lehetnek. Ebben az esetben van esély arra, hogy megfelelő odafigyeléssel és szakszerű prevencióval kezelhető legyen a helyzet, megelőzve a tényleges lemorzsolódást, vagy a korai iskolaelhagyást.

A veszélyeztetett jelleg a nevelésbe-oktatásba kerülés korai szakaszában is megjelenhet, de gyakori jelenség az is, hogy a gyermek, vagy fiatal felnőtt a későbbiek során válik kitetté. A veszélyeztetettség felismerésében az alábbiakra támaszkodhatunk:

- az eKRÉTA szűrés országos adatai,
- a bölcsőde pedagógus,
- az óvodapedagógus,
- az iskolai pedagógus asszisztens,
- a pedagógus,
- az oktató,
- a pszichológus.

Abban az esetben, ha a preventív intézkedések és az előgondozás nem nyújt kellő garanciát arra, hogy a tanuló egészséges testi és lelki épülése, társadalmi hasznossága és egyéni fejlődési sikere megfelelően biztosított (például a családi háttér, a társadalom perifériáján elhelyezkedés, egyéb deviancia, vagy bármilyen függőség miatt), akkor szükséges az új típusú nevelési-oktatási rendszerbe ágyazása.

7.3. 12. betöltött életévben megkezdett, speciális oktatás a szakképzés területén

A gyakorlatban szerzett tapasztalatom alapján az ESL és a lemorzsolódás meghatározó okai a többek között a következők:

- Az érintett fiatalok a hagyományos képzési rendszer üteme és elvárásai szerint nem tudnak megfelelő ismeret-beágyazással haladni.
- Ennek következményeként sikertelenségként és kudarcként élik meg az általuk produkált eredményeket, illetve azok értékelését.
- A hagyományos keretek között nincs lehetőség az egyén önmagához képest elért fejlődésének értékeléséhez, az egyedi, komplex fejlesztéshez.
- Probléma forrása volt eddig az is, hogy közismereti tárgyakat aránytalanul magas óraszámban és indokolatlan mélységben hallgatták a szakmai gyakorlati ismeretek és a választott szakma szakmai elméleti órái rovására.
- A kamaszkor biológiai érési folyamatai, a családi környezetből hozott anomáliák, a szerzett és hozott negatív viselkedési minták, a folyamatosan megélt sikertelenség, kudarcok és konfliktusok rövid időn belül marginálják a tanulókat. Ehhez hozzájárul a megfelelő felkészültség nélküli oktatók, tanárok gyakran felelőtlen ítélkezése. Mind ezek a körülmények az értékes emberekkel is hamar képesek elhíttetni, hogy ők semmire sem jók. Megnyilvánulásuk ebben a szakaszban, sok esetben agresszivitásba és deviáns viselkedésben nyilvánul meg.
- A mindennapi testnevelés gyakorlati megvalósítása nem elegendő az ilyen típusú tanulók felhalmozott többlet energiájának és lelki feszültségeinek levezetésére. Ennek megoldására rendszeres, valódi fizikai igénybevétel

szükséges, amely egyensúlyba hozza és ellensúlyozza az esetleges szellemi fáradtságot is.

- Ezeknek a fiataloknak az életéből általában hiányzik a rend, a rendszer, a fegyelmezettség, és a felelősségtudat megfelelő szintű kiépítettsége.
- Általában nem ismerik a sikerélményt, a dicséret erejét és az eredményes munka örömét.
- A legtöbb esetben hitéletük nincs.
- Érzelmi intelligenciájuk alacsony.
- Szeretetre és figyelemre éhesek.
- Nehezen fogadják el, de mégis igénylik a korlátok és kapaszkodók megkövetelését a mindennapjaikban, mert ezek hiányában rendkívül bizonytalanok, amit további deviáns, agresszív viselkedéssel lepleznek sok esetben.

Fenti megállapítások kiértékelése egyenes utat mutat a KALOT-mozgalom célja, Négyes Célkitűzésének és erkölcsi értékeinek középpontba állításához: „Krisztusibb embert!”, „Műveltebb falut!”, „Életerős népet!”, „Önérzetes magyart!”

Egységes elvek alapján folyó, bentlakásos rendszerben megoldott képzés-szakképzés keretében szükséges az oktató-nevelő munkát megszervezni. A célcsoport igényeihez jobban illeszkedő, egyedi képzési program biztosítaná a megfelelő szintű ismeret beépülését és a szakmai kompetenciák elsajátítását, valamint a társadalmi és szociális normák helyes irányának átadását. Kiemelt szerepet kell, hogy kapjon az érzelmi intelligencia fejlesztés, a hitéleti nevelés, amely a megfelelő módon és mértékben alkalmazott fizikai terhelés mellett biztosítja a konfliktuskezelés helyes módszerének elsajátítását, az alkotás, teremtés élményének és ezzel együtt a siker ízének megismerését.

A képzési program szerves részét képezné továbbá a magyar hagyományok és értékek kiemelt megismerése, a hagyományok ápolása helyett azok megélésének élménye. Ez az elköteleződés erős kapcsolatot építene ki a haza és a fiatal felnőtt között, egyszerre hitet és értéket adva a kezébe.

7.4. Intelligencia alapú tehetségmérés, tudáselemekre épülő képzési program

Ennek a célcsoportnak a tekintetében még kiemeltebb jelentősége van annak, hogy a fejleszhetőség korai szakaszában megtaláljuk azt a területet, amelyben tehetséggel, rátermettséggel bírnak.

Az 5.2.3. pontban részletezettek szerint akármennyire is szeretnénk, nem lehetünk kiemelkedően sikeresek, ha nem olyasmivel foglalkozunk, amiben genetikailag jók vagyunk. Ennek kiderítése, már a leírt bölcsődei folyamatban kiindulópontként kapott értékelések, az óvodában megszerzett tapasztalatok értékelésének figyelembe vétele mellett, a kisiskolás korban történt további mélyrehatóbb elemzések kapcsán ebben az életkorban már biztonsággal eldönthetők.

A Gardner-féle 7 intelligenciatípus széles skálán biztosít lehetőséget arra, hogy a jelenlegi képzések közül kiválasztható legyen az a terület, amely sikert, biztos megélhetést hozhat az alany számára. További kiemelt perspektíva az, hogy az új oktató-nevelő munka eredményeként megerősödött, fejlesztett fiatal ráérezzen a tudás fontosságára, szükségességére, és adott esetben egy teljesen nyitott és átjárhatóságot biztosító rendszerben tovább tanuljon.

Ennek két fő iránya is elképzelhető, mint életpálya modell.

1. Szakmai ismeretek kellő szintű elsajátítását követően a fiatal belép a munkaerő-piacra, majd legalább öt év szakmai gyakorlatot szerezve, szakmai ismereteit fejlesztve mestervizsgát tesz. A mester cím megszerzésével magasan kvalifikált, a társadalom kiemelten hasznos tagjaként a nemzetgazdaság szempontjából értékes termelő, teremtő munkát végez, majd erkölcsileg felnőve a feladathoz a duális rendszerű tanulóképzésben átadja tudását, megszerzett ismereteit, magyarságtudatát, erkölcsi tartását a jövő generációnak.
2. Szakmai ismeretek kellő szintű elsajátítását követően a fiatal technikumba iratkozik, érettségit szerez, majd a felsőoktatásban folytatja tanulmányait. A duális rendszerben adott esetben beléphet a gyakornoki programba, biztosítva ezzel saját munkaerő-piaci helyzetét és egyben erősítve a cég munkaerő utánpótlás bázisát. E folyamat keretében is részt vehet ezután a jövő nemzedék képzésében, mint gyakorlati oktató, visszaforgatva mindazt a szakmai tördést, hitet, bizalmat, amit kapott a folyamat által.

7.5. Fizikális és mentális egyensúly kialakítása, rendszeres fizikai terhelés, rendszeretetre és kitartásra nevelés

Ahhoz, hogy a jellem pozitív módon formálódjon, egészséges önértékelés és asszertivitás alakuljon ki, szükséges a testi-lelki egyensúly kialakítása. Több komoly tanulmány is alátámasztja, hogy a megfelelő mértékű és jellegű fizikai terhelés, valamint a természetközelség élménye egyértelműen jó irányba tereli a jellem fejlődését, csökkenti az erőszakra és agresszivitásra való hajlamot, illetve késztetést. A mindennapos testnevelés abban a formában, ahogyan azt az iskolák többsége ténylegesen megszervezi a gyakorlatban, nem biztosít elegendő aktivitást és leterhelést a célcsoport a részére. Ide valóban professzionális sport órákra lesz szüksége. A sportban rejlő lehetőségek az alábbiak:

- Egészséges versenyszellem kialakulása.
- Állóképesség, kitartás és győzni akarás képességének a megszerzése.
- Fair Play elveinek elsajátítása.
- Sikerélmény szerzés.
- Különbségtétel megtanulása ellenfél és ellenség között.
- Egészségesebb fizikai test, bizonyos betegségek kialakulásának megelőzése (például: elhízás, szív-és érrendszeri megbetegedések, diabétesz, stroke, tiltott szerek használata stb.)
- A sportolás közben jelentős mennyiségű endorfin termelődik. A testi jelek mellett az sem elhanyagolható, hogy az agy bizonyos központjaiban, amelyekben az érzések feldolgozása, valamint a fájdalom elnyomása is történik, testi terhelés esetén endorfin termelődik (Haning Boecker München). A sportoló ember a hormonok termelődésének következtében boldogabbnak érezheti magát.
- A magyar egészségügyi ellátórendszer terhelésének további csökkentése.

A rendszeres fizikai munkavégzés előnyei és eredményei:

- Kitartás és állóképesség növelés.
- Düh és agresszivitás megelőzés és kezelés.
- A fizikai munkavégzés oldja a szorongást, javítja a hangulatot.
- Elúzi a stresszt és a depresszió ellen is hatásos.

- Elősegíti a hangulatjavító szerotonin, valamint a fájdalomcsillapító és általános jó érzést okozó endorfinok felszabadulását az agyban.
- Rendszeretet és fegyelmezettség kialakulása.
- A fent leírt endorfin termelődés és ezzel együtt a kiegyensúlyozottság és öröm érzése (jól elvégzett munka) itt még jelentősebb.

Ha mind emellé sikerérzés is párosul, és a munka öröme megjelenik a hétköznapiakban, erős és szilárd jellemeket tudunk kinevelni. A fenti képességekkel felvértezett fiatal befogadóbbá válik a szellemi igénybevétel elfogadására is. Fontos, hogy megmutassuk, a tanulás és a munkavégzés mellett, hogy hasznos értékeket képvisel, lehet szórakoztató is abban az esetben, ha valóban azzal foglalkozunk, amihez tehetségünk van.

7.6. Hitéleti nevelés és lelki támogatás, érzelmi intelligencia fejlesztés

„Bölcsé teszek és megtanítalak, melyik úton kell járnod”¹⁸ (Zsolt.32,8.)
„Isten ott él a szívedben. Nem vagy lakatlan sziget.”¹⁹ (Böjte Csaba)

7.7. Hitéleti nevelés és lelki támogatás

A KALOT jelmondata és célkitűzése, miszerint „Krisztusibb embert!”, „Műveltebb falut!”, „Életerős népet!”, „Önértetes magyart!” szellemisége Böjte Csaba testvér gondolataiban, mint esszencia jelenik meg, alátámasztva azt, miért kell hitet adni azoknak, akik nem rendelkeznek ezzel a közösségi erővel. Ő már a gyakorlatban is bizonyítja sok-sok éve, hogy a lelki támasz, az erős kéz, a következetes nevelés és a közösség ereje valódi csodákra képes. Reményt, biztos talajt, szeretetet és ugyanakkor helyes utat is mutat minden léleknek. Böjte Csaba testvér néhány gondolata, amelyek pontosan összefoglalják a program keretében kiemelt hitéleti nevelés fontosságát²⁰:

1. „Tudnod kell, hogy sok-sok vázlat után születik meg a remekmű! Ne add fel! Egy életed van, egyetlen dobás. Nem érdemes kishitűen, félszegen egy helyben topogni, vagy duzzogva félreülni. Tudj kacagni saját kudarcaidon, és kezd előlről.
2. Azt hiszem, akkor lesz egy hegycsúcson igazán szép a kilátás, hogyha gyalog megyünk oda fel, megizzadunk, verejtékezünk és elfáradunk.
3. Legyél azzá, amiért születél, merd vállalni önmagad, és boldog leszel!
4. Olyan játék ez, mint a tenisz: te elütöd a labdát, a másik visszapattintja. Néha elhibázod, néha elhibázza. De újra szerválsz, míg egyre jobban játszod a szeretet játékát. Az a legcsodálatosabb, ha megtalálsz azt, akivel egy életen át játszhatod.
5. Az embereket csak szeretve lehet jobba tenni.
6. Ha az emberre valaki szeretettel néz, az olyan, mint a napfény, amely az alvó magot kihozza a földből. (...) Télen miért nem virágozik a cseresznye? Mert nem látja értelmét a kibontakozásnak, tudja, hogy a fagy elpusztítaná a szirmai, nem bízik a környezetében, érzi, hogy veszélyben van. Az emberi

¹⁸ Zsolt.32,8.

¹⁹ Böjte Csaba www.citatum.hu 1. oldal

²⁰ Böjte Csaba www.citatum.hu Böjte Csaba ferences rendi szerzetes oldala (76 idézet)

szívben is megbújik egy kis bimbó, de ha nincs, aki kedvesen rámosolyogjon, hozzá szóljon, akkor inkább bezárva marad.

7. Az ember azzá válik, amit tesz. A tetteink visszahatnak ránk. A jótettek, az erények egyre jobbra tesznek bennünket, a rossz tettek, a bűnök lehúznak, beszennyeznek bennünket. Tetteink beépülnek a személyiségünkbe. Nem tudunk úgy jók lenni, hogy ezáltal jóvá ne váljunk. Nem tudunk úgy törekedni az igazságra, hogy ne váljunk egyre inkább igaz emberré. Nem tudunk úgy hazudozni, hogy ne váljunk előbb-utóbb hazuggá. Tetteink meghatároznak minket.
8. Aki nem hisz abban, hogy mennyi jó ember van, az kezdjen el valami jót tenni, és meglátja, milyen sokan odaállnak mellé.
9. A szeretet olyan, mint a gyógyszer, nem jutalom. Nem annak kell adni, aki megérdemli, hanem annak, akinek szüksége van rá.
10. Akkor vagy igazán szabad, ha azt, amit vállaltál, meg tudod tenni, és a kudarcok, sérelmek után sem a gyűlölet, a harag uralkodik a szívedben, hanem az újrakezdés lelkülete, a szeretet és a jóság.”²¹

7.8. Az érzelmi intelligencia fejlesztésének kiemelt szerepe

A szociális intelligencia fogalma 1935-ben került a köztudatba, annak meghatározására, hogy valaki mennyire képes bölcsen eljárni emberi kapcsolataiban. Az 1940-es években egy amerikai pszichológus bátor kijelentése látott napvilágot, miszerint a sikert a nem intellektuális képességek jelzik előre leginkább. Hosszú évek múltán, aztán, 1990-ben megszületett az érzelmi intelligencia fogalma, mely Az alábbi:

Az érzelmi intelligencia a saját és mások érzéseinek figyelemmel kísérése, érzések megkülönböztetésének képessége, és ezen információ felhasználása gondolkodásban és cselekvésben.

Az érzelmi intelligencia kutatóinak egy része szerint az érzelem nem más, mint információ. Az érzelmet megtapasztaljuk, mely nagyon fontos információkkal szolgál a társas viszonyokra vonatkozóan. Az észlelt érzelmeket tudni kell megérteni, elhelyezni, azokra megfelelően reagálni, mert mindez elengedhetetlen a problémamegoldásban és a társas kapcsolatokban. Másfajta megközelítésében az érzelmi intelligencia (ÉI vagy EQ) fejlődő és fejleszthető képesség/személyiség tényező, mely hozzájárul a sikeres életvitelhez és kapcsolatban áll az általános intelligenciával. A magas érzelmi intelligenciájú személy:

- Fejlettebb társas viszonyokat ápol.
- Pontosabban észleli az érzelmeket és használja a gondolkodásban.
- Megérti az érzelmeket és tudja kezelni.
- Megoldja a társas problémákat.
- Magasabb a verbális, társas és egyéb IQ-ja.
- Nyitottabb és elfogadóbb.
- Foglakozás: inkább tanítás és tanácsadás.
- Kerüli az önromboló és negatív viselkedést.
- Több pozitív interakciót épít a környezettel.
- Motivációs célokkal rendelkezik, segítségnyújtás fontos része életének.
- Hatékonyabb a stresszel szembeni megküzdése.

²¹ *citatum.hu Bőjte Csaba ferences rendi szerzetes oldala (76 idézet)*

Az érzelmi intelligencia fejlesztése során az alábbi kompetenciák szerezhetők meg:

Személyes kompetenciák:

Empátia.

Pozitív elvárások attitűdje.

Pozitív jövőkép kialakításának képessége.

Példamutatás a szakmai rutin területén.

Példamutatás a célorientált munkavégzés területén.

Példamutatás a szakmai problémamegoldás területén.

Példamutatás a minőségi munkavégzés területén.

Példamutatás a szakmai és együttműködési önfejlődés területén.

Társas kompetenciák:

Kommunikációs nyitottság.

Együttműködési képesség.

Módszerkompetenciák:

Történeti áttekintő képesség.

Módszertani strukturálás képessége.

A szakmai gyakorlat pedagógiai megtervezésének képessége.

Az élményközpontú gyakorlati képzés megvalósításának képessége.

A pedagógiai eszközök tudatos használatának képessége a tanulóképzésben.

A célorientált munkavégzés elsajátíttatásának képessége.

A hatékonyság és az erőforrás-takarékosság elsajátíttatásának képessége.

A munkavégzési önállóság elsajátíttatásának képessége.

A szakmai problémamegoldás elsajátíttatásának képessége.

A minőségi munkavégzés elsajátíttatásának képessége.

A szakmai és együttműködési önfejlődés elsajátíttatásának képessége.

A nevelés és személyes példamutatás képessége.

A fent leírtakból is látszik a terület fontossága az oktató-nevelő munkában. Az egész szakmai képzés során az érzelmi intelligencia fejlesztésének folyamatosnak, szisztematikusan kiépítettnek kell lennie, megvalósítva ezzel az egyes kompetenciák kialakulását, fejlesztését és azok bevésoédését.

7.9. Vonzó, a családok számára is elköteleződést és együttműködést biztosító ösztöndíj program bevezetése

Hatékony, célcsoport-orientált (szülők és oktatásban részt vevők) és a generációs elvárásoknak megfelelő kommunikációs elven és interaktív megoldásokon alapuló pályaaorientációs kampány keretében szükséges a beiskolázás lebonyolítása. A sikeres megvalósítás és finanszírozás érdekében ebben tevékeny részt kell, hogy vállaljanak:

- a Kormány,
- az adott szakképesítés felügyeletét ellátó minisztériumok,
- az egyházak és gyülekezeteik,
- a települési önkormányzatok,
- a programba bevont cégek, gazdaságok,
- az érintett iskolák, valamint a
- program koordinálói.

A beiskolázás tekintetében jellemző, hogy a legtöbb esetben a továbbtanulással kapcsolatos végső döntést a szülők hozzák meg, sok esetben függetlenül véleményüket attól, amit a gyermek szeretne, vagy elképzelt magának. Ebben az

esetben, amikor az új típusú képzés keretében 12. betöltött életévtől az oktató-nevelő, 16. betöltött életévtől a szakképzés kezdődne meg, a jogszabályi előírások is szükségessé teszik, hogy együttműködés legyen a szülő, illetve felügyeletet ellátó és a képző között. A szülőnek, gondviselőnek vállalnia kell szerződés keretében, hogy a tanuló testi, lelki és szellemi nevelése bentlakásos rendszerű, speciális oktatás keretében folytatódik. Mivel az oktatás befektetés a jövőnkbe, ezért a program finanszírozásába több forrás bevonását is javaslom. Állami gondozásban lévők esetében a Magyar Állam képviselné a fiatal érdekeit. A szakképzésben való részvétel állami finanszírozása mellett, EU-s, illetve a duális képzésben részt vállaló cégek, gazdálkodó szervezetek közreműködési is szükséges.

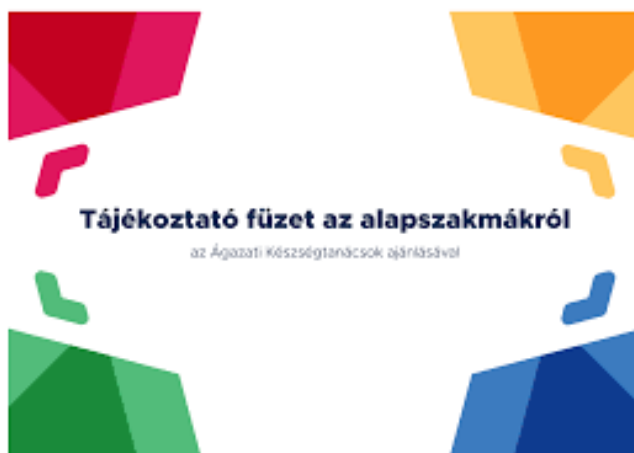
A képzést egy ösztöndíj rendszer kísérné. Ennek a lényege, hogy a képzési idő alatt megtakarítási számlára, vagy Magyar Államkötvénybe kerülne az ösztöndíj és abban az esetben lenne a fiatal felnőttnek hozzáférése az összeghez, ha sikeresen teljesíti a programot.

7.10. A meglévő és rendelkezésre álló erőforrások felhasználása a képzés kialakítása országos PILOT keretében

A program elindítását megelőzően szükséges megteremteni a bentlakásos képzési rendszer lehetőségeit és a megfelelően képzett oktató-nevelő stáb összeállítását. A lefolytatott intelligencia mérés alapján meg kell állapítani, az egyes tehetségterületeket és beazonosítani a szakmai orientációt.

A bevezetés előtt egy PILOT mintaprogram keretében lenne szükséges gyakorlati impressziókat gyűjteni annak érdekében, hogy a megvalósítás folyamatában szerzett tapasztalatokkal legyen mód finomítani a programot.

3. ábra. A „Tájékoztató füzet az alapszakmákról az Ágazati Készségtanácsok ajánlásával 2020” című kiadvány front borító

Forrás: „Tájékoztató füzet az alapszakmákról az Ágazati Készségtanácsok ajánlásával 2020” című kiadvány, <https://szakkepzes.ikk.h>

Javaslom, hogy a PILOT a nemzetgazdaság tekintetében kiemelt területén kerüljön lebonyolításra. Ez a terület a mezőgazdaság. A mezőgazdaság területéről ajánlott képzések a következők:

- Erdész
- Gazda
 - Állattenyésztő
 - Növénytermesztő
 - Lovász
- Kertész
- Mezőgazdasági gépész

Speciális képzési szakiránynak javaslom a magyar nemzeti értékek megmentése és fenntartása érdekében, a hagyományok által megőrzött évszázados tapasztalati tudás átadására azt, hogy a fenti képzéseken túl választható szakirányként szerepeljenek a Csikós, Kondás, Juhász, Gulyás képzések.

Mint azt a mátrai Ménes Birtok csikósa Bordás Ádám is mondja és tartja: „A hagyományokat nem őrizni kell, hanem beleszületni. Őrizni a Ménest kell.” A képzéseket az alábbi helyekkel kötött együttműködés keretében javaslom megvalósítani:

- Hortobágyi Nonprofit Kft mátrai Ménesbirtok
- Bábolna Nemzeti Ménesbirtok
- Bábolnai Nemzeti Ménesbirtok Dióspusztai Ménes
- Nemzeti Ménesbirtok és Tangazdaság Zrt.
- Állami Erdőgazdaságok
- Országos Erdészeti Egyesület

A megnövekedett képzési idő lehetőséget biztosít arra is, hogy a 12-16. életév között, majd azt követően is a személyiségfejlődés megfelelő irányú fejlesztése és fejlődése érdekében a képzési program szerves részélt képezzék a jelenlegi alapszakmák jegyzékében a kreatív terület szakképesítései közé tartozó, kézügyességet, finom motorikus mozgást és kreativitást igénylő képzések párhuzamos oktatásának. Ezek a következők:

- Bőrtermék-készítő
 - Bőrdíszműves
 - Cipőkészítő
- Asztalos
- Kárpitos
- Textilgyártó
 - Fonó
 - Szövő
 - Kötő
 - Nemszőtt-termék gyártó

Ez a képzési konstrukció racionális, emocionális és morális szintű fejlesztéshatástani eredményein túl lehetőséget biztosít arra is, hogy az oktatásban-szakképzésben részt vevő tanuló a végzést követően a munkaerő-piac szempontjából képes a több lábón állásra is.

Ezzel az összetett nevelésmetodikával megvalósítható, hogy a végzetek az alábbi értékekkel rendelkezzenek:

- Testileg, lelkileg megerősített egészséges személyiség.
- A természetközeli emberek nyíltsága, természet és ember harmonikus együttélésének képessége, természeti bölcsességek ismerete.
- Következetesség és felelősségvállalási képesség.

- A magyar értékek és hagyományok iránt elkötelezettség és tisztelet.
- Erős hit és magas szintű érzelmi intelligencia.

Szakirodalomjegyzék

András, I., Bálint, J., Szabó, F. (szerk.) (1995). *Kerkai Jenő emlékezete*. Budapest: Kerkai Jenő Intézet.

Balázs, B. (2019). *10 dolog, amiért még mindig nincs jobb a finn iskolánál*. Dívány. <https://divany.hu/szupertanar/2019/07/29/finn-iskola/>

Berne, E. (2009). *Transactional Analysis in Psychotherapy*. La Vergne, Tennessee: BN Publishing.

Berne, E. (2019). *Emberi játszmák*. Budapest: Háttér Kiadó Kft.

Farkas, Gy. (1992). *A KALOT-mozgalom és népfőiskolái*. Érd: Érdi Polgárok Népfőiskolája.

Goleman, D. (1998). *Working With Emotional Intelligence* New York: Bantam Books.

Goleman, D. (2008). *Érzelmi intelligencia*. Lélek kontroll sorozat. Budapest: Háttér Kiadó Kft.

Győrpál, Zs., Topuzidu, J. X.a (szerk.) (2018). *A korai iskolaelhagyás megelőzése Erasmus+ projektek tükrében*. Budapest: Tempus Közalapítvány. https://tka.hu/docs/palyazatok/korai_iskolaelhagyas_kotet_vegleges_web.pdf

Kerner, T. (2011). *Sziklaszilárd önbecsülés. Hogyan építhetsz megingathatatlan önbizalmat mentális állóképességed fejlesztésével*. Budapest: Bagolyvár Könyvkiadó.

Neale, S., Spencer-Arnell, L., Wilson, L. (2015). *Érzelmi intelligencia coaching - A vezető, a coach és az egyéni teljesítmények fejlesztése*. Veszprém: Oktker-Nodus Kiadó.

Nemes, O. (2019). *Generációs mítoszok*. Budapest: HVG Könyvek.

Petrás, É. (2019). *Katolikus Szociális Népmozgalom. Múltunk jelene, 75 éves a kereszténydemokrácia*. Brankovics Alapítvány. <https://barankovics.hu/katolikus-szocialis-nepmozgalom/>

Petrás, É. (2019). *Nagy Töhötöm életei. Vallás és társadalom*. Brankovics Alapítvány. <https://barankovics.hu/nagy-tohotom-eletei/>

Takáts, Á. (2008). *Ki volt Kerkai Jenő jezsuita atya? Kerkai atya négyes alapszemlélete*. Katolikus Ifjúsági és Felnőttképzési Egyesület (KIFE) http://www.kife.hu/sites/default/files/ki_volt_kerkai_jeno_jezsuita_atya.pdf

Egyéb források: jogszabályok, irányelvek

2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről

12/2020. (II. 7.) Korm. rendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról
Magyarország Kormánya 1168/2019. (III. 28.) Korm. határozata

277/1997. (XII. 22.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzésről, a pedagógus-
szakvizsgáról, valamint a továbbképzésben részt vevők juttatásairól és
kedvezményeiről

2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről

11/2020. (II. 7.) Korm. rendelet a felnőttképzésről szóló törvény végrehajtásáról

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

Szakképzés 4.0 – A Szakképzés és felnőttképzés megújításának középtávú
szakmapolitikai stratégiája, a szakképzési rendszer válsága a negyedik ipari
forradalom kihívásaira (Innovációs és Technológiai Minisztérium 2019.)

Oktatás és Képzés: EU szakpolitikák korai iskolaelhagyás

https://ec.europa.eu/education/policies/school/early-school-leaving_hu

Oktatás és Képzés: EU szakpolitikák

https://ec.europa.eu/education/policies/school/about-school-policy_hu

Oktatás és Képzés: EU szakpolitikák Uniós intézkedések a szakképzés területén

https://ec.europa.eu/education/policies/eu-policy-in-the-field-of-vocational-education-and-training-vet_hu

Egyéb internetes források

EDULINE – Eduline.hu, a piacvezető oktatási portál. <http://eduline.hu/>

Ezekadánok! (blog) (2018) *A gyerek egész személyiségét figyelembe kell venni.*
https://ezekadanok.blog.hu/2018/07/28/a_gyerek_egesz_szemelyiseget_figyelembe_kell_venni

Központi Statisztikai Hivatal. <http://www.ksh.hu/>

Világ Iskolái (blog) (2016) *A dán iskolai modell.*

<https://vilagiskolai.wordpress.com/2016/01/17/a-dan-iskolai-modell/>

A PREVENTIVE APPROACH TO THE REDUCTION OF EARLY SCHOOL LEAVING (ESL) AND DROPOUT, THE IMPLEMENTATION OF A NEW TRAINING AND VOCATIONAL TRAINING METHOD

MELINDA MEZI - RÓBERT GIPP

The study will attempt to offer an effective alternative method to manage or prevent early school leaving and school dropout by presenting a new approach and exploring a new context. The cornerstones of the program are religious education, intelligence-based talent assessment, as well as knowledge transfer based on knowledge elements. The training principles rely on the outstanding results of the KALOT program (*a movement of a catholic youth organisation in Hungary launched before World War II*) and the unity of physical and mental education. The aim of the method is to make the young adult age group in Hungary happier, more successful and healthier, and help them meet the current labour market expectations.

Keywords: early school leaving (ESL), dropout, KALOT principles and program, emotional intelligence (EQ) development, vocational training

A KÖZÖSSÉGI OLDALAK HASZNÁLATÁNAK KOCKÁZATAI SERDÜLŐKRE NÉZVE

CSIPKÉS HAJNALKA-SZENDE, PHD

Absztrakt

A szerző doktori tézisének összefoglalója azon kockázatokat elemzi, amelyek a közösségi oldalak használata során, a serdülőket érintik. Ezen kockázatok az elektronikus zaklatás különböző formáira irányulnak, mint a szexing, grooming, sőt szélsőséges esetekben akár gyermekpornográfia. Feltárásra kerülnek azon társadalmi-gazdasági, társadalmi-kulturális és online magatartásbeli tényezők, amelyek a kitettséget befolyásolják. A kutatás kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésével, 303 tízedik osztályos kolozsvári diákot, néhány szülőt és pedagógus tanárt vont be az adatgyűjtésbe. Az eredmények tekintetében: az online térben töltött idő, a nyilvánossá tett személyes adatok mennyisége, az ismeretlen személyek által kezdeményezett kapcsolatok elfogadásának aránya, a felhasználói fiókok száma, a laza szülői felügyelet – bizonyultak befolyásoló tényezőknél. Végül, néhány olyan preventív intézkedést azonosít a szerző, amelyek csökkenthetik a serdülők kitettségét az online kockázatoknak.

Kulcsszavak: közösségi oldalak, online kockázatok, befolyásoló tényezők, prevenció, serdülők

1. Bevezetés

A tanulmány a szerző doktori tézisének eredményeit foglalja össze. Célja azoknak a kockázatok a feltárása, amelyek a közösségi oldalakat használó serdülőket érhetik. Az online felhasználók számának növekedése a virtuális zaklatás jelenségének terjedését eredményezte. A kutatás szociológiai, illetve jogi szempontból közelíti meg a közösségi oldalakon fellelhető kockázatokat, valamint a serdülők digitális védelemét. Livingston és Haddon (2009) szerint a kiskorúakat érintő kockázatok az elektronikus zaklatás (*cyberbullying*), szexuális tartalmú üzenetek küldése és fogadása (*sexting*), a gyermekekkel való szexuális céllal történő kapcsolatfelvétel (*grooming*), valamint a gyermekpornográfia. A kitettség mértékét befolyásolhatják a különböző társadalmi-kulturális, társadalmi-gazdasági és viselkedési tényezők.

A *cyberbullying* a számítógépes zaklatás/online zaklatás (*cyberstalking*) speciális formája, amely kizárólag kiskorúakra irányul (Vasiu-Vasiu 2011). Ennek értelmében mindkét jelenség azonos tartalmú, csak a sértettek személyét illetően térnek el egymástól. Willard (2004) szerint a *cyberstalking* online zaklatást jelent, amely egy bizonyos személy ellen irányul és érzelmi stresszt okoz. Célja a félelemkeltés, riasztgatás és háborgatás. A tettesek, legtöbbször az áldozat adatlapján elérhető személyes információk felhasználásával gyűjtenek adatokat a bántalmazottakról, vagy esetenként akár illegális adatszerzéshez is folyamodnak (Willard 2004).

A *sexting* erotikus tartalmú üzenetek vagy képek telefon és számítógép segítségével történő küldését és fogadását jelenti különböző alkalmazásokon, interaktív online platformokon, illetve közösségi oldalakon keresztül (O'Keefe-Clarke-Pearson 2011). A *sexting*, mint fogalom, 2005-ben jelent meg a *Pew Research Center* amerikai kutatás nyomán (Anderson-Jiang 2018). Általában a *sexting*-et a

szakirodalom a zaklatástól külön kezeli, azonban léteznek olyan vélemények is, mely szerint a *sexting* az internetes bántalmazás egyik formáját képezi (Domokos 2014). Lenhart (2009) szerint a kiskorúak jelentős része gyakran küld és fogad szexuális tartalmakat. Ezen intim tartalmak megosztása adott esetben bűncselekménynek, gyermekpornográfiának minősülhetnek, így az ilyen tartalmú üzenteket küldő serdülőből elkövető válhat (Walker-Moak 2010). A szexuális tartalmak véletlenszerű hozzáférése kényszerített *sexting*-nek, illetve elektronikus zaklatásnak is tekinthető (*cyberbullying*) (Ringrose et al 2013).

A *grooming* a kiskorúak bántalmazásának azon formája, mely a gyermekekkel való szexuális céllal történő kapcsolatfelvételt jelenti. A *grooming* során egy felnőtt bizalmi kapcsolatot alakít ki egy kiskorúval annak érdekében, hogy a későbbiekben szexuálisan zaklassa a kiskorút (Vasiu-Vasiu 2011). O'Connell (2003) kidolgozta a *grooming* elméletet, mely szerint a gyermekekkel való szexuális céllal történő kapcsolatfelvétel egy öt lépésből álló folyamat: barátkozási szakasz (*friendship forming stage*), kapcsolatformáló szakasz (*relationship forming stage*), kockázatértékelési szakasz (*risk assessment stage*), kizárólagosság (*exclusivity stage*) és szexuális szakasz (*sexual stage*). A szakaszok az elkövető szándékától függően változhatnak, léteznek olyan tettesek, akik több időt töltenek egy bizonyos szakaszban, vagy akár az egész folyamatot egyetlen lépésbe tömörítik (Wollis 2011).

A gyermekpornográfia bűncselekménynek minősül és szorosan kapcsolódik a bántalmazáshoz, szexuális kizsákmányolás különböző formáihoz, a pornográfiához, illetve a kiskorú veszélyeztetéséhez. A kiskorúakra irányuló veszély hatalmas, mivel a virtuális térben résztvevők száma korlátlan, valamint ezek a tartalmak rendkívül gyorsan terjednek az online térben (Paraschiv 2013).

A fentiek tükrében számos gyermekvédelmi intézkedés született az ENSZ tagállamainak közreműködésével, valamint az Európai Unió szintjén is, melyek a kockázatok megelőzése, illetve leküzdése érdekében, többek között a gyermekek, a szülők és a tanárok tájékoztató kampányaira, a különböző közösségi oldalakkal való együttműködésre, illetve forródrótok létrehozására irányultak.

2. Módszer

A közösségi oldalak használatából eredő kockázatokat kvantitatív és kvalitatív módszerek alkalmazásával történt, az adatgyűjtésre Romániában, Kolozsváron került sor a megyei Tanfelügyelőség jóváhagyásával. A minta véletlenszerű rétegezett eljárás szerint került kialakításra. Az alapsokaságot a 2017-2018-as tanévben összesen beiskolázott 2753 tízedik osztályos diák képezte, akik 40 tanintézet 102 iskolai osztályban oszlanak el. A mintába véletlenszerűen kiválasztás során 14 osztály került be, összesen 303 diák, tekintettel az osztályok szakirány szerinti eloszlására: elméleti (50%), vokacionális (művészeti, pedagógiai, teológiai, sport) (21,6%) és műszaki (29%). Az adatok feldolgozása SPSS statisztikai programmal készült.

A kutatást és a kérdőívek összeállítását hasonló témájú kutatások ihlették (Kalmus-Blinka-Ólafsson 2015; Lenhart 2009), különös tekintettel az EU Kids Online II (Haddon-Livingstone 2014) és Save the Children Romania (2014) "Tanulmány az internethasználatáról a családban" című kutatásokra.

A kvalitatív adatgyűjtést a kutatásban részt vevő egyik osztályban tanulókkal és szülőikkel felvett fókuszcsoporthoz interjú, valamint kilenc tanárral felvett egyéni, félig strukturált interjú képezte.

A kutatási kérdések a demográfiai jellemzőkre, az online magatartásokra, a tapasztalt kockázatokra, valamint a megelőző intézkedésekre vonatkoztak.

3. Eredmények

3.1. Társadalmi-gazdasági és kulturális háttér

A résztvevő diákok (n=303) közül 51,2% (n=155) lány és 48,8% (n=148) fiú. Minden alany tízedik osztályos tanuló, 15-17 éves korosztályokat képviselnek.

A diákok (n=301) közül 49,2% (n=148) arányban a család havi jövedelme közepes, 35,2% (n=106) úgy véli, hogy a jövedelmük magas. 8,6% (n=26) alacsony jövedelemről nyilatkozott, míg 6,3% (n=19) nagyon magas jövedelmet jelölt meg. A család jövedelme nincs összefüggésben a szülők iskolai végzettségével (az anyák esetében a valószínűségi próba: $\chi^2=18.994$, $DF=16$, $N=258$, $p=.269$ és az apák esetében: $\chi^2=22.839$, $DF=16$, $N=249$, $p=.118$). Továbbá a családi tulajdonban levő javak (lakás, gépkocsi, nyaraló stb.), sem az elektronikai készülékek megléte (mint például az okos telefon, laptop, PC, játékkonzol) nem mutatott összefüggést a szülők iskolázottságával. A külföldön dolgozó szülők aránya alacsony, 86,8% (n=263) nem dolgozik külföldön.

A család jövedelme összefüggésben áll a diákok által végzett iskolán kívüli tevékenységek számával ($\chi^2 = 34.459$, $DF=20$, $N=301$, $p<.05$), de mindössze gyenge pozitív korrelációs viszony észlelhető ($r(301)=-.17$, $p<.01$).

A tinédzserek társadalmi-kulturális környezete befolyásolja a digitális térben tapasztalt magatartásokat. Az alanyok felekezeti hovatartozását tekintve (n=286) többségük, azaz 67,5% (n=193) ortodox vallású, 9,8% (n=28) római-katolikus, 12,2% (n=35), protestáns, 3,8% (n=11) neoprotestáns, 4,2% (n=12) görög-katolikus és 2,4% (n=7) ateistának vallja magát. A tanulók (n=301) válaszai szerint 54,6% (n=164) vallásosnak, 25,9% (n=78) bizonytalanak és 19,6% (n=59) nem vallásosnak vallja magát.

A serdülők 69,4%-a (n=209) városi és 30,6%-a (n=92) vidéki származású.

A városi környezetben élő családok körében magasabb a felsőoktatásban részesült anyák száma (64,8%, n=118) a vidéki területeken élőkhez képest, ahol a legtöbb anya középiskolai tanulmányokkal rendelkezik (44%, n=33). Ebből következik, amint a valószínűségi próba is igazolja, hogy statisztikailag szignifikáns kapcsolatban áll az anya iskolázottsága és a család lakóhelye ($\chi^2=29,764$, $DF=4$, $n=257$, $p<.01$). A Pearson féle korrelációs együttható mérsékelt ($r(257)=-.336$, $p<.01$).

A megkérdezettek 28,4%-ának (n=86) nincs testvére, 58,1%-ának (n=176) egy testvére van, és 13,5%-nak (n=41) pedig több testvére van.

A Kolozsváron tanuló diákok többsége, azaz 61,1% (n=185) a szüleivel (vagy egyik szülőjével) és testvéreivel együtt él. 34,3% (n=104) csak a szülőkkel él, és 4,6%-a (n=14) egyéb rokonnal vagy más személyekkel él egy háztartásban.

A válaszadó serdülők (n=301) 29,2%-a (n=88) ítéli úgy, hogy naponta elég időt tölt szüleivel, 28,9% (n=87) kevésnek becsülte az együtt töltött időt, 17,6% (n=53) nagyon kevés időt tölt a szülőkkel. Továbbá a diákok 15,3% (n=46) sok időt tölt a szüleivel, és 9% (n=27) nagyon sok időt.

A társadalmi-kulturális környezetet leíró változókkal végzett főkomponens analízis három olyan összetevőt mutat, amelyekhez tartozó sajátértéke nagyobb, mint 1.0, ami a teljes variáció 57%-át magyarázza. Ebből az következik, hogy a szociokulturális változók legnagyobb hányadát egyetlen összetett faktor

magyarázza a legjobban: a szülők végzettsége, az iskolán kívüli tevékenységek száma és a diákok tanulmányi helyzete.

3.2. A közösségi oldalak használatának szokásai a serdülők körében

A X. osztályos serdülők a következő közösségi oldalakat használják: *Facebook* 98%-ban (n=297), *Instagram* 77,6%-ban (n=235) és *Snapchat* 70,3%-ban (n=213).

Minden tanulónak több oldalon is lehet felhasználói profilja: 17,2%-nak (n=52) 1-2 felhasználói profilja van, 42,1% (n=127) 3-4 profillal rendelkezik, 27,9 % (n=84) 5-6 közösségi oldalhoz fér hozzá, míg 11,6%-nak (n=35) hét vagy annál több felhasználói hozzáférése van.

A kedvenc oldalak közé sorolható a *Facebook* 44,2 %-al (n=134), ezt követi a *Snapchat* 33,7%-al (n=102), míg a harmadik helyen az *Instagram* áll (33%, n=100).

Ezen eredmények megfelelnek az amerikai Pew Research Center által végzett kutatásában jelzettekkel, mely szerint a megkérdezett 13-17 év közötti fiatalok 51%-a használ *Facebook*-ot (Anderson-Jiang 2018). A legnépszerűbb online felületek a *Youtube* (85%), *Instagram* (72%) és *Snapchat* (69%). A *Facebook* felhasználóinak száma jelentősen visszaesett egy 2015-ben végzett kutatás eredményeihez viszonyítva, amikor a fiatalok 71%-a használta a *Facebook*-ot (Anderson és Jiang, 2018).

A kutatásunkban résztvevő X. osztályos tanulók 16,1% (n=48) naponta több mint 3 órát töltenek online közösségi oldalakon, 27,1% (n=81) naponta 2 és 3 órát, 35,1% (n=105) 1-2 órát, míg 21,7% (n=65) kevesebb mint egy órát tölt ezzel a tevékenységgel.

A serdülőkkel végzett fókuszcsoport-jelentés kiegészítő információi szerint:

- a résztvevők az okostelefonjaikon kívül nem használnak más elektronikai eszközöket a közösségi oldalak eléréséhez, valamint folyamatosan elérhetőek az online közösségi oldalaikon.
- a leginkább használt oldalak a *Facebook*, *Instagram* és *Snapchat*: ezek képezik egyben a kedvenc oldalakat is;
- a serdülőket zavarja a közösségi oldalakon a felnőttek jelenléte: az *Instagram* és *Snapchat* ebben a tekintetben menedéket jelent számukra;
- a serdülők a *Facebook-on* azért adtak meg hamis életkort, hogy bizonyos tiltott tartalmakhoz is hozzáférhessenek;
- a közösségi oldal fiókjának biztonsági beállításait a serdülők arra használják, hogy a felnőtteket kizárják vagy korlátozzák a személyes tartalmaik megtekintésében (elsősorban a szülők, rokonok és családi barátok korlátozására, kizárására irányul);
- A *Snapchat* alkalmazása biztosítja serdülőkorú felhasználói számára a legmagasabb intimitási fokot.

Az online ismerősöket illetően, a tanulók 30,9%-a (n=92) 300 és 500 baráttal rendelkezik a kedvenc közösségi oldalán, 26,2%-nak (n=78) kevesebb, mint 300 ismerőse van, míg 24,8% (n=74) 500 és 1000 virtuális baráttal számol. 18,1% (n=54) azon tanulók aránya, akik több mint 1000 online ismerőst tartanak számon.

Kijelenthető tehát, hogy minden X. osztályos serdülő napi szinten közösségi média felhasználó, valamint ezen hálózatok segítségével viszonylag magas számú ismerőssel tart kapcsolatot.

A testvérek száma szignifikáns kapcsolatot mutat az online ismerősök számával, vagyis akiknek egy vagy több testvérük van, az online ismerőseik száma is

magasabb ($\chi^2=22.189$, $DF=6$, $N=298$, $p<.01$, gyenge korrelációs együttható $r(298)=-.099$, $p=.046$).

Hét online viselkedésre vonatkozó változó lett főkomponens analízis alá vetve. A KMO értéke .657, a vizsgálat során három komponens sajátértéke 1.0-nél nagyobb, valamint ebből két komponens magyarázza a teljes variancia 43%-át:

1. sz. összevont faktor: a nyilvános személyes adatok mennyisége, a barátkérések elfogadása és a barátok száma;

2. sz. összevont faktor: a közösségi oldalak felhasználói fiókjainak száma, az online eltöltött idő és a szülői beavatkozás mértéke.

A szocio-gazdasági változókkal végzett többszörös lineáris regressziós számítás a kolozsvári X. osztályos tanulók online viselkedésének előrejelzését célozta. Az előzetes vizsgálat szerint az adatok megfelelnek a normalitás, linearitás, multikollinearitás és homoszkedaszticitás követelményeinek.

Az első összevont viselkedési faktor esetében (mely a nyilvános személyes adatok mennyiségét, a barátkérések elfogadását és a barátok számát tartalmazza) a regressziós modell által magyarázott teljes variancia hányad elhanyagolandó mértékű és statisztikailag nem szignifikáns ($R^2=1.7\%$, $F(5,282)=.995$, $p=.421$ ANOVA teszt).

A második összevont viselkedési faktor esetében (mely a közösségi oldalak felhasználói fiókjainak számát, az online eltöltött időt és a szülői beavatkozás mértékét tartalmazza) a modell által magyarázott teljes variancia hányad $R^2=4,3\%$, $F(5,283)=72.532$, $p<.05$ -ANOVA teszt. Ez a regressziós modell bár szignifikáns, de a szocio-gazdasági változók csak kis mértékben hatnak a serdülők online viselkedésére.

A Net Children Go Mobile tanulmánya hasonló eredményeket hozott a serdülők online viselkedésére vonatkozóan, mely szerint szintén elhanyagolandó a szociális-gazdasági háttértényezők hatása az online viselkedésre (Velicu et al 2014).

A szocio-kulturális változókkal végzett többszörös lineáris regressziós számítás. Ebben a esetben is az adatok megfelelőnek bizonyultak a számítás elvégzéséhez.

Az első összevont viselkedési faktor esetében (mely a nyilvános személyes adatok mennyiségét, a barátkérések elfogadását és a barátok számát tartalmazza) a regressziós modell által magyarázott teljes variancia hányad mindössze 3% (R^2), $F(4,194)=1.523$, $p=.197$ a regressziós számítás keretében elvégzett ANOVA teszt alapján. Tehát ez a predikciós modell nem szignifikáns.

A második összevont viselkedési faktor esetében (mely a közösségi oldalak felhasználói fiókjainak számát, az online eltöltött időt és a szülői beavatkozás mértékét tartalmazza) a modell által magyarázott teljes variancia hányad $R^2=13,4\%$, $F(4,194)=7.528$, $p<.01$ - az ANOVA teszt alapján. Ez a predikciós modell szignifikáns, viszont a szocio-kulturális változók csak kis mértékben hatnak ki a serdülők online viselkedésére. Hasonló eredményekre jutott az EU Kids Online II kutatás (Livingstone et al 2011), melynek jelentése szerint például a szülők iskolázottsága és a túlzott internet-használat közti összefüggés alacsony korrelációs szintet mutat (Šmahel-Blinka 2012).

3.3. A közösségi oldalakon jelen lévő kockázatok

A közösségi oldalak kiskorú felhasználói a kutatás eredményei szerint az alábbi veszélyeknek vannak kitéve:

Sexting – az érvényes válaszok alapján (n=298) a szexuális tartalmú üzenetek vagy képek küldésére vonatkozóan a serdülők 17,1%-ban (n=51) ismerték el azt, hogy küldtek már ilyen jellegű tartalmakat. Régebbi kutatások szerint (Livingstone et al 2011) a *sexting* jelensége a romániai serdülők mindössze 3%-át érintette (bár ez a kutatás fiatalabb korosztályokat is vizsgált 9 és 16 év között). Az adatok a jelenség gyakoriságának kapcsán növekvő tendenciát mutatnak. Az érvényes válaszok (n=300) alapján 44,3% (n=133) kapott már szexuális tartalmú üzenetet vagy képet. A kolozsvári 10. osztályos diákok (n=298) közül 23,8% (n=71) tett közzé valamelyik közösségi oldalon olyan képeket, amelyek fürdőruhában vagy fehérneműben ábrázolják őket, ami az online zaklatás különböző formáinak kockázati tényezője is lehet. A válaszadók (n=300) közül 18,7% (n=56) jelezte, hogy ismeretlen személyek kértek már tőlük intim testrészeikről készült képeket.

Az ismeretlen személyekkel való találkozás szintén kockázati magatartásnak számít a serdülők körében: 44,6% (n=133) jelezte, hogy találkozott már olyan személyekkel, akiket előzetesen online ismert meg.

A szexuális-cyberbullying a serdülők online szexuális zaklatás kockázatára vonatkozik. Adataink szerint a vizsgált alanyok (n=295) közül 12,5%-ot (n=37) zaklattak már online szexuális tartalmakkal, valamint 2,7% (n=8) vallotta be, hogy szándékosan zaklatott más személyeket szexuális tartalmakkal.

A serdülők neme a következő online szexuális jellegű kockázatokkal áll összefüggésben:

A szexuális tartalmak küldését és fogadását illetően a fiúk nagyobb kockázatnak vannak kitéve, mint a lányok (Fisher-egzakt teszt: $p < .01$, gyenge szignifikáns Pearson féle korreláció: $r(277) = .286$, $p < .01$). Az online zaklatást a fiúk hajlamosabbak elkövetni, mint a lányok (Fisher-egzakt teszt: $p < .01$, gyenge szignifikáns korreláció: $r(282) = .180$, $p < .01$). A *sexting* által okozott szenvedés jellemzőbb a lányokra, mint a fiúkra (Fisher-egzakt teszt: $p < .01$, gyenge szignifikáns Pearson féle korreláció: $r(266) = -.200$, $p < .01$).

Ezen eredmények összhangban állnak más kutatások eredményeivel, melyek szerint a fiúk nagyobb arányban követnek el szextinget, mint a lányok (Save the Children Romania, 2014).

A közösségi oldalak használatához köthető szexuális kockázatok egymáshoz viszonyítva is korrelációs viszonyban állnak:

- Szexuális tartalmak (fényképek és üzenetek) küldése és fogadása: erős pozitív korrelációs együttható ($r(264) = .517$, $p < .01$). Azon serdülők, akik hajlamosak ezen tartalmak küldésére, szintén nagyobb arányban fogadnak hasonló tartalmakat.
- A szexuális tartalmak küldése és fürdőruhás képek küldése: a korrelációs együttható pozitív, de gyenge ($r(275) = .196$, $p < .01$). Azok a diákok, akik küldtek már szexuális tartalmakat, hajlamosabbak magukat fürdőruhában vagy fehérneműben ábrázoló képek küldésére is.
- A szexuális tartalmak küldése és az, hogy ismeretlen személyek kértek már tőlük intim képeket is összefüggést mutat: a korrelációs együttható gyenge ($r(257) = .274$, $p < .01$). Azok a diákok, akik küldtek már szexuális tartalmakat, jobban ki vannak téve annak, hogy ismeretlen személyek kérjenek tőlük intim testrészeket ábrázoló képeket.
- A szexuális tartalmak küldése és az online szexuális zaklatás elkövetése is gyenge szignifikáns korrelációt mutat: ($r(162) = .161$, $p < .01$). Azon diákok, akik küldtek már szexuális tartalmakat, nagyobb arányban hajlamosak online szexuális zaklatást elkövetni.

- A szexuális tartalmak fogadása és a fürdőruhában vagy intim fehérneműben ábrázoló képek küldése gyenge szignifikáns korrelációs összefüggést mutat ($r(276)=.268, p<.01$). Azon serdülők, akik fogadtak már szexuális tartalmakat nagyobb arányban hajlamosak magukról fürdőruhában vagy fehérneműben ábrázoló képeket küldeni.
- A szexuális tartalmak fogadása és annak gyakorisága, hogy ismeretlenek hányszor kértek tőlük intim képet szignifikáns, de mérsékelt korrelációs viszonyban áll ($r(259)=.487, p<.01$). A szexuális tartalmakat fogadó gyermekek nagyobb arányban ki vannak téve annak a veszélynek, hogy a közösségi oldalakon keresztül, intim fényképeket kérjenek tőlük ismeretlen személyek.
- A szexuális tartalmak fogadása és az ismeretlenekkel való találkozások gyakorisága között gyengén szignifikáns korrelációs összefüggés áll fenn ($r(276)=.265, p<.01$). Azok a serdülők, akik szexuális jellegű tartalmakat fogadtak, hajlamosabbak az ismeretlen személyekkel való találkozásra.
- A szexuális tartalmak fogadása és a szexuális zaklatás áldozatává válás közötti szignifikáns korrelációs együttható gyenge ($r(247)=.209, p<.01$). A szexuális tartalmak fogadása és más személyek zaklatása közötti szignifikáns korrelációs együttható gyenge ($r(263)=.189, p<.01$).
- A serdülő által magát fürdőruhában vagy fehérneműben ábrázoló képek közzététele és az ismeretlen személyekkel való találkozás kockázata közötti összefüggés gyengén szignifikáns ($r(296)=.224, p<.01$). Ezáltal valószínűsíthető, hogy azok, akik önmagukról intim képeket tesznek közzé, nagyobb hajlandósággal találkoznak az online térben ismeretlen személyekkel.
- Az ismeretlen személyek által kért intim fényképek kockázata összefügg a találkozásra való hajlandósággal, a korrelációs együttható bár szignifikáns, gyenge együttmozgást mutat ($r(274)=-.129, p<.05$).
- Az ismeretlen személyek által kért intim fényképek kockázata összefügg az online zaklatás áldozatává válással, gyenge szignifikáns korrelációs együtthatóval ($r(245)=-.265, p<.01$).

A szexuális kockázati tényezők tehát gyenge korrelációs összefüggésben állnak egymással. Megállapítható, hogy a leggyakrabban felmerülő kockázati tényező a *sexting*, mely mérsékelt korrelációs együtthatóval összefüggésben áll a *cyberbullying* jelenségével. Ezzel szemben a korrelációs együtthatók alacsonyak az önmagukat kockáztatnak kitevő serdülők és a *grooming* között.

A kockázati tényezők logisztikus regressziós elemzése a kockázati magatartások valószínűségének előrejelzése céljából az alábbi eredményeket hozta:

- a szexuális tartalmak küldésének kockázata 9-szer valószínűbb a fiúknál, mint a lányoknál;
- a szexuális tartalmak küldésének kockázata 2-szer nagyobb az esélyhányadosa azon tanulóknál, akik több időt töltenek offline tevékenységekkel;
- a szexuális tartalmak fogadásának kockázata 3-szor nagyobb az esélyhányadosa azon diákoknál, akik több személyes adatot tesznek nyilvánossá, könnyebben elfogadják az ismeretlen személyek barátkérdőit és több online ismerősük van;

- a szexuális tartalmak fogadásának kockázata 3-szor nagyobb az esélyhányadost mutat a fiúknál, mint a lányoknál;
- az ismeretlen személyek által kért intim fényképek kockázata 8-szor nagyobb az esélyhányadossal bír azon serdülőknél, akik több személyes adatot tesznek nyilvánossá, könnyebben elfogadják az idegen barátkérdőket és több online ismerősük van;
- az online megismert személyekkel való találkozás kockázatának 3-szor nagyobb az esélyhányadosa a fiúknál, mint a lányoknál;
- az online megismert személyekkel való találkozás kockázatának 2.5-szer nagyobb az esélyhányadosa azon serdülőknél, akik több személyes adatot tesznek nyilvánossá, könnyebben elfogadják az idegen barátkérdőket és több online ismerősük van;
- az online megismert személyekkel való találkozás kockázata 2.3-szor nagyobb esélyhányadossal bír azon serdülőknél, akik közösségi oldalainkon több felhasználói fiókkal rendelkeznek, több időt töltenek online és a szülői felügyelet is lazább;
- az online megismert személyekkel való találkozás kockázata 2-szer nagyobb az esélyhányadost mutat a magukat vallásosnak tartó diákoknál, mint a nem vallásos diákoknál.

Ezen esélyhányadosok alapján beazonosíthatóak azon online viselkedési tényezők, amelyek hozzájárulnak a zaklatás különböző formáival, vagy akár súlyosabb kockázatokkal szembeni kitettséghez.

4. Lehetséges prevenció intézkedések

A serdülőket veszélyeztető, a közösségi oldalakon jelen levő kockázatok csökkentése érdekében: fokozható a serdülők tájékoztatása a biztonsági beállítások használatának tekintetében; szükséges a szülői felügyelet gyakorlása és olyan védő intézkedések alkalmazása, mint például a hozzáférés korlátozása; a segítséget nyújtó forródrótok létesítése; barátok segítsége. Ezen kívül meg kell szervezni a szülők és a tanárok felkészítését a közösségi oldalak használatával járó kockázatok ismeretére.

Ezeket a javaslatokat a serdülőkkel végzett kérdőíves kutatás, a szülőkkel felvett fókuszcsoportos interjúk és a tanárokkal, pedagógusokkal folytatott interjúk alapján fogalmaztuk meg.

A közösségi oldalak veszélyeiről való tájékoztatását illetően a válaszadók (n=298) közül 66,4% (n=198) állítja, hogy iskolai kereteken belül feldolgozásra kerültek ezen online veszélyek, 17,1% (n=51) nem biztos abban, hogy részesültek hasonló felkészítésben, míg 16,4% (n=49) bevallotta semmilyen tájékoztatáson nem vett részt. Ettől eltekintve a serdülők többsége felelősségteljes magatartást tanúsít a közösségi oldalak használatakor. Az általuk nyilvánosan közzétett üzenetek tartalmára 71,8%-ban (n=214) odafigyelnek és gondolnak a következményekre, 22,1% (n=66) tartózkodik attól, hogy véleményt nyilvánítson és posztoljon, valamint 6% (n=18) elővigyázatlan a véleménye kifejezésében.

Az interjúm résztvevő kilenc tanár közül hárman hangsúlyozták, hogy a megfelelő nevelés hozzájárul a serdülő felelősségtudatának kialakításához, különösképpen, ha a szülő és serdülő között bizalmi viszony áll fenn. Arról is beszámoltak, hogy a líceumok szintjén a prevenció nem kap megfelelő hangsúlyt.

Minden megkérdezett tanár egyetértett abban, hogy a pedagógusokat, a szülőket és serdülőket egyaránt részesíteni kellene megelőző jellegű képzetekben.

A megkérdezett serdülők (n=299) a közösségi oldal beállításáról 40,5%-ban (n=121) azt nyilatkozta, hogy részlegesen privát beállításokat használ, 32,8% (n=98) privát beállításokkal rendelkezik, 21,4% (n=64) online fiókja nyilvános, míg 5,4% (n=16) nem tudta megmondani, hogy milyen a fiókjának biztonsági beállítása. A serdülő lányok gyakrabban használják a közösségi oldalak biztonsági beállításait, mint a fiúk ($\chi^2=18.974$, $DF=3$, $N=299$, $p<.01$, a korrelációs együttható gyenge $r(299)=-.201$, $p<.01$).

A fókusz-csoport alkalmával kiderült, hogy a serdülők hamar felismerik, ha valaki rejtett szándékkal próbál kapcsolatba lépni velük, az alapján, hogy egy közösségi fiók adatai mennyire tűnnek valósak, illetve milyen kapcsolatokat tartalmaz. A serdülők nem magukat szeretnék védeni a biztonsági beállításokkal, hanem a felnőtteket szeretnék kizárni, hogy az általuk közzétett tartalmakat ne láthassák.

A szülői beavatkozást és korlátozást illetően a válaszadók (n=300) 30,3%-a (n=91) nem részesül semmilyen felügyeletben, 44%-uk (n=132) esetében a szülők mindössze érdeklődést tanúsítanak, 13% (n=39) esetében a szülő tanácsokkal látja gyermekét, 10,7%-ban (n=32) a szülő valóban beavatkozik a gyermeke online viselkedésébe, ha szükségesnek tartja, míg alanyaink 2%-a (n=6) állandó felügyeletben részesül.

A szülőkkel töltött idő összefüggésben áll a gyermek online tevékenysége fölött gyakorolt felügyelettel ($\chi^2=31.062$, $DF=16$, $N=298$, $p<.05$; a korrelációs együttható gyenge $r(298)=.234$, $p<.01$). Azon családokban, ahol a kulturális tevékenységek gyakoribbak, a gyermek online viselkedésének szülői felügyelete is hangsúlyozottabb ($\chi^2=33.18$, $DF=16$, $N=300$, $p<.01$); a szignifikáns korrelációs együttható gyenge $r(300)=-.178$, $p<.01$).

A vallásos tevékenységek szintén összefüggenek a szülők által gyakorolt felügyelettel ($\chi^2=51.826$, $DF=20$, $N=297$, $p<.01$); a korrelációs együttható mérsékelt, $r(297)=-.294$, $p<.01$). Tehát a vallásos tevékenységeket gyakorló családban a serdült is jobban felügyelik.

A szülőkkel végzett fókusz-csoport eredményei szerint többségük beszélt a gyermekével az online magatartás veszélyeiről és a biztonságos internethasználatról, valamint foglalkoztatja őket a gyermekük online tevékenysége. Azonban aggodalmukat fejezték ki a mobil applikációkkal kapcsolatosan, amelyek használatára nincs rálátásuk.

Az egyéb prevenciós eszközök közé számítanak a hozzáférés korlátozása, a *hotline*-ok és a más személyek által nyújtott segítség (szülők, tanárok, barátok).

A tanárokkal felvett interjúk során kilencből nyolcan állították, hogy a közösségi oldalak veszélyeket rejtenek a serdülők számára, ezért a korlátozás szükségesnek tűnhet. A tanárok szerint a serdülők nagyon befolyásolhatóak a szülői felügyelet hiányában. Mindezek ellenére a tanárok a megelőző nevelést és a veszélyek tudatosítását megfelelőbb eszköznek tekintik, mint a tiltást vagy korlátozást.

A *hotline*-ok tekintetében a megkérdezettek 24,2%-a (n=72) állítja, hogy vannak ismeretei az ún. forróvonalak létezéséről, 42,8% (n=127) bizonytalan, míg 33% (n=99) nem ismer hasonló oldalakat.

A más személyektől kért segítséggel kapcsolatosan, a kolozsvári X. osztályos serdülők (n=298) legnagyobb arányban 44,3% (n=132) a barátokhoz vagy más személyekhez fordulnának, 35,2% (n=105) a szüleit keresné fel, 23,8% (n=71)

viszont nem kérne segítséget senkitől. A serdülők 17,8%-a (n=53) a közösségi oldalnak jelentené, 2,3% (n=7) venné csak igénybe a forródrótokat. Mindössze 1,7% (n=5) venné igénybe a tanárai segítségét, amiből a tanár-diák viszony bizalmi alapjának hiányára lehet következtetni. A barátoktól kért segítségre vonatkozóan a szakirodalom úgy tartja, hogy ennek hatékonysága nem bizonyított (Velicu et al 2014).

5. Következtetések

Jelen összefoglaló tanulmány aktualitását az utóbbi években elterjedt online közösségi oldalakhoz való hozzáférés, valamint az ezzel összefüggésben álló visszaélések számának növekvése indokolta. Az online közösségi oldalak használata többféle kockázatot jelent a serdülőkre nézve. Bizonyos, a közösségi oldalak használatával kapcsolatos online magatartások hozzájárulnak a kockázatok növekedéséhez, mint például az online töltött idő, a nyilvánossá tett személyes adatok mennyisége, ismeretlenek által felajánlott találkozás elfogadása, a felhasználói fiókok száma vagy a laza szülői felügyelet.

A közösségi oldalak serdülőkre vonatkozó kockázatainak csökkentése érdekében megoldást nyújthat a biztonsági beállítások használata, a szülői felügyelet gyakorlása, bizonyos tartalmakhoz való hozzáférések korlátozása, szűrők alkalmazása, forródrótok létesítése, valamint a szülők, barátok és tanárok által nyújtott segítség.

Irodalomjegyzék

Anderson, M., Jiang, J. (2018). *Teens, Social Media & Technology 2018*. Washington DC: Pew Internet & American Life Project. Elérhető: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/> (letöltve: 2020.10.05.)

Domokos K. (2014). Cyberbullying: Zaklatás elektronikus eszközök használatával. *Alkalmazott Pszichológia*, 14(1), pp. 59-70.

Haddon, L., Livingstone, S. (2014). *The relationship between offline and online risks*. In Feilitzen, C. and Stenersen, J., (eds.) *Young people, media and health: risks and rights*. The Clearinghouse Yearbook 2014, Goteborg, Nordicom. pp. 21-32.

Kalmus, V., Blinka, L., Ólafsson, K. (2015). Does it matter what mama says: evaluating the role of parental mediation in European adolescents' excessive internet use. *Children & Society*, 29(2), pp. 122-133.

Lenhart, A. (2009). *Teens and Sexting: How and why minor teens are sending sexually suggestive nude or nearly nude images via text messaging*. Elérhető: http://www.ncdsv.org/images/pewinternet_teensandsexting_12-2009.pdf (letöltve: 2016.05.17.)

Livingstone, S., Haddon, L. (2009). *Eu Kids Online. Final Report*. Elérhető: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%202>

006-9)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf
(letöltve: 2016.08.17.)

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. (2011). *EU Kids online: Final Report*. EU Kids Online, London School of Economics & Political Science, London, UK.

Paraschiv, G. (2013). Creșterea pericolului pornografiei infantile pe Internet. (angolul: Increasing danger of child pornography on the Internet). *Acta Universitatis George Bacovia, Juridica* (2), pp. 445-460. Elérhető: <http://Juridica.Ugb.Ro/>
(letöltve: 2016.05.13.)

Ringrose, J., Harvey, L., Gill, R., Livingstone, S. (2013). Teen girls, sexual double standards and 'sexting': Gendered value in digital image exchange. *Feminist Theory*, 14(3), pp. 305-323.

Save the Children Romania (2014). *Studiu privind utilizarea internetului în familie*. (angolul: Study on the use of the Internet in the family). Elérhető: http://salvaticopiii.ro/upload/p0001000300010000_Raport%20cercetare%20safe%20internet%202014_web.pdf (letöltve: 2016.08.17.)

Smahel, D., Blinka, L. (2012). *Excessive internet use among European children*. Children, risk and safety on the internet: Research and policy challenges in comparative perspective. EU Kids Online, pp. 191- 204.

O'Connell, R. (2003). *A typology of child cybersexploitation and online grooming practices*. Cyberspace Research Unit, University of Central Lancashire. Elérhető: <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2003/07/17/Groomingreport.pdf> (letöltve: 2020.11.02.)

O'Keeffe G.S., Clarke-Pearson K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), pp.: 800-804.

Vasiu, I., Vasiu, L. (2011). *Criminalitatea în cyberspațiu*. (angolul: Crime in cyberspace). Universul Juridic, București.

Velicu, A., Mascheroni, G., Ólafsson, K. (2014). *Riscuri și oportunități în folosirea internetului mobil de către copiii din România*. (angolul: Risks and opportunities in the use of mobile internet by children in Romania). Project report Net Children Go Mobile, București, Ars Docendi.

Walker, J., Moak, S. (2010). Child's play or child pornography: the need for better laws regarding sexting. *ACJS Today*, 35(1), pp. 3-9.

Willard, N. (2004). *An Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Elérhető: <http://cyberbully.org/docs/cbcteducator.pdf> (letöltve: 2016.05.11.)

Wollis, M.A. (2011). *Online Predation: A Linguistic Analysis of Online Predator Grooming*. (Doctoral dissertation).

Elérhető:

<http://dspace.library.cornell.edu/bitstream/1813/23125/2/Wollis,%20Melissa%20-%20Research%20Honors%20Thesis.pdf> (letöltve: 2016.05.14.)

RISKS OF SOCIAL MEDIA FOR ADOLESCENTS

HAJNALKA-SZENDE CSIPKÉS, PHD

This article is a summary of the author's doctoral thesis written on online risks to which adolescent social media users are exposed. These risks can be defined as forms of online harassment, such as cyberbullying, sexting, grooming and, in extreme cases, even child pornography. Effects of socio-economic, socio-cultural and online behavioral factors on exposure are explored. The data collection was conducted by combining quantitative and qualitative methods, involving 303 tenth-grade students, as well as a few parents and teachers from Cluj-Napoca. In terms of results, time spent online, amount of disclosed personal data, rate of accepting random friend requests, number of user accounts and also loose parental control proved to be influencing factors. Finally, the study identifies some possible preventive measures that could reduce adolescents' exposure to online risks.

Keywords: social media, online risks, influencing factors, prevention, adolescents

ÉRTELMESES PÁRBESZÉD VAGY FUNDAMENTALIZMUS

DR. HABIL. ALBERT-LÓRINCZ CSANÁD

Absztrakt

Jelen eszmefuttatásban a szerző a demokratikus elveken alapuló neoliberális és a szubjektív meggyőződésen alapuló fundamentalista eszméket vizsgálja a hatalom legitimitációjának szempontjából. 20. század politikai ideológiái sorra bebizonyították hiányosságait. A mai, piacorientált kapitalista rendszerek a neoliberális piacgazdaság és a globalizmus ideológiája alapján szerveződnek, bár látni lehet gyengeségeiket. Napjaink Európai Uniója nemcsak eszmei, hanem tényleges megerősítésre szorulna, a társadalmi problémák hatékony kezelésében pedig egységesebb fellépésre volna szükség. Ilyen például a migráció kérdésköre vagy akár a kisebbségek helyzete, mivel egyikük sem tekinthető megoldottnak. Ehhez szükséges volna egy új politikai kultúra kialakítása, amely elmélyítené a demokráciát, megóvná az identitást, az egyenlőséget, a szabadságot és a szolidaritás hagyományos értékeit. A felmerülő társadalmi feszültségek csökkentésére választ nyújthat egy deliberatív és konszenzuserősítő, a liberális elvek mellett folytatott párbeszéd.

Kulcsszavak: demokrácia, liberalizmus, fundamentalizmus, hatalmi legitimitáció, közösségek

Bevezetés

A kortárs világ századvégi-századeleji szereplői – politikai aktorok és választópolgárok – két alapvető politikafilozófiai probléma sodrásában élnek, amint jelen eszmefuttatás címe is kiemeli: az egyik az értelmes párbeszéd, mint a hatalom legitimitációjának eszköze, a másik a fundamentalizmus, amely ugyancsak politikai hatalmat hitelesít. Az értelmes párbeszéd szükségessége a habermasi társadalmi nyilvánosság tézisében fogalmazódik meg a múlt század '60-as éveiben, és új szemléletbe helyezi a hatalom legitimitációjának kérdését¹. A fundamentalista törekvések felerősödése és a figyelemnek a társadalmi nyilvánosságra irányulása nagyjából egyszerre zajlik, merőben más kulturális terekben. A folyamat a 90-es években addig nem ismert lendületet vesz. A viszonylag gyors társadalmi változások nyilvánvalóan nyomást gyakorolnak az ideológiai doktrínákra is. A felgyorsult és egyre féktelenebb futásba kezdett világ számára a hagyományos politikai doktrínák már nem nyújtanak elégséges és biztonságos alapot, ezért tévesztésben vannak. "A politika biopolitikai jellegűvé vált, egyre inkább individuális és szubindividuális szinten kezdett működni" (Dugin 2017, 6. o.).

¹ Jürgen Habermas 1962-ben jelentette meg a *Strukturwandel der Öffentlichkeit* című könyvét (magyar nyelven *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban* címen 1971-ben jelent meg). Itt foglalkozik a hatalom legitimitációjának¹ kérdésével, amelyet diskurzuselméletével alapoz meg. Habermasnál a társadalmi nyilvánosság lesz a hatalom legitimitációjának eszköze.

A demokratikus társadalomszervezés

A demokráciáról való tudásunk, az érvényes demokratikus elvek és értékek bizonytalansága, a társadalomszervezés ideológiai irányának labilitása, a kiszámítható jövőkép hiánya, a liberális elv és gyakorlat közötti összhang torzulása, a nacionalista és globalista eszmék és törekvések vetélkedése, a hagyományos (őshonos vagy évszázadok óta együtt élő) etnikai-nemzeti kisebbségvédelem zárójelbe tétele *versus* a migrációk következtében kialakuló etnikai közösségek, az erőpolitizálás és reálpolitizálás diszkrepanciája csak néhány ok (űrügy) a posztmodernizmus felülvizsgálatára. Dugin (2017) odáig megy, hogy megkérdőjelezi az egész neoliberalizmust. A *Negyedik politikai eszme*² című könyvében Dugin a „rég dolgok” áttekintésének és újraértelmezésének szükségességére figyelmeztet, mondván, hogy a 20. század három nagy politikai eszméje – a konzervativizmus, a fasizmus és a kommunizmus – zsákutcába futott, ugyanakkor az un. „eurázsianizmus”, illetve „nemzeti bolsevizmus” is elégtelenre vizsgázott (Dugin 2017, 7. o.).

Több vagy kevesebb nemzeti szuverenitást a tagállamoknak?

Bár a mai, piacorientált kapitalista rendszerek a neoliberális piacgazdaság és a globalizmus ideológiája alapján szerveződnek, látni lehet gyengeségeiket, hibáikat, amelyek éket vernek az egységre szólító liberális ideológia falába. Tagadhatatlan, hogy az Európai Unió egysége megbomlott az Egyesült Királyság kilépésével, aminek nem csupán jelzésértéke van, sokkal inkább figyelmeztetés arra, hogy az ideológiával baj van. A mai EU-ban sincs rend, ideológiai fegyelem. Egyfelől, liberális elméleti kívánalmakat, ajánlásokat és elvárásokat fogalmaznak meg és fektetnek le dokumentumokban, amelyek sok esetben csak elvek maradnak, mivel kontrolljuk esedékes, részrehajló és késleltetett. Másfelől, a gyakorlat szintjén, erős törekvések figyelhetők meg a nemzeti önrendelkezés jogának kiszélesítésére a politikai cselekvések előkészítésében, amely törekvéseket a liberális eszme nem támogatja. Ebben a játszmában a *top down* elv érvényesül, a felülről jövő irányítás és útmutatás elnyomja az alulról jövő, valóban liberális demokratikus elv érvényesülését. Ebből adódik, hogy az egyesült Európa neoliberális eszménye vagy az ehhez közel álló, de a nemzeti szuverenitás eszméjéből táplálkozó régiók Európájának víziója sem tartja magát elég szilárdan, mivel nem eléggé kidolgozott a róla szóló elképzelés. Néhány, főleg volt szocialista ország kritikákat fogalmaz meg az egyesült európai eszmével szemben, a belügyekhez való viszonyulás szuverén jogát invokálva. A kérdés mára már klasszikusnak tekinthető formája így szól: Több, vagy kevesebb Európát? Több vagy kevesebb nemzeti szuverenitást? Másképpen: inkább a birodalmi, vagy inkább a szövetségi közigazgatás lenne-e a kívánatos?

Az elégedetlenség hangját az is erősíti, hogy az uniós testületeknek ma még nincsenek a társadalmi feszültségek csökkentésére vagy felszámolására irányuló

² A „negyedik politikai eszme” fogalma a liberalizmus kritikájához kapcsolódik, olyan ideológiai alternatíva, amely a liberalizmust felválthatja. Ma még nincs meg ez az ideológia, ma még a liberalizmus ünnepli győzelmét, de már jól láthatóak gyenge pontjai is.

komplex, habermasi értelemben vett deliberatív kommunikációra³ alapozó javaslatok, operacionális terveik, eszközeik. Zavaró az uniós intézmények autokrata viselkedése is, amelynek ideológiai mozgatója a neoliberális eszme, amelyből kiüresedett a nemzeti hozzáadott érték elve. Nem igaz, hogy nem foglalkoznak vele, de az elvi szinten megfogalmazott javaslatoknak nincs gyakorlati érvényessége, a kontrollmechanizmusok gyenge kidolgozottsága miatt. Például, az Unió szaktestületei nem fordítanak kellő figyelmet a társadalmi együttélésben a többség-kisebbség státuszviszonyból adódó problémákra, az ebből fakadó ellentmondásokra, ellentétekre, feszültségekre, amelyek nyilvánvalóan fölzavarják a társadalmi harmónia vizeit. Erre példa, a nemzeti kisebbségek érdekvédelmében elindított polgári kezdeményezésekkel szembeni érdektelenség a brüsszeli vezető testületekben, noha számtalan dokumentum foglalkozik a kisebbségi jogokkal. A kényesebb kisebbségügyi kérdéseket nemzeti hatáskörbe utalják, ahol nyilvánvalóan a többség akarata érvényesül a kisebbségekkel szemben. A kisebbségi státusz nem megfelelő tisztázottsága miatt a kisebbségi csoportok a magukra hagyottság érzésével küzdenek a többséggel szemben, kettős értelemben is, egyfelől az uniós vezetés passzivitása, érzéketlensége, érdektelensége miatt, másfelől, esetenként, a nemzeti kormányok hallgatólagos decentralizáció ellenes politikája miatt. Példaként említhetjük az alulról jövő polgári kezdeményezéseket, úgymint a Magyarok Világszövetségének *Minority Safe Pack* kisebbségvédelmi kezdeményezését, vagy a Székely Nemzeti Tanács nemzeti régiókról szóló európai polgári kezdeményezését, vagy a katalán függetlenedési kísérletre adott uniós választ. Az ilyen és hasonló kezdeményezésekre az uniós szerveknek ma még nincs megnyugtató megoldásuk, modelljük. A neoliberális európai doktrína a globalizmust támogatja, és a gazdasági orientáció bélyegét viseli, ami Dugin (2017) szerint zsákutca. De akkor mivel lehetne ezt felcserélni, helyettesíteni, mi lehetne az a modell, amely a legnagyobb jót eredményezhetné a legtöbb ember számára? Erre ma még nincs válaszunk. A jóléti társadalmak eszméjét ma már az auszteritás elve akadályozza. El kell ismernünk, hogy a liberális eszme győzelmi pozícióban van, de a sokféle neoliberális alternatív elmélet, amelyek az utóbbi évtizedekben születtek, jelzik a liberalizmus megújításának szükségességét.

A társadalmi párbeszéd szükségessége

Dugin (2017) egy „negyedik eszme” kigondolására hívja meg az összes kompetens politikai erőt a „liberalizmus ellen”, a „múlt újraértékelésére” és egy új út, egy új terv kigondolására „a posztmodernitás ellen, a posztindusztriális társadalom ellen, a gyakorlattá váló liberális gondolkodás ellen, valamint a globalizáció ellen, beleértve annak logisztikai és technológiai alapjait is” (Dugin 2017, 15. o.). Ez a negyedik eszme olyan gigantikus többpólusú eszme, melyhez „úgy a jobboldal, mint a baloldal képviselői sok mindent hozzátehetnek”, hiszen már „nem lehet visszatérni a 20. század nem-liberális ideológiáihoz” (Dugin 2017, 7. o.).

³ *A habermasi deliberatív demokrácia elve a hagyományos képviselői demokrácia megújítását fogalmazza meg. A kiüresedő képviselői demokrácia jobban működik, ha széleskörű társadalmi nyilvánosságot kap, ha hangot kaphat a vélemények sokszínűsége, az érdekek és meggyőződések sokfélesége, ha nagyobb társadalmi részvételt biztosít az autokrata hatalommal szemben, illetve a hatalom gyakorlásában.*

A liberalizmus mellett él és virágzik a fundamentalizmus, amely vallási-nemzeti színekben hirdeti az egyedüli érvényes politikai kurzus legitimitását.

A fenti tényből következik a címben megfogalmazott kérdésfelvetés is: értelmes párbeszéd vagy fundamentalizmus? Ma még mindig ez az egyik, általános érdeklődésre számot tartó kérdés.

Az értelmes párbeszéd – nyilvánvalóan – a társadalmi eszmecsere racionális és nem emocionális készítésére, motivációjára utaló fogalom. Habermas a deliberáció eszméjével alapozza meg a hatalom legitimitását. A politikai kultúra megújítása érdekében a konszenzuskeresés, mint elv, hozzájárulhatna a demokrácia elmélyítéséhez. Ennek kiemelt értékei lehetnének példaképpen az átláthatóság, az egyéni szabadság, az identitás megőrzése és a társadalmi egyenlőség. A legitim hatalom az, amely társadalmi konszenzust képvisel, azaz, széleskörű, minden társadalmi érdekcsoportot bevonó felhatalmazással kerül hatalomra és gyakorolja azt. „A hatalom annyiban legitim, amennyiben megfelel a racionálisan indokolható, általános érvényű erkölcsi alapelveknek” (Farkas 2011, 1. o.). A legitim hatalom tehát, konszenzuális társadalmi akaratot testesít meg. A Habermas-féle deliberatív demokrácia a teljes nyilvánosság bevonásával, racionális megfontolások mentén alakítható ki, széleskörű társadalmi vitában – ezt nevezi Habermas (1962) kommunikatív cselekvésnek. Ez minden informális és formális társadalmi érdeket képviselő csoportok bevonását feltételezi, így a döntéseket előkészítő társadalmi vitába minden formális és informális csoportérdek megjeleníthető. A vita célja nem a másikon való felülemelkedés, hanem a racionális konszenzuskeresés. Ez a naivnak tűnő, populista színezetű elmélet nyilvánvalóan eltúlzott elképzelés. A gyakorlatban soha nem tud megvalósulni a habermasi elgondolás, az érdekcsoportok és érdeklobbizók fajsúlybeli különbsége, a politikai eszközök birtoklása és csoportosulásuk aránybeli különbségei, vagy a hagyományt tovább éltető politikai kultúrák fogsága miatt. A habermasi konszenzuális demokrácia, vagy ahogy még nevezik deliberatív vagy diskurzív demokrácia, megvalósulása – a teljes nyilvánosság bevonása – kérdéses marad. Egyetlen politikai, hatalmi erő sem érdekelt abban, hogy teljes támogatottsággal legitimálja magát, megelőlegezi a többség támogatásával.

A racionális párbeszéd liberális szükségletből képződik le, mint olyan lehetőség, amelyben a társadalom teljes szegmense aktívan bekapcsolódik és feltárja, megfogalmazza szükségleteit. Erre lehet törekedni, de számolni kell azzal, hogy a konzervatív vagy fundamentalista erők ennek örökös kerékkötői lesznek, ezért az elképzelés utópia marad. Az érdekegyeztetést úgy lehet elképzelni, hogy senki sem ragaszkodik elképzeléseihez körömszakadtáig, csak az értelmes belátás határán belül.

A fundamentalizmus, mint ellenpólus

Az ellentétes póluson a fundamentalizmus helyezkedik el. Heller (1995) szerint fundamentalizmusról akkor van szó, amikor valamely embercsoport egyedüli, abszolút igazsággá emel egy meggyőződést, egy credót vagy egy eszmét, és azt minden racionális érv fölé emeli, ragaszkodva ahhoz, hogy az politikai döntések alapjául szolgáljon. Ez a magatartás sértheti az emberi méltóságot és szabadságot, mert kizárja mások igazságának lehetőségét. Márpedig az emberi méltósághoz és a szabadsághoz való jog alapjog, mint az identitás és önértékelés megtapasztalásának két módzata. „A szabadság emberi létezésünk megtapasztalásának bizonyossága,

amióta áll egész kultúránk, identitásunk és önértékelésünk háttérében, de ami mögé nem kérdezhetünk” (Tollár 1999, 11. o.).

A fundamentalizmus olyan, gyakran valláshoz kapcsolódó magatartás, amely az igazról és helyesről a saját hite és meggyőződése szerint vélekedik, a vélt vagy állított igazságokat megingathatatlan és vitathatatlan fundamentumnak nyilvánítja (Holley 1994). Láncki (2001), Rostoványi (2006), Heller (1995), Tallár (1999) és mások egybehangzó véleménye szerint a fundamentalizmus a kirekesztés és a zártság ideológiája, amely a radikalizmus mentén haladva eljuthat a militarizmus ideológiájáig is. Míg a habermasi elgondolásban a legitim hatalom a racionális konszenzuseresésben kristályosodik ki, addig a fundamentalista ideológia az erőt helyezi ebbe a szerepbe. A fundamentalizmus ideológiája non-racionális, demonstratív, vetélkedő és erősen emocionális, tehát irracionális diskurzus. Manipuláló és indoktrináló ideológia, amely történelmi sérelmekre, vallásdoktrínai igazságokra épül, eszközei az elévülhetetlennek kikiáltott igazságok, valójában illúziók súlykolása, narratívumokba foglalása. Célja a rövidtávú politikai haszonszerés, erőnyerés, felülkerekedés, nyomás alatt tartás. A fundamentalizmus doktrínája ragaszkodik mindahhoz, ami a reflektálatlan jungi (Jung 1993) kollektív tudattalanban jelenik meg, mint vallási, társadalmi vagy történelmi tapasztalat, mint narratíva, mint értelmezett elbeszélés.

Az utóbbi évtizedekben a vallási fundamentalizmus mellett felerősödött a kulturális (nacionalista) fundamentalizmus. „Erről különösen abban az esetben beszélhetünk, ha a kultúra a politikai diskurzus része lesz, s egyfajta kultúralista szemlélet válik uralkodóvá. A kultúra, illetve a kulturális különbség esszencialista felfogása ugyanis nem tűri meg a „másságot”, a más, „idegen” kultúrához tartozókat. Ez a szemlélet szükségszerűen hozza magával a „mi” vs. „ők” szembenállást, az eltérő kulturális identitások abszolutizálását, hiszen a nemzeti identitást a kulturális kizárólagosság alapján határozza meg. Általában a kulturális fundamentalizmus velejárója a xenofóbia, a félelem az idegen(ek)től” (Rostoványi 2016, 128. o.).

Mindkét – láthatóan poláris – álláspont vagy alapvetés a társadalmi-politikai tradíciókból levezethető politikai kultúra mércéje. A liberális rendszerek – kezdve a klasszikus szerződéselméletektől a neoliberais vagy akár a Nozick-i minimális állam eszméjéig – az értelmes párbeszédre és a társadalmi cselekvésre, részvételre szólítanak fel, legalábbis a szándék és az ideológia szintjén. Elismerik, hogy a társadalmi haladás csak együttes erővel, aktív részvétellel, közös akarattal valósítható meg, egy alulról jövő, dekoncentrált, felelősségmegosztó társadalomszervezési folyamatban, és semmiképpen egy központosított, koncentrált hatalomgyakorlással. Az erők, a kompetenciák összefogása és a társadalmi haladás szolgálatába állítása – jóléti állam – minden felelős kormányerő kötelessége. Ezt diktálja a racionális érv.

Többpólusú globalizáció, mint alternatív világmodell

Napjainkban, némely politikai rendszerek a demokratikus, mások a fundamentális ideológiát részesítik előnyben, de vannak hibridrendszerek is, amelyek sem az egyik, sem a másik ideológia mellett nem köteleződnek el, inkább közöttük lavírozva, hol az egyik, hol a másik eszközeihez nyúlnak. Ezekben a rendszerekben a kettős mérce elvét gyakorolják: ami az egyik érdekcsoport értékrendjében demokratikus jog, a másikéban diszkrimináció, ami az egyik érdekcsoport számára demokratikus önrendelkezéshez való jog, a másik számára hazaárulás. Ilyen társadalmi kontextusban folyamatosan sérül a habermasi elv, a konszenzusereső

demokrácia elve, ami a fundamentalizmus megerősödéséhez vezet. Ezzel ellentétben az értelmes párbeszéd, mint alternatíva, a kulturális nyitottságot, az egyetemes értékeket és normákat helyezi középpontba. A nyitottságot, az empátiát, a toleranciát és a nondiszkriminációt értéknek tekinti, szemben a gyanakvással, a mások lenézésével, lekicsinyítésével, illetve önfelülpozionálással, önmitizálással szemben.

Következésképpen ki kell mondani, hogy a racionális reálpolitizálásban nincs helye a fundamentalista elvnek, az érzelmi, diszkriminatív, nyíltan uszító vagy a szélsőségekkel cinkos politizálásnak. Az állam saját képviselőinek megzabolázásán, az önkény lehetőségének kizárásán kell munkálkodnia, az állampolgárokat meg kell védenie a másoktól való függőségbe kerüléstől (Skinner, 1998). Ott, ahol megállapodik a jólét, a szabadság is megvalósul. A liberális eszme alapján szerveződő Európai Unió is megfogalmaz olyan – most csak az emberi szabadság méltányosság és méltóság doméniumára fókuszálva – általános elveket, mint az antidiszkrimináció, az antirasszizmus, a tolerancia és szolidaritás elve. Ezeket a javaslatokat kellene átmenteni egy esetleges Dugin-féle negyedik ideológiába. Azonban a Dugin féle negyedik eszme még csupán egy elképzelés, egy deziderátum, nem terv, nem kész eszmerendszer. Egy életképes cselekvési terv kidolgozása még várat magára. Ezt a 21. század társadalmainak strukturális, gazdasági és kulturális-geopolitikai valóságához kell alkalmazni.

A 20. század nagy politikai diskurzusai, eszméi mind zsákutcába futottak. A liberalizmus győzelme sem lehet végleges. Az eljövő posztliberális korszakról még nincs konkrét tudásunk, de azt már tapasztaljuk – 2001 szeptember 11-i terrortámadás óta –, hogy a kultúrák terjeszkedni kívánnak. A kérdés az, hogy egymás ellenében-e, vagy egymást támogatva. Vajon nem egy új típusú, többpólusú globalizáció lesz-e a posztliberalizmus útja, egy többpólusú világ”, amelyben „annyi pólus lesz, ahány civilizáció”, hogy az emberiség választhasson a kulturális, paradigmaticus, társadalmi és spirituális alternatívák sokaságából” (Dugin 2017, 129. o.)?

Egy ilyen világmodell a hasonlókat gyűjtené egybe egy-egy nagyobb geopolitikai térben. Azok, akiknek hasonló kulturális örökségük van – a kultúra legtágabb értelmében –, és hasonló jövőképet gondolnak el, létrehozhatnának egyfajta globális nagyövezetet. „Egy ilyen rendszerben a regionalizmus, valamint a helyi, etnikai és vallási közösségek autonóm és független módon megfelelő ütemben fejlődhetnek, amennyiben a nemzeti kormányokra jellemző egységesítő törekvés jelentősen meggyengül” (Dugin 2017, 129. o.). Az Európai Unió közel juthatna ehhez a modellhez, ha a közösségek – nemzeti, nemzetiségi, regionális – autonóm és független fejlődését előtérbe tolná.

Irodalomjegyzék

Dugin, A. (2017). *A negyedik eszme*. (Ford. és szerk. Baranyi T. I.), Debrecen: Kvintesszencia Kiadó.

Farkas, Z. (2011). *A hatalom legitimitásának értelmezései*. <http://midra.uni-miskolc.hu/?docId=18379>, (letöltve: 2020. 05. 25.)

Heller, Á. (1995). “A politika Isten halála után”. *Világosság*. 36(4): 28-39.

Holley, H. (1994). "A 'történelem végétől' a modernség fundamentalizmusáig". *Világosság* 35(8-9): 59-71.

Jung, C. G. (1993). *Az ember és szimbólumai*. Budapest: Göncöl Kiadó,

Lánczi, A. (2001). 'Normák'. In: *A politika reneszánsza. Válogatott írások 1990–2000*. Budapest: Pallas stúdió–Attraktor kft., p. 117-129.

Tollár, F. (1999). *A szabadság és az európai tradíció*. Budapest: Atlantisz Kiadó.

Skinner, Q. (1998). *Liberty Before Liberalism*. New York: Cambridge University Press.

RATIONAL DIALOGUE OR FUNDAMENTALISM

DR. CSANÁD ALBERT-LŐRINCZ

This paper contrasts neoliberal ideas rooted in democratic principles and fundamentalist ideas arising from subjective beliefs in terms of the legitimacy of state power. The political ideologies of the 20th century have all revealed their shortcomings. Today's market-oriented capitalist systems are organized based on the ideology of the neoliberal market economy and globalism, although their weaknesses are evident. The European Union urgently needs not only ideological but also functional strengthening. Social problems such as migration issues or the situation of minorities are still to be solved and could be managed more effectively by concerted efforts. This would require the development of a new political culture that could deepen democracy and also maintain the traditional values of identity, equality, freedom and solidarity. A deliberative and consensus-building dialogue alongside liberal principles could provide a response to emerging social tensions.

Keywords: democracy, liberalism, fundamentalism, legitimacy of power, communities